

اسلامیات

قرآن مجید ترجمہ سان (لازمی)
نائبین و ذہین کلاس لاء

سنت ٹیکسٹ بک بورڈ، جام شورو، سنت

اسلامیات

۽

قرآن مجید ترجمي سان

(لازمي)

نائين ۽ ڏهين ڪلاس لاءِ

سنت ٽيڪسٽ بڪ بورڊ، ڄام شورو، سنڌ

ڇپيندڙ: سنت ٽيڪسٽ بڪ بورڊ پرنٽنگ پريس، ڄام شورو.

هن ڪتاب جا سڀ حق ۽ واسطا
سنڌ ٽيڪسٽ بڪ بورڊ ڄام شورو سنڌ وٽ محفوظ آهن
تيار ڪيل ۽ منظور ٿيل: وفاقي وزارت تعليم
(ڪريڪيولم ونگ) حڪومت پاڪستان اسلام آباد

نگران:

ڊاڪٽر پروين شاهد

جوائنٽ ايجوڪيشنل ايدوائزر وفاقي وزارت تعليم
(ڪريڪيولم ونگ) حڪومت پاڪستان اسلام آباد

لڪنڊو ۽ سهڙيندڙ:

ڊاڪٽر سعيد الله قاضي	ڊاڪٽر احسان الحق
ڊاڪٽر ضياء الحق يوسف زئي	ڊاڪٽر ظهور اظهر
ڊاڪٽر محمد اسحاق قريشي	پروفيسر افتخار احمد پٽا
پروفيسر امين ناصر	پروفيسر شبير احمد منصوري
محمد ناظم علي خان ماتلوي	عبدالستار غوري
قاري سيد شريف الهاشمي	پروفيسر محمد ظاهر مصطفيٰ

نظر ثاني:

مير فرحت سليم	عبدالحميد افغاني
محمد سرور	محمد اسحاق پانيزئي
سيد فرزند علي	عبدالحڪيم
	عفت سلطان

جائزہ ڪاميٽي:

پروفيسر عبدالرزاق ميمڻ	پروفيسر ڊاڪٽر ممتاز پٽو
پروفيسر ڊاڪٽر ثناء الله پٽو	پروفيسر عبدالقادر لغاري
محمد ناظم علي خان ماتلوي	پروفيسر مولوي خليل احمد ڪورائي
عبدالحڪيم پٺاڻ	

مترجم ۽ مڌون:

پروفيسر ڊاڪٽر ثناء الله پٽو

چپاڻي جا نگران:

عبدالحڪيم پٺاڻ - محمد ناظم علي خان ماتلوي
ڪمپوزنگ ۽ لي آئوٽ: عبدالرشيد ميمڻ -

ڊي - ٽي - پي سيڪشن

سنڌ ٽيڪسٽ بڪ بورڊ پرنٽنگ پريس، ڄام شورو ۾ ڇپيو.

مهاڳ

مملڪت خداداد پاڪستان جي قيام جو پهريون ۽ بنيادي مقصد هيءَ هو ته الله تعاليٰ جي احڪام جي اطاعت رسول الله صلي الله عليه وسلم جي سنت ۽ اسوه حسنه جي روشنيءَ ۾ ڪئي وڃي. پاڪستان جو وجود ان ئي بنيادي سرچ ۽ فڪر جو مظهر آهي. اسلامي جمهوريه پاڪستان جي دستور جي آرٽيڪل نمبر ۳۱ مطابق حڪومت پاڪستان تي هيءَ ذميواري لازم ٿئي ٿي ته پاڪستان جي مسلمان شهرين جي ديني تعليم ۽ تربيت لاءِ ناظره قرآن مجيد ۽ ان جي معنيٰ ۽ مفهوم جي اڀياس لاءِ عربي زبان پڙهائڻ جو پورو اهتمام ڪري. حڪومت پاڪستان فيبروري ۱۹۹۷ع ۾ هيءَ حڪمنامو جاري ڪيو ته اسڪولن ۾ قرآن مجيد ناظره ۽ ترجمي سان پڙهائڻ جو اهڙيءَ طرح بندوبست ڪيو وڃي جو هر مسلمان شاگرد ڏهين ڪلاس تائين رواجي تعليم سان گڏوگڏ قرآن مجيد به ترجمي سان پڙهي پورو ڪري. ان حڪمنامي جي وڌيڪ وضاحت ڪندي نومبر ۱۹۹۷ع ۾ حڪومت تفصيلي هدايتون پڻ جاري ڪيون ته پوري ملڪ جي سڀني سرڪاري ۽ نجِي شعبن جي تعليمي ادارن ۾ قرآن مجيد ناظره ۽ ترجمي سان پڙهڻ جو عملي طور نفاذ ڪيو وڃي.

وزارت تعليم پنهنجي نئين تعليمي پاليسي ۲۰۱۰-۱۹۹۸ع ۾ ان پروگرام جي توثيق ڪئي ۽ ان پٽاندر سڀني مڪاتب فڪر جي يوڪ عالمن، اسڪالرن ۽ تعليم جي ماهرن جي مشوري سان هڪ چٽو پروگرام ٺاهيو ۽ ان کي عملي صورت ۾ آڻڻ لاءِ هڪ مرحليوار پروگرام جوڙيو جنهن ۾ ۱۹۹۷ع ۾ ڇهين ڪلاس ۽ ۱۹۹۸ع ۾ ستين ۽ اٺين ڪلاس ۾ عربي ۽ ترجمي سان قرآن هڪ مربوط ۽ لازمي مضمون جي حيثيت ۾ پڙهائڻ جو فيصلو ڪيو ويو ۽ استادن جي رهنمائيءَ لاءِ ”رهنمائي استاذ“ (بڪ) تيار ڪرائي نيشنل بڪ فائونڊيشن جي سهڪار سان ملڪ جي سڀني سرڪاري ادارن جي استادن ۾ مفت تقسيم ڪيو ويو. ان سان

گذرڳا حڪومت پاڪستان صوبن جي تعليمي محڪمن جي تعاون سان استادن (In service Teachers) جي تربيت جو به بندوبست ڪيو. نائين ڪلاس لاءِ ترجمي سان قرآن مجيد ۽ عربيءَ جي درسي ڪتاب جو آزمائشي ايڊيشن ان مرحليوار منصوبي پٿاندر ۱۹۹۹ع جي تعليمي سال جي مند ۾ پيش ڪيو ويو. سال جي دوران شاگردن، استادن، والدين ۽ قومي پريس جي ذريعي پهتل تجويزن ۽ شڪايتن جو جائزو وٺندي محسوس ٿيو ته جيئن ته ڇهين کان اٺين تائين ڪلاس ۾ ترجمي سان قرآن ۽ عربيءَ زبان جي پڙهائيءَ تي گهڻو ڪري گهٽ ڌيان ڏنو ويو آهي، انگري نائين ڪلاس ۾ شاگردن لاءِ هيءَ مضمون ڪجهه ڏکيو محسوس ٿيو. ان تي حڪومت پڌريون هدايتون جاري ڪيون ته مڊل واري مرحلي ۾ ان مضمون جي پڙهائيءَ جو اثرائتو انتظام ڪيو وڃي ۽ ان سان گڏوگڏ اها به ڪوشش ڪئي وڃي ته نصاب ۽ درسي مواد کي ممڪن حد تائين سولو ۽ دلچسپ بنايو وڃي. انهن تي ڪوششن جي نتيجي ۾ هيءَ ڪتاب نائين ۽ ڏهين ڪلاس لاءِ سهيڙيو ويو. اميد ته شاگرد ۽ استاد ان ۾ پوري دلچسپيءَ سان ديني ۽ قومي ذميواريون پوريون ڪندا.

مؤلفين

مربوط نصاب اسلاميات ، قرآن مجيد ترجمي سان (لازمي)
٢٠٠٢ع کان وٺي

٧٥ ٧٥

پهريون حصو: قرآن مجيد (با محاوره ترجمه) ٤٠ مارڪون.

سورة الانفال - سورة التوبه - سورة الاحزاب - سورة الممتحنه

(ثبوت: آيتن جو ترجمو ٢٠ مارڪون - كلمات ۽ ترڪيبن جي معنيٰ ٥ مارڪون
(سوال ۽ جواب ١٥ مارڪون)

ٻيو حصو: اللغة العربية وقوا عدها. ١٠ مارڪون

١: آدم عليه السلام ٢: اغواء ابليس بني آدم ٣: دعوة نوح عليه السلام
٤: الطوفان ٥: ايوب عليه السلام

ٽيون حصو حديث: ويهن حديثن جو ترجمو ۽ تشريح ١٠ مارڪون

چوٿون حصو: موضوعاتي مطالعو ١٥ مارڪون

١ - قرآن مجيد جو تعارف، ان جي حفاظت ۽ فضائل

٢ - الله تعاليٰ ۽ ان جي رسول جي محبت ۽ اطاعت

٣ - علم جي فرضيت ۽ فضيلت

٤ - زڪوة (فرضيت ، اهميت ۽ مصارف)

٥ - طهارت ۽ جسماني نظافت

٦ - صبر ۽ شڪر ۽ اسان جي انفرادي ۽ اجتماعي زندگي

٧ - عائلي زندگي ۽ ان جي اهميت

٨ - هجرت ۽ جهاد

الْفَهْرُسُ الْجُزْأَوَّلُ

مِنْ هَذِي الْقُرْآنِ الْكَرِيمِ

الدروس

الصفحات

سُورَةُ الْأَنْفَالِ آيَتُهُ ١	كان ١	٩	الدَّرْسُ الْأَوَّلُ (الف)
سُورَةُ الْأَنْفَالِ آيَتُونَ ١١	كان ١٩	١٣	الدَّرْسُ الْأَوَّلُ (ب)
سُورَةُ الْأَنْفَالِ آيَتُونَ ٢٠	كان ٢٨	١٧	الدَّرْسُ الْأَوَّلُ (ج)
سُورَةُ الْأَنْفَالِ آيَتُونَ ٢٩	كان ٣٧	٢١	الدَّرْسُ الثَّانِي (الف)
سُورَةُ الْأَنْفَالِ آيَتُونَ ٣٨	كان ٤٤	٢٥	الدَّرْسُ الثَّانِي (ب)
سُورَةُ الْأَنْفَالِ آيَتُونَ ٤٥	كان ٤٨	٢٩	الدَّرْسُ الثَّانِي (ج)
سُورَةُ الْأَنْفَالِ آيَتُونَ ٤٩	كان ٥٨	٣٢	الدَّرْسُ الثَّانِي (د)
سُورَةُ الْأَنْفَالِ آيَتُونَ ٥٩	كان ٦٤	٣٦	الدَّرْسُ الثَّالِثُ (الف)
سُورَةُ الْأَنْفَالِ آيَتُونَ ٦٥	كان ٦٩	٣٩	الدَّرْسُ الثَّالِثُ (ب)
سُورَةُ الْأَنْفَالِ آيَتُونَ ٧٠	كان ٧٥	٤٢	الدَّرْسُ الثَّالِثُ (ج)
سُورَةُ التَّوْبَةِ آيَتُونَ ١	كان ٦	٤٥	الدَّرْسُ الرَّابِعُ (الف)
سُورَةُ التَّوْبَةِ آيَتُونَ ٧	كان ١٦	٤٩	الدَّرْسُ الرَّابِعُ (ب)
سُورَةُ التَّوْبَةِ آيَتُونَ ١٧	كان ٢٤	٥٣	الدَّرْسُ الرَّابِعُ (ج)
سُورَةُ التَّوْبَةِ آيَتُونَ ٢٥	كان ٢٩	٥٧	الدَّرْسُ الرَّابِعُ (د)
سُورَةُ التَّوْبَةِ آيَتُونَ ٣٠	كان ٣٧	٦٠	الدَّرْسُ الْخَامِسُ (الف)
سُورَةُ التَّوْبَةِ آيَتُونَ ٣٨	كان ٤٢	٦٥	ن (ب)

69	٥٩	كان	٢٣	آيتون	(ج)	سُورَةُ التَّوْبَةِ	الدَّرْسُ الْخَامِسُ
76	٦٦	كان	٦	آيتون	(د)	سُورَةُ التَّوْبَةِ	الدَّرْسُ الْخَامِسُ
79	٧٢	كان	٦٧	آيتون	(الف)	سُورَةُ التَّوْبَةِ	الدَّرْسُ السَّادِسُ
84	٨٠	كان	٧٣	آيتون	(ب)	سُورَةُ التَّوْبَةِ	الدَّرْسُ السَّادِسُ
88	٨٩	كان	٨١	آيتون	(ج)	سُورَةُ التَّوْبَةِ	الدَّرْسُ السَّادِسُ
92	٩٩	كان	٩٠	آيتون	(د)	سُورَةُ التَّوْبَةِ	الدَّرْسُ السَّادِسُ
98	١١٠	كان	١٠٠	آيتون	(الف)	سُورَةُ التَّوْبَةِ	الدَّرْسُ السَّابِعُ
104	١١٨	كان	١١١	آيتون	(ب)	سُورَةُ التَّوْبَةِ	الدَّرْسُ السَّابِعُ
109	١٢٢	كان	١١٩	آيتون	(ج)	سُورَةُ التَّوْبَةِ	الدَّرْسُ السَّابِعُ
112	١٢٩	كان	١٢٣	آيتون	(د)	سُورَةُ التَّوْبَةِ	الدَّرْسُ السَّابِعُ
116	٨	كان	١	آيتون	(الف)	سُورَةُ الْأَحْزَابِ	الدَّرْسُ الثَّامِنُ
120	٢٠	كان	٩	آيتون	(ب)	سُورَةُ الْأَحْزَابِ	الدَّرْسُ الثَّامِنُ
126	٢٧	كان	٢١	آيتون	(ج)	سُورَةُ الْأَحْزَابِ	الدَّرْسُ الثَّامِنُ
128	٣٤	كان	٢٨	آيتون	(الف)	سُورَةُ الْأَحْزَابِ	الدَّرْسُ الثَّاسِعُ
131	٤٠	كان	٣٥	آيتون	(ب)	سُورَةُ الْأَحْزَابِ	الدَّرْسُ الثَّاسِعُ
136	٥٢	كان	٤١	آيتون	(ج)	سُورَةُ الْأَحْزَابِ	الدَّرْسُ الثَّاسِعُ
139	٥٨	كان	٥٢	آيتون	(الف)	سُورَةُ الْأَحْزَابِ	الدَّرْسُ الْعَاشِرُ
142	٦٨	كان	٥٩	آيتون	(ب)	سُورَةُ الْأَحْزَابِ	الدَّرْسُ الْعَاشِرُ
146	٧٢	كان	٦٩	آيتون	(ج)	سُورَةُ الْأَحْزَابِ	الدَّرْسُ الْعَاشِرُ
147	٦	كان	١	آيتون	(الف)	سُورَةُ الْمُمتَحِنَةِ	الدَّرْسُ الْحَادِي عَشَرَ
151	١٣	كان	٧	آيتون	(ب)	سُورَةُ الْمُمتَحِنَةِ	الدَّرْسُ الْحَادِي عَشَرَ

الجزء الثاني

اللغة العربية وقواعدها

الصفحات

الدروس

155 الدرس الأول — آدم عليه السلام

166 الدرس الثاني — اغواء إبليس ببنى آدم

174 الدرس الثالث — دعوة نوح عليه السلام

179 الدرس الرابع — الطوفان

184 الدرس الخامس — أيوب عليه السلام

الجزء الثالث

189 من هدي الحديث

الجزء الرابع

(موضوعاتي مطالعوا)

200 : ١ قرآن مجيد جو تعارف، ان جي حفاظت ۽ فضائل

204 : ٢ الله تعالى ۽ ان جي رسول جي محبت ۽ اطاعت

210 : ٣ علم جي فرضيت ۽ فضيلت

214 : ٤ زكاة (فرضيت، اهميت ۽ مضارف)

217 : ٥ طهارت ۽ جسماني نظافت

220 : ٦ صبر ۽ شكر ۽ اسان جي انفرادي ۽ اجتماعي زندگي

223 : ٧ عائلي زندگي ۽ ان جي اهميت

227 : ٨ هجرت ۽ جهاد

الدَّرْسُ الْأَوَّلُ (الف)

آيتون : ۱ کان ۱۰ تائين

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الله باحاري مهربان جي نالي سان (شروع).

يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَنْفَالِ قُلِ الْأَنْفَالُ لِلَّهِ وَالرَّسُولِ

(اي رسول) غنيمت جي مال بابت توکان پڇن ٿا، چؤ ته غنيمت جو مال الله ۽ پيغمبر جو آهي.

فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَصْلِحُوا ذَاتَ بَيْنِكُمْ وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَ

پوءِ الله کان ڊڄو ۽ اوھين پاڻ ۾ ٺھرا. ڪريو ۽ الله ۽ سندس رسول جي فرما ٻڌ ري

ڪريو.

رَسُولَهُ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ۝ إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ

مؤمن اھي ئي آھن

جيڪڏھن مؤمن آھيو ته.

إِذَا ذَكَرَ اللَّهُ وَجِلَّتْ قُلُوبُهُمْ وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ آيَاتُ

جن جون دليون جڏھن الله کي ياد ڪيو ويندو آھي ته ڊڄنديون آھن ۽ جڏھن

سندس آيتون انھن کي پڙھي ٻڌائينديون آھن

زَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ۝ الَّذِينَ يُقِيمُونَ

تڏھن اھي سندن ايمان کي وڌائينديون آھن ۽ پنھنجي پالڻھار تي ڀروسو ڪندا آھن. اھي

الصَّلَاةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ ۝ ۳ أُولَٰئِكَ هُمُ

نماز کي قائم ڪندا آھن ۽ جيڪي کين رزق ڏنسون تنھن مان (نيڪ ڪمن ۾)

خرچ ڪندا آھن. اھي ئي

الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا لَهُمْ دَرَجَاتٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَمَغْفِرَةٌ

پڪا مؤمن آهن. انهن لاءِ سندن پالڻهار وٽ (وڏا) درجا ۽ بخشش

وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ۝۹۰ كَمَا أَخْرَجَكَ رَبُّكَ مِنْ بَيْتِكَ بِالْحَقِّ

۽ ڀلي روزي آهي. (۽ انهن کي پنهنجن گهرن مان اهڙي طرح نڪرڻ گهرجي ها) جيئن تنهنجي رب مٿي تهنجي گهر (مدينه) مان سڄي تدبير لاءِ ٻاهر آيو.

وَأَنَّ فَرِيقًا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ لَكُرْهُوْنَ ۝۹۱ يُجَادِلُونَكَ فِي

۽ ٻينڪ مؤمن منجهان (ان وقت) هڪ ٽولي ضرور ناخوش هئي. اهي سڄي ڳالهه بابت

الْحَقِّ بَعْدَ مَا تَبَيَّنَ كَانَمَا يُسَاقُونَ إِلَى الْمَوْتِ وَهُمْ

ان جي ٻڌڻي ٿيڻ کان پوءِ (به) نوسان جهڙو ڪندا رهيا جن ته اهي (اڪين سان) ڏسندي موت ڏانهن ڏڪيا

يَنْظُرُونَ ۝۹۲ وَإِذْ يَعِدُكُمُ اللَّهُ إِحْدَى الطَّائِفَتَيْنِ أَنَّهَا

ويڃن ٿا ۽ (ياد ڪريو) جڏهن الله اوهان سان انجاء ڪيو ته (ابو سفيان ۽ ابو جهل جي) ٻن ٽولين مان هڪ

لَكُمْ وَتَوَدُّونَ أَنَّ غَيْرَ ذَاتِ الشُّكُوكِ تَكُونُ لَكُمْ وَيُرِيدُ

اوهان کي هڪ ٺڪڻي. ۽ اوهان ڪهريو ٿي ته ڪمزور (ٻي هٿيار) گروهه اوهان لاءِ هجي ۽ الله

اللَّهُ أَنْ يُحَقِّقَ الْحَقَّ بِكَلِمَتِهِ وَيَقْطَعَ دَابِرَ الْكَافِرِينَ ۝۹۳

ڪهريو ٿي ته پنهنجي حڪم سان حق کي ثابت ڪري ۽ ڪافرن جون پاڙون وڌي.

لِيُحَقِّقَ الْحَقَّ وَيُبْطِلَ الْبَاطِلَ وَلَوْ كَرِهَ الْمُجْرِمُونَ ۝۹۴

ته حق کي حق ثابت ڪري ۽ باطل کي باطل ڪري توبڪ مشرڪن کي نه وڻي.

إِذْ تَسْتَغِيثُونَ رَبَّكُمْ فَاسْتَجَابَ لَكُمْ أَنِّي مُمِدُّكُمْ

جڏهن توهان پنهنجي پالڻهار کي فریاد ٿي ڪيو ته (اها) اوهانجي (فریاد) قبول ڪيائين (فرمایائين) ته آئون لڳو لڳ

بِأَلْفٍ مِّنَ الْمَلَائِكَةِ مُرْدِفِينَ ① وَمَا جَعَلَهُ اللَّهُ إِلَّا

هڪ ٻئي پٺيان ايندڙن هڪ هزار ملائڪن سان اوهان جي مدد ڪندڙ آهيان. الله ان (مدد) کي رڳو

بُشْرَىٰ وَلِتُطْمِئِنَّ بِهِ قُلُوبُكُمْ وَمَا النَّصْرُ إِلَّا مِنْ

خوشخبري ڪيو هو ته ان سان اوهان جون دليون تسلي واريون ٿين. الله (جي پار کان) سواءِ (ٻئي هٿدان) مدد

عِنْدَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ②

ملڻي نه آهي. بيشڪ الله غالب حڪمت وارو آهي.

الْكَلِمَاتُ وَالتَّرَاكِبُ

الْأَنْقَالُ : مالِ غَنِيمَتِ

أَصْلِحُوا ذَاتَ بَيْنِكُمْ ، پنهنجا پاڻ ۾ تعلقات درست ڪريو

وَجَلَّتْ ، ڊڄي وڃن ٿيون كِرْهُوْنَ : ناخوش

يُسَاقُونَ : ڌڪيا وڃن ٿا إِخْدَى : هڪ (موت) ڏاڍو : پاڙ

تَسْتَغِيثُونَ ، توهان فریاد ڪريو مُرْدِفِينَ : لاڳيتو اچڻ وارا

غَيْرَ ذَاتِ الشُّوْكَهَ ، بنا اسلحي ۽ قوت جي

الْتَّمَارِينَ

السُّؤَالُ الْأَوَّلُ : هن سبق ۾ مؤمنن جون ڪهڙيون صفتون بيان ڪيون

ويون آهن ؟

السُّؤَالُ الثَّانِي : بن تولين مان چا مراد آهي ؟

السُّؤَالُ الثَّالِثُ : ٻئين عبارتن جو مفهوم بيان ڪريو :

- (ا) فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَصْلِحُوا ذَاتَ بَيْنِكُمْ .
 (ب) أَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ .
 (ج) إِذَا تَلَّيْتُمْ عَلَيْهِمْ آيَاتَهُ زَادَتْهُمْ إِيمَانًا .

الدَّسُّ الْأَوَّلُ (ب)

سُورَةُ الْأَنْفَالِ :

آيتون ۱۱ کان ۱۹ تائين

إِذْ يُغَشِّيكُمُ النُّعَاسُ أَمَنَةً مِّنْهُ وَيُنْزِلُ عَلَيْكُمْ مِّنَ

(ياد ڪر) جنهن مهل الله پنهنجي طرف کان نند جي جهوني جي صورت ۾ توهان تي اطمينان ۽ بي خوفيءَ جي ڪيفيت هاري ڪري رهيو هو ۽ اوهان تي آسمان مان پاڻي

السَّمَاءِ مَاءً لِّيُطَهِّرَكُم بِهِ وَيُذْهِبَ عَنْكُمُ رِجْسَ الشَّيْطَانِ

من لاءِ وسايائين ته ان سان اوهان کي پاڪ ڪري ۽ توهان کان پري ڪري شيطان جي بليتي

وَلِيَرْبِطَ عَلَى قُلُوبِكُمْ وَيُثَبِّتَ بِهِ الْأَقْدَامَ ۖ إِذْ يُوجِي

۽ اوهان جي دلين کي مضبوط ڪري ۽ ان سان (اوهان جي) قدمن کي چمائي رکي. (ياد ڪر) جڏهن

رُبُّكَ إِلَى الْمَلِكَةِ أَنِّي مَعَكُمْ فَثَبَّتُوا الَّذِينَ آمَنُوا ۖ

تنهنجي پالڻهار ملائڪن ڏانهن وحي ڪيو ته ائون اوهان سان آهيان. تههڪري مؤمنن کي همتايو (ته هو ثابت قدر رهن)

سَأَلَقِي فِي قُلُوبِ الَّذِينَ كَفَرُوا الرُّعْبَ فَاضْرِبُوا فَوْقَ

ڪافرن جي دلين ۾ سگهو دهشت وجهندس پوءِ (اي مؤمنو) ڳاڻن تي

الْأَعْنَاقِ وَاضْرِبُوا مِنْهُمْ كُلَّ بَنَانٍ ۖ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ

ڌڪ هڻون ۽ سنڌ سنڌ ڪري پڇون. اهو (حڪم) هن سببان آهي جو انهن

شَاقُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَمَنْ يُشَاقِقِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ

الله ۽ سندس رسول جي مخالفت ڪئي ۽ جيڪو الله ۽ سندس پيغمبر جي مخالفت ڪندو

فَإِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ۝۱۲ ذَلِكُمْ قُدْرَتُهُ وَإِنَّ

ته بيشڪ الله سخت سزا ڏيندڙ آهي. اها (سزا اٿو) پوء ان کي چڪو ۽ پڪ چاڻو ته

لِلْكَافِرِينَ عَذَابُ النَّارِ ۝۱۳ يَأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُيِّمُ

ڪافرن لاءِ باه جو عذاب آهي. اي مؤمنو جڏهن (ويڙهه ۾) ڪافرن سان لشڪر جي

الَّذِينَ كَفَرُوا زَحَفًا فَلَا تُولُوهُمْ الْأَدْبَارَ ۝۱۴ وَمَنْ يُؤَلِّمُ

صورت ۾ آهون سامهون ٿيو تڏهن انهن کي پٺي ڏئي نه ڀڄو. ۽ ان ڏينهن جنهن

يَوْمَئِذٍ دُبُرُهُ الْأَمْتَحَرَفًا لِّقِتَالٍ أَوْ مُتَحَيِّزًا إِلَى فِئَةٍ

۾ پٺي ڏئي ٿو. سواءِ جنگي جال جي طور تي يا (پنهنجي) پٺي ٽولي سان ملڻ خاطر (کان سواءِ)

فَقَدْ بَاءَ بِغَضَبٍ مِّنَ اللَّهِ وَمَا وَهُ جَهَنَّمُ وَيَسَّ

سو بيشڪ الله جي ڏمر هيٺ آيو ۽ سندس جاءِ دوزخ آهي ۽ اها ڀڄڻي

الْمَصِيرُ ۝۱۵ فَلَمْ تَقْتُلُوهُمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ قَتَلَهُمْ وَمَا

جاء آهي. پوء کين اوهان قتل نه ڪيو پر الله کين قتل ڪيو ۽ (اي پيغمبر) جڏهن

رَمِيَتْ إِذْ رَمِيَتْ وَلَكِنَّ اللَّهَ رَمَىٰ وَلِيْلِيَ الْمُؤْمِنِينَ

تو (مئيءَ جي مٿ) اچي ته (اها) تو نه اچي پر الله اچي ۽ (هن لاءِ) ته پاڻ وٽان مؤمنن کي

مِنْهُ بَلَاءٌ حَسَنًا إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ⑮ ذَلِكُمْ وَ

(پنهاني احسانن سان) چڱيءَ طرح آزمائي، بيشڪ الله ٻڌندڙ ڄاڻندڙ آهي. اهو (حال) آهي ۽

أَنَّ اللَّهَ مُوهِنٌ كَيْدِ الْكَافِرِينَ ⑯ إِنَّ تَسْتَفْعُو أَفْقَدُ

الله ڪافرن جي ڪيڏن ڪمزور ڪندڙ آهي. (اي ڪافرو) جڏهن (بدرجي لڙائيءَ جي سنڀرڻ مهل ڪفر ۽ اسلام جي سڃاڻي پرکڻ لاءِ) سوڀ ڪهريو ته بيشڪ

جَاءَكُمْ الْفَتْحُ وَإِنْ تَنْتَهُوا فهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ وَإِنْ

اوهان جي آڏو (اسلام کي) سوڀ آئي ۽ جيڪڏهن اوهين (اسلام جي سڃاڻي سمجهي ڪفر کان) بس ڪندو ته اهو اوهان لاءِ چڱو آهي، ۽ جيڪڏهن

تَعُودُوا نَعُدُّ وَلَنْ تُغْنِيَ عَنْكُمْ فِتْنَتُكُمْ شَيْئًا وَلَوْ كَثُرَتْ

ٻيهر (ويڙهه لاءِ) ايندو ته وري (اسلام کي فتح) ڏينداسون ۽ اوهان جو لشڪر جيتوڻيڪ گهڻو هوندو ته به اوهان کان ڪجهه تاري نه سگهندو

وَأَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُؤْمِنِينَ ⑰

۽ بيشڪ الله مؤمنن سان (سان) آهي.

الْكَلِمَاتُ وَالتَّرَاكِبُ

يُغْنِي : طاري ڪري ڇڏي ٿو النَّعَاسُ : لند جو جهوتو/پنڪي

رَجَزَ الشَّيْطَانُ : شيطان جي پليسي، الْأَعْنَاقُ : ڪنڌ - بَنَانُ : آگرين جا پور - جوڙ

زَحْفًا : لشڪر سان حملي جي - مُتَحَرِّفًا لِقِتَالٍ : جنگي چال جي صورت ۾

مُتَحَيِّزًا إِلَى فِتْنَةٍ : ڪنهن ٽوليءَ سان وڃي ملڻ لاءِ

رَهِيَتْ : تواچيو لِيُبْلِيَ : ان لاءِ ته آزمائي مُوهِنٌ : ڪمزور ڪرڻ وارو

الْتَّامَّارِينِ

السُّؤَالُ الْأَوَّلُ: من سبق ۾ غزوہ بدر جي حوالي سان الله تعاليٰ ڪهڙن انعامن جو ذڪر ڪيو آهي؟

السُّؤَالُ الثَّانِي: ڪافرن سان مقابلي جي صورت ۾ سورة الانفال جي هنن آيتن ۾ ڪهڙيون هدايتون ڏنيون ويون آهن؟

السُّؤَالُ الثَّلَاثُ: ڪافرن کي خطاب ڪندي هنن آيتن ۾ انهن کي ڪهڙي تباهي ڪئي وئي آهي؟
السُّؤَالُ الرَّابِعُ: مٿين عبارت ۾ جو مفهوم بيان ڪريو.

الف - يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا زَحَفًا فَلَا تُولُوهُمْ الْأَدْبَارَ.

ب - وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ رَمَى

ج - وَلَنْ تُغْنِيَ عَنْكُمْ فِئَتُكُمْ شَيْئًا وَلَوْ كَثُرَتْ

الدَّرْسُ الْأَوَّلُ (ج)

سُورَةُ الْأَنْفَالِ :

آيتون ۲۰ کان ۲۸ تائين

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَوَلَّوْا عَنَّهُ

اي مائيمان وارو الله ۽ سندس پيغمبر جي فرمانبرداري ڪريو ان کان منهن نه موڙيو

وَأَنْتُمْ تَسْمَعُونَ ۝ وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ قَالُوا سَمِعْنَا

حالانڪ اوهين (قرآن) ٻڌو ٿا ۽ انهن (ڪافرن ۽ منافقن) جهڙا نه ٿيوجن چيو ته ٻڌوسون

وَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ ۝ إِنَّ شَرَّ الدَّوَابِّ عِنْدَ اللَّهِ الضُّمَمُ

۽ اهي نه ٿا ٻڌن. الله وٽ (سيني) جاندارن مان تمام بچڙا ٻوڙا

الْبُكْمُ الَّذِينَ لَا يَعْقِلُونَ ۝ وَلَوْ عَلِمَ اللَّهُ فِيهِمْ خَيْرًا

۽ کونڪا آهن جي (ڪجهه به) نه سمجهندا آهن. ۽ جيڪڏهن الله منجهن ڪا

چڱائي ڄاڻي ها

لَأَسْمَعَهُمْ وَلَوْ أَسْمَعَهُمْ لَتَوَلَّوْا وَهُمْ مُعْرِضُونَ ۝

ته ضرور کين ٻڌائي ها ۽ جيڪڏهن کين ٻڌائي ها ته اهي منهن موڙيندڙ ٿي ڦرن ها.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَجِيبُوا لِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ

اي مومنو الله ۽ رسول جو حڪم قبول ڪريو جڏهن پيغمبر اهڙن حڪمن لاءِ توهان کي سڏي ٿو

لِمَا أَحْبَبْتُمْ وَأَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَحُولُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِهِ
جيڪي توهان کي زندگي بخشڻ وارا آهن، ۽ ڄاڻو ته الله آدمي جي ۽ سندس دل
جي وچ ۾ حائل ٿيندو آهي.

وَأَنَّهُ إِلَيْهِ تَحْشَرُونَ ۝ وَاتَّقُوا فِتْنَةً لَا تُصِيبَنَّ الَّذِينَ
۽ اهو به ته توهان سڀ ان جي روبرو گڏ ڪيا ويندو، ۽ انهيءَ فتني کان ڊڄو جنهن
جي شامت

ظَلَمُوا مِنْكُمْ خَاصَّةً وَأَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ۝
خاص طور تي (رڳو انهن تائين محدود نه رهندي) جيڪي توهان مان گنهگار آهن
(بلڪ اها عام هوندي) ۽ ڄاڻي وٺو ته الله سخت سزا ڏيندڙ آهي.

وَاذْكُرُوا إِذْ أَنْتُمْ قَلِيلٌ مُسْتَضْعَفُونَ فِي الْأَرْضِ
(۽ ان وقت کي) ياد ڪريو جڏهن زمين (مڪي) ۾ اوهين ٿورا ۽ هيشا هئا

تَخَافُونَ أَنْ يَتَخَفَكَ النَّاسُ فَأَوْكُمْ وَأَيُّدُكُمْ بِبَصَرِهِ
۽ ڊٺو ته ته تان ماڻهو اوهان کي گهٽي ڪئي نه رڳو پوءِ اوهان کي جاءِ (پناهه)
ڏنائين ۽ اوهان کي پنهنجي مدد سان سگهه ڏنائين

وَرَزَقَكُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ۝ يَٰ أَيُّهَا
۽ اوهان کي پاڪ شين مان روزي ڏنائين ته اوهان ان جو شڪر ادا ڪريو. اي مؤمنو

الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَخُونُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ وَتَخُونُوا أَمْنَكُمْ
الله ۽ رسول جي (امانت) خيانت نه ڪريو ۽ اوهين ڄاڻي وٺي پاڻ ۾ به (مڪه جي امانت)

وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ ۝ وَأَعْلَمُوا أَنَّمَا أَمْوَالُكُمْ وَأَوْلَادُكُمْ
خيانت نه ڪريو. ۽ ڄاڻو ته اوهان جا مال ۽ اوهان جو اولاد

فِتْنَةٌ وَأَنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ ۝

وڏي آزمائش آهي ۽ بيشڪ الله ئي وٽ وڏو اجر آهي.

الْكَلِمَاتُ وَالتَّرَاكِبُ

شَرَّ الدَّوَابِّ : ٻيڙا جانور اسَّجِيْبُوا : توهان حڪم مڃيو

يَحُولُ : حائل ٿئي ٿو مُسْتَضْعَفُونَ : مغلوب - ڪمزور

يَتَخَطَّفُ : اهو ڪنهي کڻي ٿو

لَا تَخُونُوا : توهان خيانت نه ڪريو

الْتَّمَارِينُ

السُّؤَالُ الْأَوَّلُ : شَرَّ الدَّوَابِّ مان ڇا مراد آهي؟

السُّؤَالُ الثَّانِي : هنن آيتن ۾ خيانت مان ڇا مراد آهي؟

السُّؤَالُ الثَّالِثُ : هيٺين عبارت ۾ جو مفهوم بيان ڪريو،

وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ قَالُوا سَمِعْنَا وَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ (الف)

(ب) إِنَّ شَرَّ الدَّوَابِّ عِنْدَ اللَّهِ الصَّمُّ الْبُكْمُ
الَّذِينَ لَا يَعْقِلُونَ -

(ج) وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَحُولُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِهِ

(د) وَاتَّقُوا فِتْنَةً لَا تُصِيبَنَّ الَّذِينَ ظَلَمُوا
مِنْكُمْ خَاصَّةً -

(هـ) وَاعْلَمُوا أَنَّمَا آمَاكُمُ وَأَوْلَادُكُمْ

فِتْنَةٌ وَأَنَّ اللَّهَ عِنْدَ أَجْرٍ عَظِيمٍ

الدَّرْسُ الثَّانِي (۱)

سُورَةُ الْأَنْفَالِ - آيتون: ۲۹ کان ۳۷ تائين

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن تَتَّقُوا اللَّهَ يَجْعَلْ لَكُمْ فُرْقَانًا

اي ايمان وارو جيڪڏهن الله کان ڊڄندا رهندؤ ته اوهان لاءِ (اوهان جي دلين ۾ حق ۽ باطل کي) تڪيڙيندڙ (نور) پيدا ڪندو.

وَيَكْفُرْ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ

۽ اوهان جا گناهه اوهان کان تاريندو ۽ اوهان کي بخشيندو ۽ الله وڏي فضل وارو

الْعَظِيمُ ۳۹) وَإِذْ يَمْكُرُ بِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا الِّيَثْبُتُوكَ أَوْ

آهي. ۽ (اي رسول ياد ڪر) جنهن مهل تو لاءِ ڪافرن رٿ ٿي ڪئي ته توکي بند ڪن يا

يَقْتُلُوكَ أَوْ يَخْرِجُوكَ وَيَمْكُرُونَ وَيَمْكُرُ اللَّهُ وَاللَّهُ

تو کي شهيد ڪن يا توکي (وطن مان) ڪڍي ڇڏين. ۽ (پڇڙي) رٿ ڪيائون ٿي ۽ الله (به) رٿ ڪئي ٿي. ۽ الله

خَيْرُ الْبَاقِرِينَ ۴۰) وَإِذْ أُنْتَلَىٰ عَلَيْهِمُ آيَاتُنَا قَالُوا قَدْ

سڀني کان بهتر رٿيندڙ آهي ۽ جڏهن اسان جون آيتون کين پڙهي ٻڌائجن ٿيون (ته) چوندا آهن ته

سَمِعْنَا لَوْ نَشَاءُ لَقُلْنَا مِثْلَ هَذَا إِنْ هَذَا إِلَّا

ٻڌوسون جيڪڏهن گهرون ته الهيءَ جهڙو (اسين به) چئون. هي ته رڳو

أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿٣١﴾ وَإِذْ قَالُوا اللَّهُمَّ إِن كَانَ هَذَا

اڳين جون ڪهاڻيون آهن. ۽ (ياد ڪريو) جڏهن (ڪافرن) چيو ته اي الله جيڪڏهن
مي (قرآن)

هُوَ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِكَ فَأَمْطِرْ عَلَيْنَا حَبَآرَةً مِّنْ

تو وڌان حق آهي ته اسان تي آسمان کان پھڻ

السَّمَاءِ أَوْ آتِنَا بَعْدَٰبِ الْيَمِّ ﴿٣٢﴾ وَمَا كَانَ لِلَّهِ

وساء يا ڪو ڏکونيندڙ عذاب اسان تي آڻ. ۽ الله کي نه جڳائيندو آهي

لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنْتَ فِيهِمْ ۚ وَمَا كَانَ اللَّهُ مُعَذِّبَهُمْ وَهُمْ

ته منجهن تنهنجي هوندي ڪين عذاب ڪري. ۽ الله کي (هي به) نه جڳائيندو آهي
جو ڪين هن هوندي عذاب ڪري

يَسْتَغْفِرُونَ ﴿٣٣﴾ وَمَا لَهُمُ إِلَّا يَعْذِّبَهُمُ اللَّهُ وَهُمْ

جو آهي بخشش ڪهرندا هجن. ۽ ڪين ڇا (توبه) آهي جو الله ڪين (رسول جي هجرت
کانپوءِ) عذاب نه ڪري

يَصُدُّونَ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَمَا كَانُوا أَوْلِيَاءَ ۚ إِنْ

هن هوندي جو آهي تعظيم واري مسجد کان (ماڻهن کي) جهلين ٿا ۽ ان جا متولي نه آهن.

أَوْلِيَاءَ ۚ إِلَّا الْمُتَّقُونَ وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٤﴾

پرهميزگارن کان سواءِ ٻيو ڪو ان جو متولي نه آهي پر انهن مان ڪيڏا نه ڄاڻيندا آهن.

وَمَا كَانَ صَلَاتُهُمْ عِنْدَ الْبَيْتِ إِلَّا مُكَاءٌ وَتَصْدِيَةٌ

۽ سندن نماز الله جي ڪهر وٽ سڀيتن ۽ تازين وڃائڻ کان سواءِ (ڪجهه) نه هئي

فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿٢٥﴾ إِنَّ الَّذِينَ

پوء انهيء سببان جو ڪفر ڪندا آهيو عذاب چڪو. (پ) ڪافر

كَفَرُوا يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ لِيَصُدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ

پنهنجا مال هن لاء خرچ ڪن ٿا ته (مائلن کي) الله جي واٽ کان جهلين.

فَسَيَنْفِقُونَهَا ثُمَّ تَكُونُ عَلَيْهِمْ حَسْرَةً ثُمَّ يُغْلِبُونَ

پوء اهي جلد ئي انهن (مالن) کي خرچ ڪندا وري اهو (خرچ ڪرڻ) مٿن ارمان
ٿيندو پوء مغلوب ڪيا ويندا.

وَالَّذِينَ كَفَرُوا إِلَىٰ جَهَنَّمَ يُحْشَرُونَ ﴿٢٦﴾ لِيَمِيزَ اللَّهُ

۽ جن ڪفر ڪيو اهي دوزخ ڏانهن گڏ ڪيا ويندا. ته جيئن الله پليٽ

الْخَبِيثَاتِ مِنَ الطَّيِّبِ وَيَجْعَلَ الْخَبِيثَاتِ بَعْضُهُ

کي پاڪ کان ڌار ڪري ڇڏي ۽ پليٽ کي مڪي تي

عَلَىٰ بَعْضٍ فَيَرْكُمُهُ جَمِيعًا فَيَجْعَلُهُ فِي جَهَنَّمَ

رکي پوء هڪاندو ڏير. ڪري ڇڏي پوء ان کي دوزخ ۾ وجهي.

أُولَٰئِكَ هُمُ الْخٰسِرُونَ ﴿٢٧﴾

اهي ئي خسارو ماڻيندڙ آهن.

الْكَلِمَاتُ وَالتَّرَاكِيِبُ

يُشَبِّتُوا : اهي قيد ڪن اَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ : اڳين جا قصا ۽ ڪهاڻيون
 مُكَاءٌ : سڀيون / سڀنيون تَصَدِيقَةٌ : تائيدون
 فِرْكُمُھُ : پوءِ هو ان کي ڏير ڪري رکي / ڍڳ بڻائي

الْتَّمَارِينُ

السُّؤَالُ الْأَوَّلُ : من سبق بر تقوي لاه ڪهڙا ڪهڙا انعام ذڪر ٿيل آهن؟
 السُّؤَالُ الثَّانِي : وَإِذْ يَنْكُرُ بِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْكُمْ ڪهڙي واقعي ڏانهن اشارو آهي؟
 السُّؤَالُ الثَّلَاثُ : ڪافرن جي گهر جي باوجود الله تعاليٰ انهن تي عذاب ڇو نه نازل ڪيو؟

السُّؤَالُ الرَّابِعُ : هيٺين عبارتن جو مفهوم بيان ڪريو.
 (الف) وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنْتَ فِيهِمْ
 وَمَا كَانَ اللَّهُ مُعَذِّبَهُمْ وَهُمْ يَسْتَغْفِرُونَ
 (ب) إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ
 لِيُصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ فَسَيَنْفِقُونَهَا
 ثُمَّ تَكُونُ عَلَيْهِمْ حَسْرَةً ثُمَّ يُغْلَبُونَ .

الدُّرُسُ الثَّانِي (ب)

سُورَةُ الْأَنْفَالِ

آيتون: ۲۸ کان ۴۳ تائين

قُلْ لِلَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ يَنْتَهُوا يُغْفَرْ لَهُمْ مَا قَدْ

(اي رسول) ڪافرن کي چؤ ته جيڪڏهن اوهان مڙندؤ ته جو ڪجهه گذريو سو کين بخشو

سَلَفَ ۚ وَإِنْ يُعْودُوا فَقَدْ مَضَتْ سُنَّتُ الْأَوَّلِينَ ۝۲۸

ويندو ۽ جيڪڏهن ٻيهر ويڙه ڪندا ته بيشڪ اڳين جي (اها عادت) ٿي گذري آهي.

وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ كُلُّهُ

۽ (اي مؤمنؤ) انهن سان (اڻسٿائين) لڙائي ڪريو جيستائين (ڪفر جو) غلبو نه رهي

۽ سموري حڪومت رڳو الله جي ٿئي (يعني قانون الاهي جو عمل هلي).

لِلَّهِ فَإِنْ أَنْتَهُوا فَإِنَّ اللَّهَ بِمَا يَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ۝۲۹ وَ

پوءِ جيڪڏهن مڙي وڃن ته جيڪي ڪندا آهن سو الله ڏسندڙ آهي ۽

إِنْ تَوَلَّوْا فَاَعْلَمُوْا أَنَّ اللَّهَ مَوْلَاكُمْ نِعْمَ الْمَوْلَىٰ وَ

جيڪڏهن منهن موڙيائون (۽ باز نه آيا) ته ڄاڻو ته بيشڪ الله اوهانجو سڀياليندڙ

آهي. (۽ اهو) بهتر سڀياليندڙ ۽

نِعْمَ النَّصِيرُ ۝۳۰ وَاعْلَمُوْا أَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَإِنَّ

بهر مددگار آهي ۽ (هيءُ ڳالهه) ڄاڻو ته جيڪو مال (ڪافرن تي فتح ماڻڻ کان پوءِ)

اوهان کي هٿ آيو

لِلَّهِ خُصَّةٌ وَلِلرَّسُولِ وَلِلَّذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ

تنهن جو پنجون حصو الله ۽ رسول ۽ عزيزن ۽ يتيمن

وَالْمَسْكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ إِنْ كُنْتُمْ آمَنْتُمْ بِاللَّهِ وَمَا

۽ مسڪينن ۽ مسافرن لاءِ آهي جيڪڏهن توهان الله کي مڃيو آهي ۽ (پڻ) جيڪو

أَنْزَلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا يَوْمَ الْفُرْقَانِ يَوْمَ التَّقَىٰ الْجَمْعِ

پنهنجي پانهي (محمد) صلي الله عليه وآله وسلم تي فيصلي جي ڏينهن جنهن ڏينهن
پئي توليون پاڻ ۾ آمهون سامهون ٿيون نازل ڪيوسون (تنهن تي يقين رکو ٿا ته ان
حڪم تي عمل ڪريو)

وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ۝١٤١ إِذْ أَنْتُمْ بِالْعُدَّةِ الدُّنْيَا

۽ الله سڀڪنهن شيء تي وس وارو آهي. (اهو اهو وقت هو يعني غزوہ بدر) جنهن مهل اوهين

اورين ۽ پر

وَهُمْ بِالْعُدَّةِ الْقُصْوَىٰ وَالرَّكْبُ أَسْفَلَ مِنْكُمْ

۽ هو پرين ۽ پر مٿا ۽ قافو اوهان کان هيٺين ۽ (هي ويو).

وَلَوْ تَوَاعَدْتُمْ لَاخْتَلَفْتُمْ فِي الْمِيعَدِ وَلَٰكِنْ

۽ جيڪڏهن پاڻ ۾ انجار ڪريو ها ته ضرور انجار ۾ خلاف ورزي ڪريو ها پرهن

لَيَقْضِيَ اللَّهُ أَمْرًا كَانَ مَفْعُولًا لِّيَهْلِكَ مَنْ

لاءِ ته جيڪو ڪم الله کي ڪرڻو هو سو پورو ڪري (ته حق پڌرو ٿئي ۽) هن لاءِ

ته جيڪو هلاڪ (ڪمراء) ٿئي

هَلَكَ عَن بَيْنَةٍ وَيَحْيَىٰ مَنْ حَيَّ عَن بَيْنَةٍ ۝١٤٢

سو پڌرائي ۽ کان پوءِ هلاڪ ٿئي ۽ جيڪو جيئرو رهي (يعني حق کي پروڙي)

سو پڌرائي ۽ کان پوءِ هلاڪ ٿئي ۽ جيئرو رهي.

إِنَّ اللَّهَ لَسَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٢﴾ إِذْ يُرِيكُمُ اللَّهُ فِي

بيشڪ الله ٻڌندڙ ڄاڻندڙ آهي. (ياد ڪر) جنهن مهل الله توکي خواب ۾ آهي

مَنَامِكَ قَلِيلًا ۖ وَلَوْ أَرَاكُمْ كَثِيرًا لَّفَشِلْتُمْ وَ

(ڪافر) تورا ڏيکاريان. ۽ جيڪڏهن توکي اهي گهڻا ڏيکاري ها ته ضرور هي همت ٿيو ها ۽

لَتَنَازَعْتُمْ فِي الْأُمُورِ وَلَكِنَّ اللَّهَ سَلَّمَ إِنَّهُ عَلِيمٌ

ضرور (ان) ڪم ۾ مڪشي سان تڪرار ڪريو ها. پر الله (ان) تڪرار کان اوهان کي (بچايو، بيشڪ اهو سڀ وارو (پيد)

بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٢٣﴾ وَإِذْ يُرِيكُمُوهُمْ إِذِ التَّمِيزُ فِي

ڄاڻندڙ آهي. ۽ (ياد ڪريو) جڏهن اوهين مڪشي جي سامهون ٿيو تڏهن (الله)

أَعْيُنِكُمْ قَلِيلًا وَيُقَلِّلُكُمْ فِي أَعْيُنِهِمْ لِيَقْضِيَ اللَّهُ

اوهان جي اکين ۾ آهي ٿورڙا ڪري ڏيکاريان ٿي ۽ انهن (ڪافرن) جي نگاهن ۾ اوهان کي ٿورڙا ڪري ڏيکاريائين هن لاءِ ته الله اهو ڪم

أَمْرًا كَانَ مَفْعُولًا ۖ وَالْإِلَهِ إِلَهُ تَرْجَعُ الْأُمُورُ ﴿٢٤﴾

پورو ڪري جيڪو ڪرڻو هو. ۽ الله ڏانهن (سڀ) ڪم موٽايا ويندا.

الْكَلِمَاتُ وَالتَّرَاكِبُ

مَضَتْ : گذري چڪي
يَوْمَ الْفُرْقَانِ : فيصلي جو ڏينهن
الْعُدْوَةُ الدُّنْيَا : واديء جي پٺي ڪناري ۽ پاسي

الْعُدْوَةَ الْقُصْوَى : هن پاسي يا هن ڪناري.
 الرُّكْبُ قافلو
 لَفَشِلْتُمْ : توهان ضرور ممت هاريو ها
 يُقِيلُ : گهٽ ڪري ڏيکاري ٿو

الْتَّارِينِ

السُّؤَالُ الْأَوَّلُ : هن سبق ۾ مال غنيمت جي وڃ بابت ڪهڙو حڪم ڏنو ويو آهي؟
 السُّؤَالُ الثَّانِي : الله تعاليٰ غزوہ بدر ۾ مسلمانن جي ڪمياپي ۽ لاءِ ڪهڙن خاص انعامن ۽ احسانن جو ذڪر ڪيو آهي؟

السُّؤَالُ الثَّلَاثُ : هيٺين عبارتَن جو مفهوم بيان ڪريو

وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ
 الدِّينُ كُلُّهُ لِلَّهِ .

الدَّرْسُ الثَّانِي (ج)

(سُورَةُ الْأَنْفَالِ)

آيتون: ۴۵ کان ۴۸ ٲاٲين

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذْ الْقِتْمَةُ فُتِنَتْ فَأُشْبِتُوا وَادْكُرُوا
 آي ايمان وارو جذمن ڪنهن (ڪافر) ٽوليءَ سان (جنگ) ۾ مقابلو ڪريو تڏهن

ثابت قدم رهو ۽ الله کي

اللَّهُ كَثِيرًا لَّعَنَ الْعَمَّكَ تَفْلِحُونَ ٲ (۴۵) وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ

گهڻو ياد ڪريو ته من اوهين مراد حاصل ڪريو. ۽ الله ۽ سندس رسول جي
 فرمانبرداري ڪريو.

وَلَا تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا وَتَذْهَبَ رِيحُكُمْ وَاصْبِرُوا

۽ پاڻ ۾ تڪرار نه ڪريو (اٿين ڪندؤ ته) توهان ڪمزور ٿي ويندؤ ۽ توهان جو
 رعب ختم ٿي ويندو ۽ صبر ڪريو

إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ ٲ (۴۶) وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ

بيشڪ الله صبر ڪرڻ وارن سان آهي. ۽ اوهين انهن (بدر وارن ڪافرن) وانگر نه ٿيو

خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بَطَرًا وَرِئَاءَ النَّاسِ وَ

جيڪي پنهنجن گهرن مان تڪبر سان ۽ ماڻهن جي ڏيکاءِ لاءِ نڪتا ۽

يَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَاللَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ

(ماڻهن کي) الله جي واٽ کان جهلڻ لڳا، ۽ جيڪي ڪندا آهن تنهن کي الله

مُحِيطٌ ۝۴۰ وَادْزَنْ لَّهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ وَقَالَ

کھيرو ڪندڙ آهي. ۽ جڏهن شيطان سندن ڪرتوت انهن لاءِ سينگاريا ۽ (ڪافرن کي) چيائين

لَا غَالِبَ لَكُمْ الْيَوْمَ مِنَ النَّاسِ وَإِنِّي جَارٌ لَّكُمْ ۝۴۱

ته اڄ ماڻهن مان ڪوبه اوهان تي غالب (ٿيڻو) نه آهي ۽ بيشڪ آءٌ اوهان جو ساٿي آهيان.

فَلَمَّا تَرَأَتْهُ الْفِئَتَانِ نَكَصَ عَلَى عَقَبَيْهِ وَقَالَ

پوءِ جڏهن ٻئي لشڪر آمنون سامهون ٿيا ته (شيطان) پنهنجن ڪڙين (پر) پوئتي پڳو ۽ چيائين

إِنِّي بَرِيءٌ مِّنْكُمْ إِنِّي أَرَىٰ مَا لَا تَرَوْنَ إِنِّي

ته آءٌ اوهان کان بيزار آهيان تحقيق جيڪي مان ڏسان ٿو سو اوهين نٿا ڏسو تحقيق

أَخَافُ اللَّهَ ۝۴۲ وَاللَّهُ شَدِيدُ الْعِقَابِ ۝۴۳

آءٌ الله کان ڊڄان ٿو ۽ الله سخت سزا ڏيندڙ آهي.

الْكَلِمَاتُ وَالتَّرَاكِبُ

فَاتَّبَعُوا : توهان ثابت قدم رهو : فَتَفَسَّلُوا : پوءِ توهان همت هاري ويندؤ

بَطَرًا : آڪڙ جي : جَارٌ : ساٿي (پاڙيسري)

تَرَأَتْ : آمنون سامهون ٿيا : نَكَصَ عَلَى عَقَبَيْهِ : ڪڙين پر پڳو

الْتَّارِينُ

السُّؤَالُ الْأَوَّلُ : ڪافرن سان مقابلي جي صورت ۾ مسلمانن کي ڪهڙا ڪم ڪرڻ ۽ ڪهڙين ڳالهين کان بچڻ جو حڪم ڏنو ويو؟

السُّؤَالُ الثَّانِي : غزوه بدر ۾ مسلمانن جي نصرت لاءِ نازل ٿيل فرشتن کي ڏسي ڪري شيطان جو ڪهڙو رويو رهيو؟

السُّؤَالُ الثَّلَاثُ : هيٺين آيتن جو مفهوم بيان ڪريو:

(الف) يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا الْقِيَتُمُ فِتْنَةً فَاتَّبِعُوا
وَاذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا لَّعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ.

(ب) وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَنَازَعُوا
فَتَفْشَلُوا وَتَذْهَبَ رِجَالُكُمْ وَاصْبِرُوا
إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ.

(ج) وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ
بَعْرًا وَرِثَاءَ النَّاسِ وَيَصُدُّونَ عَنْ
سَبِيلِ اللَّهِ وَاللَّهُ يَمَّا يَعْمَلُونَ مُحِيطٌ.

الدَّرَسُ الثَّانِي (د)

سُورَةُ الْأَنْفَالِ:

آيتون: ۴۹ کان ۵۸ تائين

إِذْ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ

(اهو وقت ياد ڪريو) جنهن مهل منافقن ۽ جن جي دلين ۾

مَرَضٌ غَرَّهُمْ أَلَاءَ دِينِهِمْ وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى

بيماري هئي تن چيو ٿي ته هنن (مسلمانن) کي سندن دين مغرور ڪيو آهي، ۽ جيڪو

اللَّهِ فَإِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ۝۴۹ وَلَوْ تَرَىٰ إِذْ

الله تي ڀروسو ڪندو آهي ته بيشڪ الله غالب حڪمت وارو آهي. (اي ڏسندڙ)

جيڪڏهن (انهيءَ مهل) ڏسجن

يَتَوَفَّى الَّذِينَ كَفَرُوا الْمَلَائِكَةُ يَضْرِبُونَ

جنهن وقت ملائڪ ڪافرن جو سامه ڪيندا آهن (۽) سندن منهن ۽ پٺن تي ڌڪ

وَجُوهَهُمْ وَأَذْبَارَهُمْ وَذُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ ۝۵۰

هنندا آهن (ته عجب ڪرين) ۽ (چوندا اٿن ته هاڻي) ساڙيندڙ عذاب (جو مزو، چکو).

ذَلِكَ بِمَا قَدَّمْتُمْ أَيْدِيَكُمْ وَأَنَّ اللَّهَ لَيْسَ

اهو هن سببان آهي جو جيڪي اوهان جي هٿن اڳي موڪليو آهي، ۽ بيشڪ الله پانهن

بِظُلْمٍ لِلْعَبِيدِ ۝ كَذَابٍ اِلٰی فِرْعَوْنَ ۝ وَالَّذِينَ

تي ظلم ڪندڙ نه آهي. (انهن جو حال) آل فرعون ۽ انهن جهڙو آهي

مِنْ قَبْلِهِمْ كَفَرُوا بِآيَاتِ اللَّهِ فَأَخَذَهُمُ اللَّهُ

جيڪي کانئن اڳ هئا، (جو) الله جي آيتن کي نه مڃيائون پوءِ الله سندن ڪنهن مڃيان

بِذُنُوبِهِمْ ۝ إِنَّ اللَّهَ قَوِيٌّ شَدِيدُ الْعِقَابِ ۝ ذٰلِكَ

ڪين پڪڙيو، بيشڪ الله سگهارو سخت سزا ڏيندڙ آهي. اهو

بِأَنَّ اللَّهَ لَمْ يَكُ مُغَيِّرًا نِّعْمَةً أَنْعَمَهَا عَلَىٰ قَوْمٍ

هن سببان آهي جو الله جيڪا نعمت ڪنهن قوم کي عطا ڪندو آهي تنهن کي اهو

حَتَّىٰ يَغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ ۝ وَأَنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ

جيڪي پنهنجن دليين جي حالت (پاڻ نه) بدلائن ۽ بيشڪ الله ٻڌندڙ ڄاڻندڙ

عَلِيمٌ ۝ كَذَابٍ اِلٰی فِرْعَوْنَ ۝ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ

آهي. (انهن جو حال) آل فرعون ۽ ٻين جيڪي کانئن اڳ هئا تن جهڙو آهي.

كَذَّبُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ فَأَهْلَكْنَاهُمْ بِذُنُوبِهِمْ ۝

(جو) پنهنجي پاڻهار جي آيتن کي ڪوڙ ڄاڻائون تنهنڪري انهن کي سندن ڪنهن

أَغْرَقْنَا اِلٰی فِرْعَوْنَ ۝ وَكُلُّ ۝ كَانُوا ظَالِمِينَ ۝ اِنَّ

سڀيان هلاڪ ڪيوسون ۽ آل فرعون کي ٻوڙيوسون ۽ سڀئي ظالم هئا.

شَرَّ الدَّوَابِّ عِنْدَ اللَّهِ الَّذِينَ كَفَرُوا فَهُمْ

جاندارن مان (سڀ کان) بھڙا الله وٽ ڪافر آهن پوءِ اهي

لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٥٦﴾ الَّذِينَ عَاهَدْتَ مِنْهُمْ ثُمَّ يَنْقُضُونَ

ايمان سا آئين. انهن مان جن سان (صلح جو) انجاء ڪيو آئيني پوءِ وري هڙ پيري

عَهْدَهُمْ فِي كُلِّ مَرَّةٍ وَهُمْ لَا يَتَّقُونَ ﴿٥٧﴾ فَاَمَّا

پنهنجو انجاء پيچندا آهن ۽ اهي نه ڊڄندا آهن. پوءِ جيڪڏهن

تَتَّقَهُمْ فِي الْحَرْبِ فَشَرِدْ بِهِمْ مَنْ

لڙائيءَ ۾ ڪين لهين ته (انهن کي اهڙي سزا ڏي جنهن جي ڪري) جيڪي انهن جي

خَلْفَهُمْ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ ﴿٥٨﴾ وَاِمَّا تَخَافَنَّ

پويان هجن اهي انهن کي ڏسي پڇي وڃن. عجب نه آهي ته (ان مان) عبرت وٺن. ۽ جيڪڏهن

مِنْ قَوْمٍ خِيَانَةً فَانْبِذْ إِلَيْهِمْ عَلَى سَوَاءٍ ط

ڪنهن قوم جي (انجاء پيچڻ جي) خيانت جو خوف آئيني ته انهن ڏانهن سندن انجاء پوري
ٿيڻ مهل پيڙاريءَ جو اطلاع موڪل.

إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْخَائِبِينَ ﴿٥٩﴾

بيشڪ الله خيانت ڪندڙن کي دوست نه رکندو آهي.

الْكَلِمَاتُ وَالتَّرَاكِبُ

عَذَابُ : ڏوڪي ۾ وڌو
عَذَابُ الْحَرِيقِ : سڙڻ جو عذاب
لَمْ يَكُ مُغَيَّرًا : هو بدلائن وارو نه
كَدَّ ابُ : عادت - طريقو - وانگر
تَشَقَّقَنَّ : تون لهين
شَرِدُ : تون ڊوڙائي ڪڍي
فَانْثَبُ : پوءِ اچي ڇڏ

الْتَّارِينُ

السُّؤَالُ الْأَوَّلُ : سورة انفال جي هن آيت ۾ مسلمانن جي جهاد لاءِ تيارين
کي ڏسي ڪري مناقبن ڪهڙو ٿيڻو ڪيو؟

السُّؤَالُ الثَّانِي : ڪافرن طرفان عهد شکني جي صورت ۾ الله تعاليٰ رسول الله صلي الله
عليه وآله وسلم کي ڪهڙيون هدايتون ڏنيون؟

السُّؤَالُ الثَّالِثُ : هن سبق ۾ فرعون ۽ آل فرعون جي هلاڪت ۽ برباديءَ جا
ڪهڙا سبب بيان ڪيا ويا آهن؟

السُّؤَالُ الرَّابِعُ : هيٺين آيتن جو مفهوم بيان ڪريو

وَلَوْ تَرَىٰ إِذْ يَتَوَفَّى الَّذِينَ كَفَرُوا الْمَلَائِكَةُ
يَضْرِبُونَ وُجُوهَهُمْ وَأَدْبَارَهُمْ وَذُوقُوا
عَذَابَ الْحَرِيقِ ۝ ذَٰلِكَ بِمَا قَدَّمْتُمْ أَيْدِيَكُمْ
وَأَنَّ اللَّهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِّلْعَبِيدِ ۝

الدَّرْسُ الثَّالِثُ (١)

سُورَةُ الْأَنْفَالِ

آيتون: ٥٩ کان ٦٤ تائين

وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا سَبَقُوا إِنَّهُمْ لَا

۽ ڪافر (اٺين) نه ڀاتين ته (ڪو) ڪوئي ويا (کٽي ويا)، بيشڪ اهي عاجز

يُعْجِزُونَ ۵۹ وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ

نه ڪري سگهندا، ۽ انهن لاءِ (لڙائي جي هٿيارن جي) سگهه ۽ گهوڙن جي تيار رکڻ مان

وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَ

جيڪي ئي سگهيو سو الله جي ويرين ۽ پنهنجي ويرين کي هيٺ وجهڻ لاءِ تيار رکو

عَدُوَّكُمْ وَآخَرِينَ مِنْ دُونِهِمْ لَا تَعْلَمُونَهُمُ اللَّهُ

۽ انهن کان سواءِ ٻي قوم کي (به)، جن کي نه ڄاڻندا آهيو، انهن کي

يَعْلَمُهُمْ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يُوَفِّ

الله ڄاڻندو آهي، ۽ جيڪي ڪنهن شيءِ مان الله جي واٽ ۾ خرچيو سو اوهان کي

إِلَيْكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تَظْلُمُونَ ۶۰ وَإِنْ جَنَحُوا لِلسَّلَامِ

پورو ڏبو ۽ توهان کي ڏرو به نقصان نه ڏنو ويندو، ۽ جيڪڏهن صلح لاءِ آماده ٿين

فَاجْنَحْ لَهَا وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٤١﴾

تم تون به ان لاء آماده ٿي ۽ الله تي ڀروسو ڪر. بيشڪ اهو ٻڌندڙ ڄاڻندڙ آهي.

وَإِنْ يُرِيدُوا أَنْ يَخْدَعُوكَ فَإِنَّ حَسْبَكَ اللَّهُ ۖ

۽ جيڪڏهن توکي ڏوڪي ڏيڻ جو ارادو ڪر ته بيشڪ تون لاء الله ڪافي آهي.

هُوَ الَّذِي آتَاكَ بِنُصْرِهِ وَالْمُؤْمِنِينَ ﴿٤٢﴾ وَاللَّهُ

(۽) اهوئي آهي جنهن توکي ۽ مؤمنن کي پنهنجي مدد سان گهٽ ڏني. ۽ انهن (مؤمنن) جي

بَيْنَ قُلُوبِهِمْ ۖ لَوْ أَنْفَقْتَ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا

دلين ۾ الفت پيدا ڪيائين. جيڪي زمين ۾ آهي سو مڙئي جيڪڏهن تون خرچين ها

مَا آتَاكَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ آتَاكَ بَيْنَهُمْ

تم به سندين دلين ۾ الفت پيدا نه ڪري سگهين ها پر الله ئي انهن ۾ الفت وڌي.

إِنَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٤٣﴾ يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَسْبُكَ اللَّهُ

بيشڪ اهو غالب حڪمت وارو آهي. اي نبي (صلي الله عليه وسلم) تنهنجي لاء

وَمَنْ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٤٤﴾

۽ پڻ انهن مؤمنن لاء جيڪي تنهنجا پيروڪار آهن الله ڪافي آهي.

الْكَلِمَاتُ وَالتَّرَاكِيِبُ

أَعِدُّوا : تيار ڪريو لَا يُعْجِزُونَ : اهي ٿڪائي نٿا سگهن / هارائي نٿا
سگهن / عاجز نٿا ڪري سگهن

يُؤَفِّتَ : پورو ڪيو ويندو جَنَحُوا : اهي ماڻڻيا لِلْسَّلَامِ : صلح لاءِ
أَيَّدَ : ان تائيد ڪئي حَسْبُكَ اللَّهُ : تولا، الله ڪافي آهي

الْتَّمَارِينَ

السُّؤَالُ الْأَوَّلُ : هن آيت ۾ جهاد جي تياريءَ بابت الله تعاليٰ ڪهڙو حڪم ڏنو
السُّؤَالُ الثَّانِي : هيٺين عبارت ۾ جو مفهوم بيان ڪريو:

- (الف) وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ وَآخَرِينَ مِنْ دُونِهِمْ لَا تَعْلَمُونَهُمُ اللَّهُ يَعْلَمُهُمْ
(ب) هُوَ الَّذِي آيَّدَكَ بِنَصْرِهِ وَبِالْمُؤْمِنِينَ وَالْفَافِ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ لَوْ أَنفَقْتَ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مَّا أَلْفَتْ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ أَلْفَ بَيْنَهُمْ
(ج) يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَسْبُكَ اللَّهُ وَمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ

الدَّرْسُ الثَّالِثُ (ب)

سُورَةُ الْأَنْفَالِ :

آيتون: ٦٥ کان ٦٩ تائين

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَرِّضِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى الْقِتَالِ إِنْ يَكُنْ

اي نبي (ملي الله عليه وسلم) مؤمنن کي لڙائي لاءِ مهڻا جيڪڏهن

مِنْكُمْ عَشْرُونَ صَابِرُونَ يَغْلِبُوا مِائَتِينَ وَإِنْ يَكُنْ

اوهان مان صبر وارا ويهه آهن ته ٻن سون تي غالب ٿيندا ۽ جيڪڏهن

مِنْكُمْ مِائَةٌ يَغْلِبُوا أَلْفًا مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِأَنَّهُمْ

اوهان مان سو آهن ته هڪ هزار ڪافرن تي غالب ٿيندا هن ڪري جو اها

قَوْمٌ لَا يَفْقَهُونَ ① أَلَنْ خَفَّفَ اللَّهُ عَنْكُمْ وَعَلِمَ

اهڙي قوم (يعني ڪافر) آهي جا نه سمجهندي آهي. هاڻي الله اوهان تان بار ملڪو
ڪيو ۽ ڄاڻائين

أَنَّ فِيكُمْ ضَعْفًا فَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِائَةٌ صَابِرَةٌ

ته توهان ۾ ڪمزوري آهي. پوءِ جيڪڏهن اوهان مان صبر وارا سو هوندا ته

يَغْلِبُوا مِائَتَيْنِ وَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ أَلْفٌ يَغْلِبُوا أَلْفَيْنِ

ٻن سون تي غالب ٿيندا. ۽ جيڪڏهن اوهان مان هزار هوندا ته ٻن هزارن تي الله جي

بِإِذْنِ اللَّهِ وَاللَّهُ مَعَ الصَّابِرِينَ ﴿٦٦﴾ مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ أَنْ

حڪم سان غالب ٿيندا. ۽ الله گڏ آهي صبر ڪرڻ وارن سان (ثابت قدم رهن وارن سان).

يَكُونَ لَهُ أَسْرَىٰ حَتَّىٰ يُتَخَنَ فِي الْأَرْضِ تُرِيدُونَ

آهي جو وٽس قيدي هجن جيستائين زمين ۾ (دشمنن کي) قتل نه ڪري. (اوهين) دنيا جو سازو سامان

عَرَضَ الدُّنْيَا ۖ وَاللَّهُ يُرِيدُ الْآخِرَةَ ۖ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٦٧﴾

ڪهرندا آهيو. ۽ الله آخرت (جو ثواب ڏين) ڪهرندو آهي. ۽ الله غالب حڪمت وارو آهي.

لَوْلَا كِتَابٌ مِّنَ اللَّهِ سَبَقَ لَمَسَّكُمْ فِيمَا أَخَذْتُمْ عَذَابٌ

جيڪڏهن الله جو حڪم پهريائين نه ٿيل هجي ها ته اوهان جيڪو (فديو) ورتوتنهن ۾ اوهان کي ضرور وڏو عذاب

عَظِيمٌ ﴿٦٨﴾ فَكُلُوا مِن مَّا غَنِمْتُمْ حَلَالًا طَيِّبًا ۚ وَاتَّقُوا اللَّهَ ۚ

پهجي ها. پوءِ جيڪو اوهان مال غنيمت ورتو اهو کائو. (اهو توهان لاءِ) پاڪ حلال (آهي). ۽ الله کان ڊڄو

إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٦٩﴾

بيشڪ الله بخششهار مهربان آهي.

الْكَلِمَاتُ وَالْتَرَكَيبُ

أَسْرَى : قيدي

حَرَضَ : ايار - شوق ڏيار - هٿيار

عَرَضَ الدُّنْيَا : دنيا جا فائدا

يُتَخَنَ : قتل ڪري

الْتَّامَّارِينُ

السُّؤَالُ الْأَوَّلُ : الله تعالیٰ مسلمانن کي جهاد تي ايارڻ لاءِ ڪهڙي ترغيب ڏئي؟

السُّؤَالُ الثَّانِي : هيٺين عبارت جو مفهوم بيان ڪريو،

مَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَكُونَ لَهُ أَسْرَىٰ حَتَّىٰ يُثْخِنَ فِي
الْأَرْضِ تُرِيدُونَ عَرَصَ الدُّنْيَا وَاللَّهُ يُرِيدُ الْآخِرَةَ

الدَّرْسُ الثَّالِثُ (ج)

سُورَةُ الْأَنْفَالِ:

آيتون: ۷۰ کان ۷۵ تائين

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِمَنْ فِي أَيْدِيكُمْ مِنَ الْأَسْرَىٰ إِنَّ يَعْلَمَ اللَّهُ

اي نبي (صلي الله عليه وسلم) قيدين مان جيڪي اوهان جي هٿن ۾ آهن تن کي چؤ ته جيڪڏهن الله اوهانجي دلين ۾

فِي قُلُوبِكُمْ خَيْرٌ أَيْوَتِكُمْ خَيْرًا مِّمَّا اخَذَ مِنْكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ

ڪا چڱائي ڄاڻي ته جيڪو اوهان کان ورتو ويو تنهن کان بهتر اوهان کي ڏيندو ۽ اوهان کي بخشيندو.

وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ۝ وَإِنْ يُرِيدُوا خِيَانَتَكَ فَقَدْ خَانُوا

۽ الله بخشنهار مهربان آهي. ۽ جيڪڏهن توسان خيانت ڪرڻ جو ارادو ڪندا ته بيشڪ الله سان (۽)

اللَّهُ مِنْ قَبْلُ فَأَمْكَنَ مِنْهُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ۝ إِنْ

اڳ خيانت ڪئي هئائون پوءِ (اوهان کي) انهن تي سگهارو ڪيائين. ۽ الله ڄاڻندڙ حڪمت وارو آهي. جن

الَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجْهَهُمْ وَإِلَىٰ مَوْلَاهُمْ وَانْفُسِهِمْ

ايمان آندو ۽ هجرت ڪئي ۽ پنهنجن مالن ۽ پنهنجن ڄاڻين سان الله جي وٽ ۾

فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ أَوْوُوا وَانصَرَوْا أُولَٰئِكَ بَعْضُهُمْ

جهاد ڪيو ۽ جن جاءِ ڏني ۽ مدد ڪئي اهي هڪٻئي جا

أُولِيَاءَ بَعْضٍ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يُهَاجِرُوا مَا لَكُم مِّنْ

دوست آهن، ۽ جن ايمان آندو ۽ هجرت نه ڪيائون اوهان تي انهن جي

وَلَا يَتَّبِعُهُم مِّن شَيْءٍ حَتَّىٰ يُهَاجِرُوا وَإِنِ اسْتَنْصَرُوكُمْ

دوستي جو ڪو حق نه آهي جيئن هجرت ڪن، ۽ جيڪڏهن دين (جي ڪم) ۾ اوهان

فِي الدِّينِ فَعَلَيْكُمُ النَّصْرُ إِلَّا عَلَىٰ قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُم

ڪان مدد گهرن ته ضروري آهي توهان تي مدد ڪرڻ مگر اهڙي قوم جي

مِيثَاقٌ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ۝۴۱ وَالَّذِينَ كَفَرُوا

خلاف نه (جن) جو توهانجي ۽ انهن جي وچ ۾ معاهدو ٿيل
هجي ۽ الله توهانجي عملن کي ڏسندڙ آهي ۽ جن کفر ڪيو

بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ إِلَّا تَفْعَلُوهُ تَكُن فِتْنَةٌ فِي

اهي دوست آهن هڪئي جا، پر (اي مومنو) جيڪڏهن اوهين (ائين) نه ڪندؤ ته

الْأَرْضِ وَفَسَادٌ كَبِيرٌ ۝۴۲ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا

ملڪ ڇڏي ويا ۽ وڏو فساد بچندو، ۽ جن ايمان آندو ۽ هجرت ڪئي

وَجَاهِدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ آوَوْا وَانصَرُوا إِلَيْكَ

۽ الله جي واٽ ۾ جهاد ڪيو ۽ جن جاء ڏني ۽ (هجرت ڪرڻ وارن جي) مدد ڪئي آهي ئي

هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا لَهُمْ مَّغْفِرَةٌ ۙ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ۝۴۳

سچا مومن آهن، انهن لاءِ بخشش ۽ عزت واري روزي آهي.

وَالَّذِينَ آمَنُوا مِنْ بَعْدُ وَهَاجَرُوا وَجْهَهُمْ وَأَمَعَكُمْ

۽ جن (انهن کان) پوءِ ايمان آندو ۽ هجرت ڪئي ۽ اوهان سان گڏ جهاد ڪيو

فَأُولَٰئِكَ مِنْكُمْ وَأُولُوا الْأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَىٰ بِبَعْضٍ

سي به اوهان مان آهن، ۽ ماڻهي وارا الله جي حڪم موجب (پاڻ ۾) هڪٻئي جا

فِي كِتَابِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ۝

وڌيڪ حقدار آهن، بيشڪ الله سڀڪن شي کي ڄاڻندڙ آهي.

الْكَلِمَاتُ وَالتَّرَاكِبُ

اَوُوَ : انهن جيڪي ڏني / پناهه ڏني، اُسْتَقْصُوا : انهن مدد گهري

اُولُوا الْأَرْحَامِ : ست مائٽ

الْتَّارِيبُ

السُّؤَالُ الْأَوَّلُ : الله تعالیٰ سورة انفال جي هنن آيتن ۾ جنگي قیدین بابت ڇا ارشاد

فرمایو آهي؟

السُّؤَالُ الثَّانِي : هنن آيتن ۾ الله تعالیٰ هجرت ۽ نصرت بابت ڇا فرمایو آهي؟

السُّؤَالُ الثَّلَاثُ : هيٺ ڏنل عبارت جو مفهوم بيان ڪريو،

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجْهَهُمْ لِغِيَابِ اللَّهِ
وَالَّذِينَ آمَنُوا وَنَصَرُوا أُولَٰئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا

الدَّرْسُ الرَّابِعُ (الف)

سُورَةُ التَّوْبَةِ آيتُونَ: ١ كان ٦ تائين

نوٽ: قرآن مجيد جي هر سورة جي ابتداء ۾ بسم الله الرحمن الرحيم پڙهڻ ۽ لکڻ ضروري آهي. پر سورة التوبه جي شروع ۾ نه ئي بسم الله پڙهي ويندي آهي ۽ نه ئي لکي ويندي آهي. انڪري جو پاڻ ڪريم صلي الله عليه وآله وسلم جن ان سورة جي ابتداء ۾ نه بسم الله الرحمن الرحيم پڙهيائون ۽ نه ئي پڙهڻ جو حڪم ڏنائون. هڪ روايت مطابق جيئن ته هي سورة گذريل سورة جو حصو آهي انڪري ان ۾ نه بسم الله الرحمن الرحيم پڙهي ويندي ۽ نه ئي لکي ويندي.

بَرَاءَةٌ مِّنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى الَّذِينَ عَاهَدْتُم مِّن

جن مشرڪن سان اوهان انجار ڪيو تن ڏانهن الله ۽ سندس رسول جي پاران

الْمُشْرِكِينَ ① فَيَسِيحُوا فِي الْأَرْضِ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ

(انجار کان) بيزاري آهي. (اي مشرڪو) پوءِ ملڪ ۾ چار مهينا سير ڪريو

وَأَعْلَمُوا أَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِي اللَّهِ وَأَنَّ اللَّهَ مُخْزِي

۽ ڄاڻو ته اوهين الله کي تڪاڻڻ وارا نه آهيو ۽ (ڄاڻو) ته

الْكَافِرِينَ ② وَأَذَانٌ مِّنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى النَّاسِ يَوْمَ

الله ڪافرن کي (خوار) خراب ڪرڻ وارو آهي. ۽ وڏي حج جي ڏينهن الله ۽ سندس رسول جي طرفان ماڻهن ڏانهن

الْحَجِّ الْأَكْبَرِ أَنَّ اللَّهَ بَرِيءٌ مِّنَ الْمُشْرِكِينَ وَرَسُولُهُ

پڙهو آهي ته الله ۽ سندس رسول مشرڪن کان بيزار آهي.

فَإِنْ تَبْتُمْ فَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ وَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَاعْلَمُوا أَنَّكُمْ

پوء (اي مشرڪن) جيڪڏهن (شرڪ کان) توبه ڪندو ته اها اوهان لاءِ ڀلي آهي. ۽ جيڪڏهن اوهان منهن ڦيرائيندو ته ڄاڻو

غَيْرُ مُعْجِزِي اللَّهِ وَبَشِّرِ الَّذِينَ كَفَرُوا بِعَذَابِ اللَّهِ ۝

ته اوهين الله کي ٽڪائڻ وارا نه آهيو. ۽ (اي رسول) ڪافرن کي ڏکوئيندڙ عذاب جي خبر ڏي.

إِلَّا الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ثُمَّ لَمْ يَنْقُصُوكُمْ

پر مشرڪن مان جن سان انجاء ڪيو هو وري (انهن) اوهان سان (انجاء پر) ڪجهه قصور نه

شَيْئًا وَلَمْ يُظَاهِرُوا عَلَيْكُمْ أَحَدًا فَأَتِمُوا الْإِيهَمَ

ڪيو ۽ لکي اوهان جي خلاف ڪنهن کي مدد ڏنائون تن جو انجاء سندين مدت تائين

عَهْدَهُمْ إِلَىٰ مَدْرَتِهِمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ ۝

سائن پورو ڪريو. ڇو ته الله پرميزگارن کي دوست رکندو آهي.

فَإِذَا نَسَخَ الْأَشْهُرَ الْحُرُمَ فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ

پوء (جن مهينن پر لڙائي) حرام (ڪئي ويئي آهي سي) مهينا جڏهن پورا ٿين ته (عرب جي) مشرڪن کي جتي لهو

حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ وَخُذُواْ هُمْ وَأَحْصُواْ هُمْ

تتي انهن کي ماريو ۽ انهن کي پڪڙيو ۽ انهن کي بند رکو

وَأَقْعُدُواْ لَهُمْ كُلَّ مَرْصِدٍ ۚ فَإِنْ تَابُواْ وَأَقَامُواْ الصَّلَاةَ

۽ سڀني گهٽن تي انهن لاءِ ويهو. پوء جيڪڏهن توبه ڪن ۽ نماز پڙهن

وَاتُوا الزَّكَاةَ فَخَلُّوا سَبِيلَهُمْ ۚ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ⑤

۽ زڪوٰۃ ڏين ته سندن واٽ بند نه ڪريو. چو ته الله بخششهار مهربان آهي.

وَإِنْ أَحَدٌ مِّنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ فَأَجِرْهُ حَتَّىٰ

۽ جيڪڏهن مشرڪن مان ڪو هڪڙو تو کان امان گهري ته کيس امان ڏي جيستائين

يَسْمَعَ كَلِمَةَ اللَّهِ ثُمَّ أَبْلِغْهُ مَأْمَنَهُ ۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ

(هو) ڪلام الله ٻڌي پوءِ کيس سندس امن جي هنڌ پهچاءِ. اهو هن ڪري آهي

قَوْمٌ لَا يَعْلَمُونَ ⑥

جو اها قوم اهڙي آهي جو نه ڄاڻندي آهي.

الْكَلِمَاتُ وَالتَّرَاكِبُ

بِرَاءَةٌ ⑦ : بيماري سِيحُوا ⑧ : گهمي ڦري وٺو (سياحت جو لفظ به

ان مادي مان ورتل آهي)

غَيْرُ مُعْجِزِي اللَّهِ ⑨ : الله کي ٽڪائڻ وارا، عاجز ڪرڻ وارا نه آهن (عاجز، مجز.

۴ معجز جي جو به اهڙي مادو آهي)

مُخْزِي ⑩ : خوار، خراب لَمْ يُظَاهِرُوا ⑪ : انهن مدد نه ڪئي

إِنْسَلَخَ ⑫ : گذري ويو، نڪري - اسْتَجَارَ ⑬ : ان امان گهري

مَأْمَنَ ⑭ : امن جي جاءِ

الْتَمَارِينُ

- السُّؤَالُ الْأَوَّلُ : حج اکبر واري ڏينهن ڪهڙو اعلان ڪيو ويو؟
- السُّؤَالُ الثَّانِي : حرمت (عزت) وارن مهينن گذرڻ کان پوءِ مشرڪن سان ڪهڙي سلوڪ ڪرڻ جو حڪم ڏنو ويو؟
- السُّؤَالُ الثَّلَاثُ : جيڪڏهن مشرڪن مان ڪوبه پنهنجو مطلب ڪري ته ان بابت ڪهڙو حڪم آهي؟

الدَّرْسُ الرَّابِعُ (ب)

سُورَةُ التَّوْبَةِ

آيتون: ۷ کان ۱۶ تائين

كَيْفَ يَكُونُ لِلْمُشْرِكِينَ عَهْدٌ عِنْدَ اللَّهِ وَعِنْدَ

الله وٽ ۽ سندس رسول وٽ مشرڪن لاءِ انجاء ڪيئن ٿيندو سواءِ

رَسُولِهِ إِلَّا الَّذِينَ عَاهَدُوا عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ

انهن جي جن سان تعظيم واريءَ مسجد وٽ انجاء ڪيو ويو

فَمَا اسْتَقَامُوا لَكُمْ فَاسْتَقِيمُوا لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ يَحِبُّ

پوءِ اُهي جيستائين اوهان جي انجاء تي بيھڪ ڪن ته اوهين انهن لاءِ بيھڪ وٺو، بيشڪ الله پرهيزگارن

الْمُتَّقِينَ ۝ كَيْفَ وَإِنْ يَظْهَرُوا عَلَيْكُمْ لَا يَرْقُبُوا

کي دوست رکندو اُهي، ڪيئن (سندن انجاء رهندو) ۽ جيڪڏهن اوهان تي غالب ٿين ته اوهان بابت

فِيكُمْ إِلَّا ذِمَّةً يُرْضَوْنَ كُم بِأَفْوَاهِهِمْ وَتَأْبَىٰ

نڪي ماڻهي جو ڇوڪي انجاء جو خيال رکن، اوهان کي پنهنجين (مٿين) زبانن سان راضي ڪندا آهن ۽ سدين دليون

قُلُوبُهُمْ وَأَكْثَرُهُمْ فَاسِقُونَ ۝ اِشْتَرَوْا بِآيَاتِ اللَّهِ

انڪاري آهن، ۽ منجهانئن گهڻا نافرمان آهن. الله جي آيتن کي ٿوري ملهه تي

وڪيائون پوءِ (ماڻهن کي) سندن وات کان جهليائون، اهي جيڪي ڪندا آهن

سو بچڙو آهي. ڪنهن مؤمن بابت نڪي مائٽي ۽ نڪي انجام جو خيال رکندا آهن. ۽

امیٰ ئی حد کان لنگھیل آمن۔ پوء جیڪڏهن (ڪنر کان) توبہ ڪن ۽ نماز پڙهن

۽ زڪوٰۃ ڏين ته اوهان جا دين ۾ پائڻ آهن، ۽ جيڪي ماڻهو ڄاڻندا آهن تن

لاہ نشانمون کولی بیان کریوں تا۔ یہ جیکلاہن پتھنجن انجامن ہڈن کان پوہ پتھنجا

قسم پڇڻ ۽ اوهان جي دين ۾ طعنو هڻڻ ته ڪفر جي سرڪردن سان جنگ ڪريو

چو ته انهن جو قسم (اعتبار جوڳو) نه آهي مان آهي رڪجي وڃن ، اهڙي قوم سان ڇو نه

ٽا وڙهو جن پنهنجن قسمن کي پڳوڙي جي رسول کي ڪڍي ڇڏڻ لاءِ سنڀريا ۽

هُمُ بَدَأُوكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ ۖ أَتَخْشَوْنَهُمْ ۚ قَالَ أَوْ أَتُخْشَوْنَ ۚ أَلَمْ يَكُنْ لَهُ الْبَاقِيَ ۖ

منڍيون اوهان سان (دشمني) اول ڀر ڪرڻ لڳا؟ ڪاٺن چو ٿا ڊڄو؟ جيڪڏهن مونن آهيو

تَخْشَوْنَ ۚ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ۖ قَاتِلُوهُمْ يُعَذِّبُهُمُ اللَّهُ

ته الله (هن لاءِ) وڌيڪ حقدار آهي ته ڪانئس ڊڄو. انهن سان وڙهون ته الله اوهان جي مٿان

بِأَيْدِيكُمْ وَيُخْرِجُهُمْ وَيَنْصُرْكُمْ عَلَيْهِمْ وَيَشْفِ صُدُورَ

ڪنهن سزا ڏيندو ۽ ڪنهن خوار ڪندو ۽ اوهان کي مٿن سوڀ ڏيندو ۽ مؤمنن جي قوم جي سڀني کي

قَوْمٍ مُّؤْمِنِينَ ۖ وَيَذْهَبُ غِيظُ قُلُوبِهِمْ وَيَتُوبُ

شفا بخشيندو (ناريندو). ۽ سندن دلين جي ڪاوڙ وڃائيندو، ۽ الله جنهن لاءِ

اللَّهُ عَلَىٰ مَنْ يَشَاءُ ۖ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ۖ أَمْ حَسِبْتُمْ

گهرندو تنهن تي ٻاجه مان موندو، ۽ الله ڄاڻندڙ حڪمت وارو آهي. پائيندا آهيو ڇا

أَنْ تَتْرَكُوا وَلْيَا يَعْلَمِ اللَّهُ الَّذِينَ جَاهَدُوا مِنْكُمْ وَلَمْ

ته اوهان کي (جهاد جي تڪليف کان) ڇڏيو ويندو ۽ حقيقت ڪري اوهان مان جن جهاد ڪيو

يَتَّخِذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلَا رَسُولِهِ وَلَا الْمُؤْمِنِينَ

۽ لکي الله ۽ لکي سندس رسول ۽ لکي مؤمنن کانسواءِ (ٻيو) ڪو گجھو دوست ورتو

وَلِيَجْزِيَ ۖ وَاللَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ۖ

تن کي الله اڃا نه ٽڪڙيو آهي، ۽ جيڪي ڪندا آهيو تنهن جي الله خبر رکندڙ آهي.

الْكَلِمَاتُ وَالتَّرَاكِبُ

لَا يَرْقُبُونَ: اهي خيال نه ٿا رکن إِلَّا: ماڻهي. انجام ذِمَّةً: معاهدو
نَكَشُوا: انهن توڙيو يَنْتَهَوْنَ: اهي رڪجن ٿا وَلِيَجَهَّ: ڪهاڻو دوست

الْتَّمَارِينُ

السُّؤَالُ الْأَوَّلُ : مشرڪن جي ڪهڙين ڳالهين جي ڪري سندن انجام ۾ واعدن تي
اعتماد نه ڪرڻ جو حڪم ڏنو ويو آهي؟

السُّؤَالُ الثَّانِي : مشرڪن جي انجام توڙن ۾ اسلام سان دشمني ڪرڻ تي ايمان
وارن کي انهن سان ڪهڙي سلوڪ ڪرڻ جو حڪم ڏنو ويو آهي؟

السُّؤَالُ الثَّلَاثُ : ڪهڙين ڳالهين کي آزمائش کان سواءِ ايمان وارن جو چوڻ ڪارو
ممڪن نه آهي؟

الدَّرْسُ الرَّابِعُ (ج)

سُورَةُ التَّوْبَةِ

آيتون: ۱۷ کان ۲۴ تائين

مَا كَانَ لِلْمُشْرِكِينَ أَنْ يَعْمُرُوا مَسْجِدَ اللَّهِ شَاهِدِينَ
پاڻ تي ڪفر جو اقرار ٿي مشرڪن کي الله جي مسجد ۾

عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ بِالْكَفْرِ أُولَٰئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ
آباد ڪرڻ روا نه آهي. اهي اهي آهن جن جا عمل بچت ٿي ويا.

وَفِي النَّارِهِمْ خَالِدُونَ ۝۱۴ إِنَّمَا يَعْمُرُ مَسْجِدَ اللَّهِ
۽ اهي باهه ۾ سدائين رهن وارا آهن. الله جي مسجد ۾ آباد ڪرڻ رڳو انهيءَ کي

مَنْ أَمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَآتَى
جڳائيندو آهي جنهن الله ۽ قيامت جي ڏينهن کي مڃيو ۽ نماز پڙهي ۽ زڪواة ڏني

الزَّكَاةَ وَلَمْ يَخْشَ إِلَّا اللَّهَ فَعَسَىٰ أُولَٰئِكَ أَنْ يَكُونُوا
۽ الله کان سواءِ (بشي ڪنهن کان) نه ڊٽو. پوءِ اميد آهي ته اهي هدايت

مِنَ الْمُهْتَدِينَ ۝۱۵ أَجَعَلْتُمْ سِقَايَةَ الْحَاجِّ وَعِمَارَةَ
وارن مان آهن. اوهان حاجين کي پاڻي پيارڻ ۽ تعمير واري
مسجد کي آباد رکڻ ان

الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ كَمَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ

(جي مغلن) جهزو ڪيو آهي ڇا جنهن الله ۽ قيامت جي ڏينهن کي مڃيو

وَجَاهِدَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَا يَسْتَوُونَ عِنْدَ اللَّهِ وَاللَّهُ

۽ الله جي وات ۾ جهاد ڪيو، ۽ الله وٽ (هي ۽ اهو) ٻئي برابر نه آهن، ۽ الله

لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ۱۹) الَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا

ظالم قوم کي هدايت نه ڪندو آهي، جن مڃيو ۽ هجرت ڪئي

وَجَاهِدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ

۽ الله جي وات ۾ پنهنجين مالن ۽ پنهنجين جانين سان جهاد ڪيو

أَعْظَمَ دَرَجَةً عِنْدَ اللَّهِ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفَائِزُونَ ۲۰)

سي الله وٽ مرتبي ۾ بلڪل وڏا آهن، ۽ اهي مراد ماڻن وارا آهن.

يُبَشِّرُهُمْ رَبُّهُمْ بِرَحْمَةٍ مِنْهُ وَرِضْوَانٍ وَجَنَّاتٍ

انهن کي سندن پالڻهار پاڻ وٽان باجهه ۽ راضي ۽ انهي باغن جي خوشخبري

لَهُمْ فِيهَا نَعِيمٌ مُّقِيمٌ ۲۱) خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا إِنَّ اللَّهَ

ڏئي ٿو جن ۾ انهن لاءِ سدائين لعمتون آهن، منجهس سدائين رهڻ وارا آهن، چو ته الله ئي

عِنْدَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ ۲۲) يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا

وٽ وڏو اجر آهي، اي مؤمنن پنهنجن پيڻن

أَبَاءَكُمْ وَإِخْوَانَكُمْ أَوْلِيَاءَ إِنِ اسْتَحَبُّوا الْكُفْرَ

۽ پنهنجن ڀائرن کي دوست نه وٺجيڪڏهن (اهي) كفر کي

عَلَى الْإِيمَانِ ط وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ مِّنْكُمْ فَأُولَٰئِكَ هُمُ

ايمان کان پيارو رکن (ته)، ۽ جيڪي اوهان مان انهن سان دوستي ڪندا سي ئي

الظَّالِمُونَ ﴿٢٣﴾ قُلْ إِن كَانَ آبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ وَ

ظالم آهن. (اي رسول) چؤ ته جيڪڏهن اوهان جا پيئر ۽ اوهان جو اولاد ۽

إِخْوَانُكُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ وَعَشِيرَتُكُمْ وَأَمْوَالٌ اقْتَرَفْتُمُوهَا

اوهان جا ڀائر ۽ اوهان جون زالون ۽ اوهان جا ماڻت ۽ اهي مال جي اوهان ڪماليا آهن

وَتِجَارَةٌ تَخْشَوْنَ كَسَادَهَا وَمَسَاكِينُ تُرَضُّونَهَا

۽ واپار جنهن جي بند ٿيڻ کان ڊڄو ٿا ۽ جايون جن کي پسند ڪريو ٿا

أَحَبَّ إِلَيْكُمْ مِّنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَجِهَادٍ فِي سَبِيلِهِ

سي اوهان کي الله ۽ سندس رسول ۽ سندس واٽ ۾ جهاد ڪرڻ کان وڌيڪ پيارا آهن

فَتَرَبَّصُوا حَتَّىٰ يَأْتِيَ اللَّهُ بِأَمْرِهِ ط وَاللَّهُ لَا يَهْدِي

ته (ايسين) ترسو جيسين الله پنهنجو عذاب (حڪم) آڻي، ۽ الله نافرمان قوم کي

الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ ﴿٢٤﴾

(سڌو) رستو نه ڏيکاريندو آهي.

الْكَلِمَاتُ وَالتَّرَاكِبُ

أَنْ يَعْمُرُوا : جو اهي آباد ڪن سِقَايَةِ الْحَاجِّ : حاجين کي پاڻي پيارڻ
 عِمَارَةُ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ : مسجد حرام (تمظير واري مسجد) کي آباد ڪرڻ
 عَشِيرَةٌ : حاندان / مت مائت اِقْتَرَفْتُمُوهَا : جيڪو توهان ڪمايو آهي
 كَسَادٌ : بند ٿيڻ

الْتَّمَارِينُ

السُّؤَالُ الْأَوَّلُ : مسجدن کي آباد ڪرڻ وارن جون ڪهڙيون صفتون بيان ٿيل آهن؟
 السُّؤَالُ الثَّانِي : الله تعاليٰ وٽ ڪهڙن ماڻهن جو بلند درجو قرار ڏنو ويو آهي؟ ۽
 انهن لاءِ ڪهڙن انعامن جو اعلان ڪيو ويو؟

السُّؤَالُ الثَّالِثُ : قرآن مجيد دوستي ۽ دلي ڳانڍاپي لاءِ ڪهڙو معيار مقرر ڪيو آهي؟
 السُّؤَالُ الرَّابِعُ : الله تعاليٰ سندس رسول صلي الله عليه وآله وسلم ۽ جهاد في سبيل الله
 جي مقابلي ۾ ڪهڙين ڳالهين کي ترجيح ڏيڻ تي تنبيه ڪئي آهي؟

الدَّرْسُ الرَّابِعُ (د)

سُورَةُ التَّوْبَةِ

آيتون: ۲۵ کان ۲۹ تائين

لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ فِي مَوَاطِنَ كَثِيرَةٍ ۖ وَيَوْمَ حُنَيْنٍ ۙ

بيشڪ الله اوهان کي گهڻن هنڌن ۾ سوڀ ڏني ۽ (هن جنگ) حنين جي ڏينهن

إِذَا عَجَبْتُمْ كَثُرْتُكُمْ فَلَمْ تَغْنِ عَنْكُمْ شَيْئًا وَ

جو جڏهن اوهان جي گهڻائي اوهان کي عجب ۾ وڌو ۽ اوهان کان اوهان جي گهڻائي
ڪجهه به نه ٿاري سگهي ۽

ضَاقَتْ عَلَيْكُمْ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ ثُمَّ وَلَّيْتُمُ

زمين پنهنجي ويڪرائي هوندي (به) اوهان تي سوڙهي ٿي ويئي پوءِ اوهين پٽريا

مُذَبِّرِينَ ۖ ثُمَّ أَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَى رَسُولِهِ

تي ڦريو. مون تي الله پنهنجي پار کان آرام (سڪون) پنهنجي رسول تي

وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَأَنْزَلَ جُنُودًا لَمْ تَرَوْهَا

۽ مومن تي لانو ۽ (ملائڪن جو) لشڪر لائقين جن کي نه ٿي ڏٺو

وَعَذَابَ الَّذِينَ كَفَرُوا ۖ وَذَلِكَ جَزَاءُ الْكَافِرِينَ ۖ

اهائي ڪافرن جي سزا آهي.

۽ ڪافرن کي سزا ڏنائين ۽

ثُمَّ يَتُوبُ اللَّهُ مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ عَلَى مَن يَشَاءُ ۚ

موتی ان کان پوءِ الله جنهن لاءِ وٽيس تنهن تي باجهه سان موٽندو.

وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٢٤﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا

۽ الله بخششوار مهربان آهي. اي مؤمنو! مشرڪ رڳو

الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ فَلَا يَقْرَبُوا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ

بليت آهن تنهنڪري هن ورمه کان پوءِ تظهير واريءَ مسجد جي

بَعْدَ عَامِهِمْ هَذَا ۖ وَإِنْ خِفْتُمْ عَيْلَةً فَسَوْفَ

ويجهو نه وڃن. ۽ جيڪڏهن (اوهين) سڃاڻي ڪان ڊڄندا آهيو ته جيڪڏهن

يُغْنِيَكُمْ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ إِن شَاءَ ۖ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ

الله گهريو ته پنهنجي فضل سان اوهان کي سگهوئي آسودو ڪندو، ڇو ته الله ڄاڻندڙ

حَكِيمٌ ﴿٢٥﴾ قَاتِلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَا بِالْيَوْمِ

حڪمت وارو آهي. وڙهو انهن سان جيڪي الله ۽ آخرت جي ڏينهن کي نه ٿا

الْآخِرِ وَلَا يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ ۚ وَلَا

ميچن ۽ نه ٿا حرام ڄاڻن جن کي الله ۽ سندس رسول حرام قرار ڏنو آهي ۽ سڄو

يَدِينُونَ دِينَ الْحَقِّ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ

دين قبول نه ٿا ڪن اهي انهن مان آهن جن کي ڪتاب ڏنو ويو

حَتَّىٰ يَعْطُوا الْجِزْيَةَ عَن يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ ②٩

تم اہستائين جو اهي آڻ مڃي پنهنجن هٿن سان جزيو ڏين.

الْكَلِمَاتُ وَالتَّرَاكِبُ

ضَاقَتْ : تنگ ٿي وئي رَحُبَتْ : ويڪري ٿي وئي
عَيْلَةً : سڃاڻي لَا يُدَيُّنُونَ : اهي نه ٿا قبول ڪن
صَاغِرُونَ : ڏليل

الَّتَمَارِينِ

السُّؤَالُ الْأَوَّلُ : غزوه حنين بابت هتي ڇا بيان ٿيو آهي؟ ۽ انهن واقعن مان
ڪهڙو سبق ملي ٿو؟

السُّؤَالُ الثَّانِي : مشرڪن کي مسجد حرام ۾ داخل ٿيڻ ڪا ڇو روڪيو ويو آهي؟
السُّؤَالُ الثَّلَاثُ : هيٺين عبارتَن جو مفهوم بيان ڪريو.

(الف) وَضَاقَتْ عَلَيْكُمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ -

(ب) إِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ -

الدَّرْسُ الْخَامِسُ (الف)

سُورَةُ التَّوْبَةِ

آيتون: ٣٠ كان ٣٧ تائين

وَقَالَتِ الْيَهُودُ عُزَيْرٌ ابْنُ اللَّهِ وَقَالَتِ النَّصْرَى

۽ يهودين چيو ته عزير الله جو پٽ آهي ۽ نصارن (عيسائين) چيو

الْمَسِيحُ ابْنُ اللَّهِ ذَلِكَ قَوْلُهُمْ بِأَفْوَاهِهِمْ

ته عيسيٰ الله جو پٽ آهي. اهو سندن واٽن سان آهي.

يُضَاهِئُونَ قَوْلَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَبْلُ قَتَلَهُمُ

اڳين ڪافرن جي چوڻ ۽ جهڙي ريس ڪندا آهن. الله جي

اللَّهُ أَنِّي يُؤْفِكُونَ ۝ اِتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ وَرُهَبَانَهُمْ

ماربوي ڪيڏي جو ڪيڏي ڀلايا ويندا آهن. (۽) پنهنجن عالمن ۽ پنهنجن فقيرن

أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ وَالْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ وَمَا

۽ عيسيٰ پٽ مريم جي ڪي الله کان سواءِ پائهار ڪري ورتائون. ۽ هڪ

أَمْرُوا إِلَّا لِعَبْدِ اللَّهِ وَآلِهِ وَاحِدًا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ سُبْحَنَهُ

الله جي عبادت ڪرڻ کان سواءِ ڪين ٻيو حڪم نه ڪيو ويو آهي. ان کان سواءِ هڪو عبادت جو لائق نه آهي. جيڪي ساڻس شريڪ ڪندا آهن

عَمَّا يُشْرِكُونَ ۝^{۳۱} يُرِيدُونَ أَنْ يُطْفِئُوا نُورَ اللَّهِ

تسهن کان هو پاڪ آهي. (۽) پنهنجن واتن سان الله جي نور کي

بِأَفْوَاهِهِمْ وَيَأْبَى اللَّهُ إِلَّا أَنْ يُتِمَّ نُورَهُ وَلَوْ

وسائن گهرندا آهن ۽ الله پنهنجي نور کي پوري ڪرڻ کان سواءِ نه رهندو جيتوڻيڪ

كَرِهَ الْكَافِرُونَ ۝^{۳۲} هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَى

ڪافرا رها ٿين. اهو (الله) آهي جنهن پنهنجي رسول کي هدايت ۽ سچي

وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ

دين سان من لاءِ موڪليو ته ان کي سڀني دينن تي غالب ڪري جيتوڻيڪ مشرڪ

الْمُشْرِكُونَ ۝^{۳۳} يَٰأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ كَثِيرًا مِّنَ

رنج ٿين. اي ايمان وارو ڪتاب وارن عالمن

الْأَحْبَارِ وَالرُّهْبَانِ لِيَأْكُلُونَ أَمْوَالَ النَّاسِ

۽ فقيرن مان ڪهڙا ماڻهن جو مال ٽڪيءَ سان

بِالْبَاطِلِ وَيُصَدُّونَ عَن سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ

ڪاٺيڏا آهن ۽ الله جي واٽ کان (ماڻهن کي) جهليندا آهن. ۽ جيڪي

يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يَنْفِقُونَهَا فِي

سون ۽ چاندي گڏ ڪندا آهن ۽ اهو الله جي واٽ ۾

سَبِيلَ اللَّهِ^{١٦٩} فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ^{٣٣} يَوْمَ يُحْيِي

نه خرچيندا آهن تن کي ڏکڻيندڙ عذاب جي خبر ڏي. جنهن ڏينهن (سندن مال)

عَلَيْهَا فِي نَارِ جَهَنَّمَ فَتُكْوَى بِهَا جِبَاهُهُمْ وَجُنُوبُهُمْ

دوزخ جي باهه ۾ تپايو (جڏهن تپندو ته) پوءِ ان سان سندن پيشانيون ۽ سندن پاسريون ۽ سندن پٺيون

وَيُظْهِرُ لَهُمْ هَذَا مَا كُنْتُمْ لَا تُفْسِكُمْ فَذُوقُوا

ڏسيون. (چئن ته) هيءُ آمو (خزانو) آهي جيڪو پاڻ لاءِ کڻي هيو (ان جو)

مَا كُنْتُمْ تَكْنُزُونَ^{٣٥} إِنَّ عَذَابَ الشُّهُورِ عِنْدَ اللَّهِ

مزو چڪو. بيشڪ مهينن جو ڳاڻينو يقيناً ڪتاب الهمي

اِثْنَا عَشَرَ شَهْرًا فِي كِتَابِ اللَّهِ يَوْمَ خَلَقَ السَّمَوَاتِ

۾ الله وٽ ٻارهن مهينا آهن جنهن ڏينهن کان آسمانن ۽

وَالْأَرْضِ مِنْهَا أَرْبَعَةٌ حَرَمٌ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ^{٣٦}

زمين کي ٻڌايائين منجهانئس چار (مهينا) تعظيم وارا آهن. اهو پڪو دين آهي.

فَلَا تَظْلِمُوا فِيهِنَّ أَنْفُسَكُمْ وَقَاتِلُوا الْمُشْرِكِينَ كَافَّةً

تنهنڪري اوهين پاڻ کي منجهن نقصان نه لايو. ۽ سڀني مشرڪن سان وڙهو

كَمَا يُقَاتِلُونَكُمْ كَافَّةً وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ^{٣٧}

جهڙي طرح اوهان سان سڀني وڙهن ٿا. ۽ ڄاڻو ته الله پرهيزگارن سان گڏ آهي.

إِنَّمَا النَّسِيءُ زِيَادَةٌ فِي الْكُفْرِ يُضَلُّ بِهِ الَّذِينَ

تظهير وارن مهين جو اهي پوء ڪرڻ رکڻ ڪنهن واراڻو آهي ان سان ڪافر ڀلايا ويندا آهن

كَفَرُوا أَيْ جَلَوْنَهُ عَامًا وَيُحَرِّمُونَهُ عَامًا لِّیُؤَاطُوا

ان (مهيني) کي هڪ سال حلال ڪن ٿا ۽ ٻئي سال ان کي حرام پائين ٿا هن لاءِ ته الله جي

عِدَّةٌ مَّا حَرَّمَ اللَّهُ فَيُحِلُّوهُ مَّا حَرَّمَ اللَّهُ زَيْنَ لَهُمْ

حرام ڪيلن مهينن جي ڳالهتي جي پوراڻي ڪن پوء جن کي الله حرام ڪيو آهي تن کي حلال ٿا ڪن. انهن لاءِ

سُوءُ أَعْمَالِهِمْ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ ٤

سندن بچڙا ڪرتوت سينگاريا ويا، ۽ الله ڪافر قوم کي هدايت نه ڪندو آهي.

الْكَلِمَاتُ وَالتَّرَاكِبُ

يُضَاهَوْنَ : اهي ريس ڪندا آهن أَحْبَابُ (و: حُبُّ) : عالم

رُهْبَانُ (و: رَاهِبٌ) : فقير يُحْمَى : تپايو ويندو

يَكْنَزُونَ : اهي گڏ ڪري رکندا آهن تُكْوَى : ڏنبي ويندي

جَبَاهُهُمْ : انهن جون پيشانيون ظُهُورُ (و: ظَهْرٌ) : پٺيون

جُنُوبُ (و: جَنْبٌ) : پاسريون عِدَّةُ الشُّهُورِ : مهينن جو ڳاڻيڻو

النَّسِيءُ : (مهينن کي) اهي پوء ڪرڻ لِيُؤَاطُوا : تان ته اهي پورو ڪن

الْتَمَارِينُ

السُّؤَالُ الْأَوَّلُ : يهودين ڪنهن کي الله جو پٽ چيو ۽ عيسائين ڪنهن کي الله

جو پٽ چيو ۽ قرآن مجيد ان بابت ڇا چيو آهي؟

السُّؤَالُ الثَّانِي : الله تعاليٰ پنهنجي رسول کي ڪهڙي مقصد جي پوري

ڪرڻ جي لاءِ موڪليو؟

السُّؤَالُ الثَّلَاثُ : احبار ۽ رهبان بابت قرآن مجيد هتي ڇا بيان ڪيو آهي؟

السُّؤَالُ الرَّابِعُ : جيڪي ماڻهوسون ۽ چاندي جا خزانو گڏ ڪندا آهن ۽ ان خزانو

کي الله جي واٽ ۾ خرچ نه ڪندا آهن، ان بابت قرآن مجيد

ڪهڙو ارشاد فرمايو آهي؟

الدَّرْسُ الْخَامِسُ (ب)

سُورَةُ التَّوْبَةِ

آيتون ۲۸ کان ۴۲ تائين

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَا لَكُمْ إِذَا قِيلَ لَكُمْ أَنْفِرُوا

اي ايمان وارو اوهان کي چا (تو) آهي جو جڏهن اوهان کي چئبو آهي ته الله جي

فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَتَأْخِذْتُمْ إِلَى الْأَرْضِ أَرْضَيْتُمْ بِالْحَيَاةِ

واتير (جهاد لاء) نڪرو ته زمين ڏانهن ڳرائي ڪرندا آهيو، چا آخرت جي بدران دنيا جي

الدُّنْيَا مِنَ الْآخِرَةِ فَمَا مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فِي

حياتي سان راضي ٿيا آهيو؟ دنيا جي حياتي جو سامان آخرت (جي مقابلي) ۾

الْآخِرَةِ إِلَّا قَلِيلٌ ۖ إِلَّا تَنْفِرُوا يُعَذِّبْكُمْ عَذَابًا

ٿورڙي کان سواءِ نه آهي. جيڪڏهن نه نڪرندؤ ته اوهان کي ڏکونيندڙ عذاب

أَلِيمًا ۖ وَيَسْتَبَدِّلْ قَوْمًا غَيْرَكُمْ وَلَا تَصْرَوْهُ شَيْئًا

جي سزا ڏيندو، ۽ اوهان کانسواءِ ٻي قوم مٽائي ڏيندو ۽ اوهين کيس ڪجهه ضرر نه رسائيندؤ.

وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ۖ إِلَّا تَنْصُرُوهُ فَقَدْ نَصَرَهُ اللَّهُ

۽ الله سڀ ڪنهن شيء تي وسارو آهي. جيڪڏهن رسول کي مدد نه ڏيندو ته بيشڪ

کيس الله مدد ڏئي آهي

إِذَا خَرَجَهُ الَّذِينَ كَفَرُوا ثَانِيًا أَتَيْنُ إِذْ هُمْ فِي الْغَارِ
 جنهن مهل ڪافرن (مڪي مان) کيس ڪڍي ڇڏيو ٻن مان هڪڙو پاڻ هو جڏهن اُهي غار
 (ٿور) ۾ هئا

إِذ يَقُولُ لِصَاحِبِهِ لَا تَحْزَنْ إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا فَأَنْزَلَ اللَّهُ
 تڏهن پنهنجي سٺڪي کي چيائين ته اٿسوءَ ڪرت تحقيق الله اسان سان (گڏ) آهي، پوءِ الله مٿس

سَكِينَتَهُ عَلَيْهِ وَأَيَّدَهُ بِجُنُودٍ لَّمْ تَرَوْهَا وَجَعَلَ
 پنهنجو آرام (سڪون) آڻيو، کيس اهڙي لشڪر سان مدد ڪيائين جو ان کي اوهان نه ڏٺو
 ۽ ڪافرن جي

كَلِمَةَ الَّذِينَ كَفَرُوا السُّفْلَىٰ ۚ وَكَلِمَةُ اللَّهِ هِيَ
 ٻڌاءُ کي مٿ ڪيائين، ۽ الله جي ٻڌاءُ ئي

الْعُلْيَا ۚ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ۝۴۰ إِنْفِرُوا خِفَافًا
 (هميشه) مٿانهين آهي، ۽ الله غالب حڪمت وارو آهي. (هر حال جنگ جي) ٿوري سامان

وَتِقَالًا وَجَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ فِي
 ۽ گهڻي سامان سوڌا (جهاد لاءِ) نڪرو ۽ پنهنجن مالن ۽ پنهنجن جندن سان الله جي واٽ ۾

سَبِيلِ اللَّهِ ۚ ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ۝۴۱
 جهاد ڪريو، اهو اوهان لاءِ ڀلو آهي جيڪڏهن ڄاڻندا آهيو.

لَوْ كَانَ عَرَضًا قَرِيبًا وَسَفَرًا قَاصِدًا لَّاتَّبَعُوكَ
 جيڪڏهن سامان سولو ۽ سفر ملڪو هجي ها ته ضرور تنهنجي پٺيان لکن ها

وَلَكِنْ بَعَدْتُ عَلَيْهِمُ الشَّقَّةَ وَسَيَحْلِفُونَ بِاللَّهِ

پر مٿن پٽڻ پري ٿيو. ۽ الله جو قسم سگهوئي ڪندا (چوندا ته)

لَوْ اسْتَطَعْنَا اخْرَجْنَا مَعَكُمْ يَهْلِكُونَ أَنْفُسَهُمْ

جيڪڏهن اسين توفيق ڏياريون ها ته ايمان سان گڏ ڪڍون ها. پاڻ کي (مناقيهيءَ سببان) ملاح ڪن ٿا

وَاللَّهُ يَعْلَمُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ۝٤٢

۽ الله ڄاڻي ٿو ته اهي ڪوڙا آهن.

الْكَلِمَاتُ وَالتَّرَاكِبُ :

إِنَّمَا قُلْتُمْ : تومن ٻڌرائي ڪري بيا السُّفْلَى : هيٺ

الْعُلْيَا : مٿاهون عَرْضًا قَرِيْبًا : حاصل ٿيڻ وارو (آسان) مال

سَفَرًا قَاصِدًا : ملڪو سفر بَعَدْتُ عَلَيْهِمْ : مٿن پري ٿيو

الشَّقَّةُ : ڏاڍو ڏکيو رستو

الْتَّمَارِيْنُ

السُّؤَالُ الْأَوَّلُ : جهاد نه ڪرڻ تي ڪهڙي وعيد ٻڌائي وئي آهي؟

السُّؤَالُ الثَّانِي : ثَانِي اُتَيْنَ مان ڪير مراد آهن ۽ الله تعاليٰ انهن بابت ڇا فرمايو آهي؟

السُّؤالُ الثَّالِثُ : هينين عبارتین جو مفهوم بیان کریں

- (الف) اَرْضَيْتُمْ بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا مِنَ الْآخِرَةِ .
 (ب) فَمَا مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فِي الْآخِرَةِ إِلَّا قَلِيلٌ .
 (ج) لَا تَحْزَنْ إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا .
 (د) اِنْفِرُوا خِفَافًا وَثِقَالًا .

الدَّرْسُ الْخَامِسُ (ج)

سُورَةُ التَّوْبَةِ

آيتون: ٢٣ کان ٥٩ تائين

عَفَا اللَّهُ عَنْكَ لِمَ أَذْنَتْ لَهُمْ حَتَّى يَتَبَيَّنَ

الله توکي معاف ڪيو، کين تو چا لاءِ موڪل ڏني، جو سڀين تو کي

لَكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَتَعْلَمَ الْكَاذِبِينَ ﴿٢٣﴾

سچا پڌرا ٿين ها، (تون) ڪوڏن کي، ڄاڻين ها.

لَا يَسْتَأْذِنُكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ

جن الله ۽ قيامت جي ڏينهن کي مڃيو آهي، سي پنهنجن مالن

الْآخِرِ أَنْ يُجَاهِدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ

۽ پنهنجن جندن سان جهاد ڪرڻ ۾، تو کان موڪل نٿا گهرن.

وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالْمُتَّقِينَ ﴿٢٤﴾ إِنَّمَا يَسْتَأْذِنُكَ

۽ الله پرهيزگارن کي ڄاڻندڙ آهي. انهن کانسواءِ ٻيو ڪو تو کان

الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ

موڪل نه گهرندو جيڪي الله ۽ قيامت جي ڏينهن کي نه مڃيندا آهن

وَأَرْتَابَتْ قُلُوبَهُمْ فَهُمْ فِي رَيْبِهِمْ يَتَرَدَّدُونَ ﴿٣٥﴾

۽ سندن دلين ۾ شڪ پيل آهن ۽ پوءِ اهي پنهنجي شڪ ۾ حيران آهن.

وَلَوْ أَرَادُوا الْخُرُوجَ لَأَعَدُّوا لَهُ عُدَّةً وَلَكِنْ

۽ جيڪڏهن ٻاهر نڪرڻ گهرن ها ته ان لاءِ تياري جو سامان تيار ڪن ها پر

كِرَهِ اللَّهُ أَنْ يُبْعَثَهُمْ فَتَبَطَّحَهُمْ وَقِيلَ اقْعُدُوا

الله سندن (جهاد تي) وڃڻ پسند نه ڪيو تنهنڪري کين توفيق نه ڏنائين ۽ چيو وين ته ويهندڙن

مَعَ الْقُعْدِيْنَ ﴿٣٦﴾ لَوْ خَرَجُوا فِيكُمْ مَا زَادُوكُمْ

سان گڏجي ويهو، جيڪڏهن اوهان ۾ (گڏجي) نڪرن ها ته اوهان ۾ شرارت ڪانسواءِ

إِلَّا خَبَالًا وَلَا أَوْضَعُوا خِلَالَكُمْ يَبْغُونَكُمُ

ٻيو ڪجهه نه وڌائين ها ۽ ضرور اوهان جو بگڙو گهرندڙ ٿي اوهان جي وچ ۾ فساد وجهڻ لاءِ

الْفِتْنَةَ ۚ وَفِيكُمْ سَمْعُونُ لَهُمْ ط وَاللَّهُ

ڊوڙن ها، ۽ اوهان ۾ انهن جا (ڪمي) جاسوس آهن، ۽ الله

عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ ﴿٣٧﴾ لَقَدْ ابْتَغُوا الْفِتْنَةَ مِنْ

ظالمن کي ڄاڻندڙ آهي. اهي اکي بيشڪ فساد جي فڪر ۾ هئا

قَبْلُ وَقَلَبُوا لَكَ الْأُمُورَ حَتَّىٰ جَاءَ الْحَقُّ

۽ تولا ۽ بچڙيون صلاحون ڪندا رهيا ايستائين جو مدد (حق) آئي.

وَزَهَرَ أَمْرُ اللَّهِ وَهُمْ كَرِهُونَهُ ۝ (۴۸) وَمِنْهُمْ

۽ الله جو حڪم غالب ٿيو جيتوڻيڪ اهي ناراض هئا. ۽ منجهانئن

مَنْ يَقُولُ أُنْذِنَ لِي وَلَا تَفْتِنِي ۚ أَلَا فِي

ڪو اهي جو چوي ٿو ته مون کي موڪل ڏي ۽ مون کي فتني ۾ نه وجهه. خبردار (اهي پاڻ)

الْفِتْنَةِ سَقَطُوا ۚ وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيطَةٌ

فتني ۾ پيل آهن. ۽ بيشڪ دوزخ ڪافرن کي گهرو ڪندڙ

بِالْكَافِرِينَ ۝ (۴۹) إِنْ تُصِيبَكَ حَسَنَةٌ تَسُؤْهُمْ

اهي. (اي رسول) جيڪڏهن توکي ڪو سٺيچ پهچندو اهي ته ڪين ڏکو لڳندو اهي.

وَإِنْ تُصِيبَكَ مُصِيبَةٌ يَقُولُوا قَدْ أَخَذْنَا أَمْرَنَا

۽ جيڪڏهن ڪو توکي اهڃي پھچندو اهي ته چولدا آهن ته بيشڪ پنهنجو ڪم اڳتي سنڀالي

مِنْ قَبْلُ وَيَتَوَلَّوْا وَهُمْ فَرِحُونَ ۝ (۵۰) قُلْ لَنْ

ورتو اٿئون ۽ اهي سرها ٿي ڦرندا آهن. (اي رسول) چؤ ته جيڪي

يُصِيبُنَا إِلَّا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَنَا هُوَ مَوْلَانَا ۚ

الله اسان لاءِ لکيو اهي تنهن کان سواءِ ٻيو ڪي اسان کي ڪڏهن نه پهچندو. اهو اسان جو سنڀالندڙ اهي.

وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ۝ (۵۱) قُلْ هَلْ

۽ مؤمنن کي رڳو الله تي ڀروسو ڪرڻ چڱائي. (اي رسول) مناقبن کي چؤ ته

تَرْبُّصُونَ بِنَا إِلَّا أَحَدَى الْحُسَيْنِ ٥٠

اوھين اسان لاء ٻن چڱاين مان هڪڙي کانسواء انتظار نه ڪيندا آھيو،

نَحْنُ نَتَرْبِّصُ بِكُمْ أَنْ يُصِيبَكُمُ اللَّهُ ٥١

اسين (به) اوھان لاء انتظار ڪيندا آھيون ته الله پاڻ وٽان

بِعَذَابٍ مِّنْ عِنْدِهِ أَوْ بِأَيْدِينَا ٥٢ فَتَرْبُّصُوا ٥٣

يا اسان جي هٿان اوھان کي سزا پهچائي، پوء اوھين انتظار ڪيو

إِنَّا مَعَكُمْ مُّتَرَبِّصُونَ ٥٤ قُلْ أَنْفِقُوا طَوْعًا

اسين (به) اوھان سان گڏ منظر آھيون، چؤ (اي منافقو) سرحاتي توڻي ارھا تي

أَوْ كَرْهًا لَّنْ يَّتَقَبَّلَ مِنْكُمْ ٥٥ إِنَّكُمْ كُنْتُمْ

خرج ڪريو ته اوھان کان ڪڏهن قبول نه ڪيو، چو ته اوھين

قَوْمًا فَاسِقِينَ ٥٦ وَمَا مَنَعَهُمْ أَنْ تُقْبَلَ

بي دين ٿولي آھيو، ۽ ڪانئن سندن خرچ جو قبول ڪرڻ هن

مِنْهُمْ نَفَقَتَهُمُ إِلَّا أَنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَ

کانسواء نه جھيو ويو ته اھي الله ۽ سندس رسول جا

بِرَسُولِهِ وَلَا يَأْتُونَ الصَّلَاةَ إِلَّا وَهُمْ كُسَالَى

منڪر آھن ۽ لڪي آرس ڪرڻ کان سواء نماز پڙھندا آھن

وَلَا يَنْفِقُونَ إِلَّا وَهُمْ كُرْهُونَ ﴿٥٣﴾ فَلَا تَعْجَبْكَ

۽ نڪي (الله جي وات ۾) رنج کان سواءِ خرچيندا آهن. پوءِ توکي نڪي سندن مال

أَمْوَالُهُمْ وَلَا أَوْلَادُهُمْ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ

۽ نڪي سندن اولاد عجب ۾ وجهي. الله رڳو گهرندو آهي

لِيُعَذِّبَهُمْ بِهَا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَتَزْهَقَ

ته دنيا جي حياتي ۾ ان سان ڪين عذاب ڪري ۽ سندن سامهه

أَنْفُسُهُمْ وَهُمْ كَافِرُونَ ﴿٥٤﴾ وَيَحْلِفُونَ بِاللَّهِ

ڪفر جي ئي حالت ۾ نڪرن. ۽ الله جو قسم ڪندا آهن

إِنَّهُمْ لَمِنْكُمْ وَمَا هُمْ مِنْكُمْ وَلَكِنَّهُمْ قَوْمٌ

ته آهي اوهان منجهان آهن. ۽ (حقيقت ڪري) آهي اوهان منجهان نه آهن پر اها ڊڄڻي

يَفْرَقُونَ ﴿٥٥﴾ لَوْ يَجِدُونَ مَلَجًا أَوْ مَخْرَجًا

قوم آهي. جي ڪا پناهه جي جاءِ يا ڪي چرون يا ڪو گهڙڻ جو

أَوْ مَدَدًا خَلَّالًا لَّوْلَوْ أَلَيْهِ وَهُمْ يَجْحَدُونَ ﴿٥٦﴾ وَ

هنڌ لهن ها ته ان ڏانهن آهي ڊوڙندا ئي ٿين ها. ۽

مِنْهُمْ مَنْ يَلْمِزُكَ فِي الصَّدَقَاتِ فَإِنْ أُعْطُوا

منجهانئن ڪي اهڙا آهن جي سڌين (جي ورهائڻ) ۾ ملن تنهن ڏانهن آهن. پوءِ

مِنْهَا رَضُوا وَإِنْ لَمْ يُعْطُوا مِنْهَا إِذَا هُمْ

جيڪڏهن منجهانئس ڏجين ته سرها ٿيندا آهن ۽ جيڪڏهن منجهانئس نه ڏجين ته
الهي ۽ ئي مهل

يَسْخَطُونَ ﴿٥٨﴾ وَلَوْ أَنَّهُمْ رَضُوا مَا آتَاهُمُ اللَّهُ

ڪاوڙيا آهن. ۽ الله ۽ سندس رسول جيڪي کين ڏنو آهي تنهن تي

وَرَسُولُهُ وَقَالُوا حَسْبُنَا اللَّهُ سَيُؤْتِينَا اللَّهُ

جيڪڏهن راضي ٿين ها ۽ چون ها ته اسان کي الله ڪافي آهي اسان کي الله پنهنجي

مِنْ فَضْلِهِ وَرَسُولُهُ إِنَّا إِلَى اللَّهِ رَاغِبُونَ ﴿٥٩﴾

فضل سان ڏيندو ۽ سندس رسول به (ڏيندو) اسين الله ڏانهن اميد وار آهيون
(ته انهن لاءِ پلو هجي ها).

الْكَلِمَاتُ وَالتَّرَاكِبُ

يَتَرَدَّدُونَ : حيران آهن

إِنْبِعَاطٌ : اٿڻ

ثَبَّطَ : ان سست ڪري ڇڏيو - ان روڪيو.

نَحْبَالًا : خرابي

وَلَا أَوْضَعُوا : ۽ اهي ضرور ڀڄ ڊڪ ڪن ها

خَلَلَ : اندر - وڃ

كُسَالَى : آرس سان

تَرَهَقَ : لڪري ٿي

مَغْرِبٌ : غارون - چرون

مُدَّخَلًا : گهڙڻ جو هنڌ

يَجْمَحُونَ : ڇنائي ڀڄن ها

يَلْمِزُ : اهو طعنو ٿو ڏئي

يَسْخَطُونَ : اهي ڪاوڙجن ٿا

الْتَمَارِينُ

السُّؤَالُ الْأَوَّلُ : جهاد کان نٿائڻ وارن بابت قرآن ۾ ڇا بيان ڪيو آهي؟

السُّؤَالُ الثَّانِي : ڪافر مسلمانن جي لاءِ ڪهڙي شيءِ جي سڌ رکندا آهن ۽ ان تي قرآن جو تبصرو ڪهڙو آهي؟

السُّؤَالُ الثَّلَاثُ : منافقن جا نفقات (مال خرچ ڪرڻ) ڇو قبول نه ٿا ڪيا وڃن؟

السُّؤَالُ الرَّابِعُ : منافقن جي مال، اولاد ۽ انهن جي قسمن کڻي قرآن ۾ ڇا فرمايو آهي؟

الدَّرْسُ الْخَامِسُ (د)

سُورَةُ التَّوْبَةِ

آيتون ۶۰ کان ۶۶ تائين

إِنَّمَا الصَّدَقَتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسْكِينِ وَالْعَمِلِينَ
 صدقا رڳو فقيرن ۽ مسڪينن ۽ ان جي اڳاڙي ڪندڙن

عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْغَرَمِينَ
 ۽ جن جون دليون (اسلام ڏالهن) ميلاب ڪرايل آهن (تن لاءِ) ۽ ٻالنهن جي آڃي ڪرڻ ۽ قرضين

وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ وَابْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةً مِّنَ اللَّهِ
 ۽ الله جي واٽ ۾ (جهاد ڪرڻ) ۽ مسافرن لاءِ آهن، (اهو) الله (جي پار) کان حڪم ٿيل

وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ۝۶۰ وَمِنْهُمْ الَّذِينَ يُؤْذُونَ
 آهي ۽ الله ڄاڻندڙ حڪمت وارو آهي. ۽ منجهانئن ڪي اهڙا آهن جي رسول کي ايڏائيندا

النَّبِيِّ وَيَقُولُونَ هُوَ أَعْدُوٌّ قُلُوبِ أَذْنُ خَيْرٍ لَّكُمْ
 آهن ۽ چولدا آهن ته هو برهڻڙيو آهي. ڇو ته اوهان لاءِ پر ٻڌڙيو ڀلو آهي

يَوْمَنُ بِاللَّهِ وَيُؤْمِنُ لِلْمُؤْمِنِينَ وَرَحْمَةً
 الله کي مڃيندو آهي ۽ مؤمنن (جي صلاح) کي (به) مڃيندو آهي ۽ اوهان مان

لِّلَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ رَسُولَ

ايمان وارن لاء ٻاڄهارو آهي ۽ جيڪي الله جي رسول کي ايڏائيندا آهن

اللَّهُ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ٦١ يَخْلُقُونَ بِاللَّهِ لَكُمْ

تن لاءِ ڏکوئيندڙ عذاب آهي. اوهان لاءِ الله جو قسم ڪندا آهن

لِيَرْضَوْكُمْ وَاللَّهُ وَرَسُولُهُ أَحَقُّ أَنْ يُرْضَوْهُ

ته اوهان کي راضي ڪن. ۽ جيڪڏهن مؤمن آهن ته الله ۽ سندس رسول وڌيڪ حقدار

إِنْ كَانُوا مُؤْمِنِينَ ٦٢ أَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّهُ مَنْ

آهي جو ان کي راضي ڪن. نه ڄاڻندا آهن ڇا ته جيڪو الله ۽ سندس رسول

يُحَادِدِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَأَنَّ لَهُ نَارَ جَهَنَّمَ خَالِدًا

جي مخالفت ڪندو تنهن لاءِ بيشڪ دوزخ جي باهه آهي؟ منجهس سدائين رهڻ وارو

فِيهَا ٦٣ ذَلِكَ الْخِزْيُ الْعَظِيمُ ٦٣ يَحْذَرُ الْمُنَافِقُونَ

آهي. اها وڏي خوري آهي. منافق مسلمانن تي

أَنْ تُنْزَلَ عَلَيْهِمْ سُورَةٌ تُنَبِّئُهُمْ بِمَا فِي قُلُوبِهِمْ

ڪنهن سورت جي لهن کان ڊڄن ٿا ته جيڪي سندن دلين ۾ آهي سو متان مسلمانن کي ڄاڻائي.

قُلْ اسْتَهْزِءُوا إِنَّا اللَّهُ مُخْرِجُ مَا تَحْذَرُونَ ٦٤

(اي رسول ڪين) ڇو ته اوهين بياننولي ڪريو. ڇو ته جنهن کان ڊڄندا آهيو سو الله پڌرو ڪندڙ آهي.

وَلَيْنُ سَأَلْتَهُمْ لَيَقُولُنَّ إِنَّمَا كُنَّا نَخُوضُ وَ

ۛ (اي رسول) جيڪڏهن کانئن پڇين ته ضرور چوندا ته بيشڪ ڪل ۽ راند

نَلْعَبُ ۚ قُلْ أَيْدِي اللَّهِ وَأَيْتِهِ وَرَسُولِهِ كُنْتُمْ

ٿي ڪئي سون، (کين) چو ته الله ۽ سندس آيتن ۽ سندس رسول سان مسخري

تَسْتَهْزِءُونَ ۚ لَا تَعْتَذِرُوا قَدْ كَفَرْتُمْ بَعْدَ

ڪيو ٿي ڇا؟ بهانو نه ڪريو بيشڪ ايمان کانپوءِ ڪفر

إِيمَانِكُمْ ۚ إِنْ نَعَفُ عَنْ طَائِفَةٍ مِّنْكُمْ نَعَذِّبُ

ڪيو اٿو، جيڪڏهن اوهان مان هڪ ٽولي کي معاف ڪنداسون ته ٻيءَ ٽولي کي

طَائِفَةً بِأَنَّهُمْ كَانُوا مُجْرِمِينَ ۚ

هن سببان سزا ڏينداسون جو اهي ڏوهي هئا،

الْكَلِمَاتُ وَالْتِرَاكِبُ

يَحْدَرُ : اهو ڊڄي ٿو نَخُوضُ : اسين بحث پيا ڪريون

الْتَّمَارِئُ

السُّؤَالُ الْأَوَّلُ : آيت نمبر ۶۰ جي روشنيءَ ۾ (زڪوات جون مدون) (مصارف) بيان ڪريو.

السُّؤَالُ الثَّانِي : متناقض حضور اڪرم صلي الله عليه وآله وسلم کي ڪهڙين ڪالهن سان تڪليف پهچائيندا هئا ۽ پوءِ اهي ڪهڙي خوف ۾ ڦاٿل رهندا هئا؟

السُّؤَالُ الثَّالِثُ : متناقض پنهنجي ان ٽولي تي ڪهڙو عذر بيان ڪندا هئا؟

الدَّٰلِيسُ السَّاحِسُ (الف)

سُورَةُ التَّوْبَةِ
آيتون ٦٧ کان ٧٢ تائين

الْمُنْفِقُونَ وَالْمُنْفِقَتُ بَعْضُهُمْ مِّنْ بَعْضٍ
منافق مرد ۽ منافق عورتون ۽ مکيئي جهڙا آهن.

يَأْمُرُونَ بِالْمُنْكَرِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمَعْرُوفِ
(اهي) بيڙن ڪمن جو حڪم ڪندا آهن ۽ چڱن ڪمن کان جهليندا آهن

وَيَقْبِضُونَ أَيْدِيَهُمْ نَسُوا اللَّهَ فَنَسِيَهُمْ
۽ پنهنجا هٿ (خيرات ڏيڻ کان) بند ڪندا آهن، الله کي وساريائون تنهنڪري الله (به) کين وساريو.

إِنَّ الْمُنْفِقِينَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ۝۶۷ وَعَدَ اللَّهُ
بيشڪ منافق بي دين آهن. الله منافق مردن

الْمُنْفِقِينَ وَالْمُنْفِقَتِ وَالْكَفَّارِ نَارَ جَهَنَّمَ
منافق عورتن ۽ ڪافرن کي دوزخ جي باهه جو انبار ڏنو آهي.

خُلِدِينَ فِيهَا هِيَ حَسْبُهُمْ وَلَعَنَهُمُ اللَّهُ
منجهس سدائين رهڻ وارا آهن، اها انهن لاءِ ڪافي آهي. ۽ الله مٿن لعنت ڪئي آهي

وَلَهُمْ عَذَابٌ مُّقِيمٌ ۝۲۸ كَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ

۽ انهيء لاء هميشه جو عذاب آهي. اوهين (به) اهڙا ٿيا آهيو جيڪي اوهان کان اڳ هئا.

كَانُوا أَشَدَّ مِنْكُمْ قُوَّةً وَآكْثَرَ أَمْوَالًا وَأَوْلَادًا

(اهي) اوهان کان سکھ ۽ مال ۽ اولاد ۾ گهڻو وڌيڪ هئا.

فَاسْتَمْتَعُوا بِخَلَاقِهِمْ فَاسْتَمْتَعْتُمْ بِخَلَاقِكُمْ

پوءِ پنهنجي نصيب امر فائدو ورتائون پوءِ اوهان به پنهنجي نصيب امر فائدو ورتو

كَمَا اسْتَمْتَعَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ بِخَلَاقِهِمْ

جهڙي طرح اوهان کان اڳين پنهنجي نصيب امر فائدو ورتو

وَخُصِّمُ كَالَّذِي خَاضُوا أُولَئِكَ حَبِطَتْ

۽ (اوهين به) انهن وانگر اڃاين بچن ۾ پئجي ويا آهيو جيئن اهي اڃاين بچن ۾ پيا، انهن جي

أَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَأُولَئِكَ هُمُ

ڪمائي دنيا ۽ آخرت ۾ ناس ٿي ۽ اهي ئي

الْخٰسِرُونَ ۝۲۹ أَلَمْ يَأْتِهِمْ نَبَأُ الَّذِينَ مِنْ

ڇڏي وارا آهن. کانئن اڳين جي خبر نه پهتي اٿن

قَبْلِهِمْ قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ وَثَمُودَ ۖ وَقَوْمَ إِبْرٰهِيْمَ

ڇا جي نوح ۽ عاد ۽ ثمود جي قوم، ۽ ابراهيم جي قوم

وَأَصْحَابُ مَدِينٍ وَالْمُؤْتَفِكَةَ أَتَتْهُمْ رُسُلُهُمْ

۽ مدين وارا ۽ اونڌن ٿياف ڪوئن وارا هئا؟ جو انهن ڏانهن سندن رسول

يَا لَبِئْسَ مَا كَانُ اللَّهُ لِيُظْلِمَهُمْ وَلَكِنْ

پڌرن معجزن سان آيا (تو نه مڃيائون) پوءِ الله جو شان نه هو جو مٿن ظلم ڪري ڀر

كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ۝ وَالْمُؤْمِنُونَ

پاڻ تي ظلم ڪيائون ٿي. ۽ مومن مرد

وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ

۽ مومن عورتون (پاڻ ڀر) هڪٻئي جا مددگار آهن، جڳن ڪمن جو

بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُقِيمُونَ

حڪم ڪندا آهن ۽ خراب ڪمن کان جهليندا آهن ۽ نماز ڪي

الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَيُطِيعُونَ اللَّهَ

قائم ڪندا آهن ۽ زڪوات ڏيندا آهن ۽ الله ۽ سندس

وَرَسُولَهُ ۝ أُولَٰئِكَ سَيَرْحَمُهُمُ اللَّهُ ۖ إِنَّ اللَّهَ

رسول جي فرمانبرداري ڪندا آهن، انهن تي الله سڪهڻي ٻاجهه ڪندو، تحقيق الله

عَزِيزٌ حَكِيمٌ ۝ وَعَدَ اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ

غالب حڪمت وارو آهي، الله مومن مردن ۽ مومن عورتن

وَالْمُؤْمِنَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ

سان بهشت جو انجار ڪيو آهي جنهن جي مٿان نهرون رهن ٿيون

خَالِدِينَ فِيهَا وَمَسْكَنٌ طَيِّبَةٌ فِي جَنَّاتٍ

منجهس سدائين رهن وارا آهن ۽ (پڻ) هميشه رهن وارن باغن ۾

عَدْنٍ ۚ وَرِضْوَانٌ مِّنَ اللَّهِ أَكْبَرُ ۚ ذَٰلِكَ

پڪين جاين جو (انجار اٿن) ۽ الله جو راضيو (سڀ کان) وڏو آهي ۽ اهائي

هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ۝

وڏي مراد مائٺ آهي.

الْكَلِمَاتِ وَالْتَّرَاكِبِ

اِسْتَمْتَعُوا : انهن مزا ماڻيا - فائدو ورتو

حَسَبُ : ڪافي

اَللّٰهُ تَفَكَّرَ : اوندڙا ٿيل ٻڌو

خَلَقَ : ڪيو

اَلشَّمَارِیْنِ

السَّوَالُ الْأَوَّلُ : هن سبق ۾ منافقن جي ڪهڙي طرز عمل کي چتو ڪيو ويو آهي ۽
الله پاڪ انهن کي ڪهڙي وعيد ٻڌائي آهي؟

السُّؤالُ الثَّانِي : قرآن انهن کي خبردار ڪرڻ لاءِ ڪهڙين قومن جي پري انجار جو ذڪر ڪيو آهي؟

السُّؤالُ الثَّالِثُ : هن سبق ۾ مومنن جي ڪهڙي طرز عمل جو ذڪر ڪيو ويو آهي؟
الله پاڪ انهن کي ڪهڙي خوشخبري ٻڌائي آهي؟

الدَّائِرَةُ السَّاحِسُ (ب)

سُورَةُ التَّوْبَةِ

آيتون ۷۳ کان ۸۰ تائين

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ

اي نبی کانرن ۴. منافقن سان جهاد ڪر

وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ وَمَا لَهُمْ جَهَنَّمَ وِبِئْسَ

۽ مٿن سختي ڪر. ۽ سندن جاءِ دوزخ آهي. ۽ اها جاءِ

الْمَصِيرُ ۝ يَحْلِفُونَ بِاللَّهِ مَا قَالُوا وَلَقَدْ

بچري آهي. الله جو قسم ڪندا آهن ته (پاڻ) نه چيو اٿن. ۽ بيشڪ

قَالُوا كَلِمَةَ الْكُفْرِ وَكَفَرُوا بَعْدَ إِسْلَامِهِمْ

ڪفر جو ڪلمو چيو اٿن ۽ پنهنجي اسلام (آئن) کان پوءِ ڪفر ڪيائون

وَهُمْ أُولَئِكَ يَنْالُوا جَهَنَّمَ وَاللَّهُ يَسِّرُ سُبُلَهُ

۽ جنهن کي پهچي نه سگهيا تنهن لاءِ زور لاتائون. ۽ اهو انهن رڳو هن ڳالهه جو بدلو ڏنو

أَغْنَاهُمْ اللَّهُ وَرَسُولُهُ مِنْ فَضْلِهِ فَإِنْ

جو الله پنهنجي فضل سان ۽ سندس رسول کين شاهوڪار ڪيو. پوءِ جيڪڏهن

يَتُوبُوا إِلَيْكَ خَيْرًا لَّهُمْ ۖ وَإِنْ يَتَوَلَّوْا يَعْذِبْهُمُ اللَّهُ

توبہ کن تہ انهن لاءِ پلي آهي. ۽ جيڪڏهن فرندا تہ الله

دنيا

عَذَابًا أَلِيمًا ۚ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ ۚ وَمَا لَهُمْ

۽ آخرت ۾ کين ڏکوئيندڙ عذاب سان سزا ڏيندو. ۽ زمين (ملڪ)

فِي الْأَرْضِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ۝ وَمِنْهُمْ

۾ انهن لاءِ نڪو سنڀاليندڙ ۽ نڪو مددگار آهي. ۽ منجهانئن

مَنْ عَاهَدَ اللَّهُ لَيْنَ أَتْنَا مِنْ فَضْلِهِ

کي آهن جن الله سان انعام ڪيو آهي تہ جيڪڏهن پنهنجي فضل سان اسان کي ڏنائين

لَنَصَّدَّقَنَّ وَلَنَكُونَنَّ مِنَ الصَّالِحِينَ ۝ فَلَمَّا

تہ ضرور خيرات ڏينداسون. ۽ ڀلارن مان ٿينداسون. پوءِ جنهن مهل

أَتَاهُمْ مِنْ فَضْلِهِ بَخِلُوا بِهِ وَتَوَلَّوْا وَهُمْ

پنهنجي فضل سان کين مال ڏنائين تہ ان جي ڪنجوسائي ڪيائون ۽ آهي منهن موڙيندڙ

مُعْرِضُونَ ۝ فَأَعْقَبَهُمْ نِفَاقًا فِي قُلُوبِهِمْ

ٿي ڦريا. پوءِ الله سندن دلين ۾ کين سندن ملڻ جي

ڏينهن تائين

إِلَى يَوْمِ يَلْقَوْنَهُ بِمَأْخُلْفُوا ۚ اللَّهُ مَا وَعَدُوهُ

انهيءَ سببان منافقي لاڳو ڪري (وجهي) ڇڏي جو الله سان اهو انعام نہ پاريائون جيڪو ساڻس ڪيائون

وَبِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ ۝ أَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ

۽ الهی سڀيان جو ڪوڙ ڳالهائيندا رهيا. نه ڄاڻندا آهن ڇا ته الله

يَعْلَمُ سِرَّهُمْ وَنَجْوَاهُمْ وَأَنَّ اللَّهَ عَلَّامُ

سندن ڳجهي (سخن) ۽ سندن ڳجهيون صلاحون ڄاڻندو آهي ۽ تحقيق الله وڏو ڳجهو

الْغُيُوبِ ۝ الَّذِينَ يَلْمِزُونَ الْمُطَّوِّعِينَ

ڄاڻندڙ آهي. اهي اهڙا آهن جو صدقي ڏيندڙن

مِنَ الْمُؤْمِنِينَ فِي الصَّدَقَاتِ وَالَّذِينَ لَا

مؤمنن جي صدقي ڏيڻ ۾ طعنا هڻندا آهن ۽ انهن کي (به طعنا هڻندا آهن) جيڪي (مزدوري ڪرڻ جي)

يَجِدُونَ إِلَّا جُهْدَهُمْ فَيَسْخَرُونَ مِنْهُمْ

اوکائي ڪانسواءِ ڪجهه نه لهندا آهن ۽ انهن سان مسخريون ڪندا آهن.

سَخَرَاللَّهُ مِنْهُمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ۝

الله (به) سندن مسخريون جو کين بدلو ڏيندو. ۽ انهن لاءِ ڏکيو عذاب آهي.

اسْتَغْفِرْ لَهُمْ أَوْ لَا تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ إِنْ

انهن لاءِ بخشش ڪهين يا انهن لاءِ بخشش نه ڪهين، جيڪڏهن

تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ سَبْعِينَ مَرَّةً فَلَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ

انهن لاءِ ستر ڀيرا بخشش ڪهين ته به الله انهن کي ڪڏهن نه

لَهُمْ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَاللَّهُ

بخشيدو، اهو هن سڀيان آهي جو انهن الله ۽ سندس رسول کي نه مڃيو، ۽ الله

لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ ۝۸۰

نافرمان قوم کي هدايت نه ڪندو آهي.

الْكَلِمَاتُ وَالتَّرَاكِبُ

أُغْلِظْ : تون سختي ڪر أَخْلَفُوا : انهن خلاف ورزي ڪئي

الْمُطَوِّعِينَ : رضا خوشي سان خيوات ذَهَبَ وَارَا

الْتَّمَارِينَ

السُّؤَالُ الْأَوَّلُ : الله پاڪ ڪافرن ۽ منافقن جي خلاف جهاد ۽ انهن تي سختي ڪرڻ جو حڪم ڇو ڏنو؟

السُّؤَالُ الثَّانِي : منافقن لاءِ نبي صلي الله عليه وآله وسلم جي استغفار تي الله تعاليٰ ڇا ارشاد فرمايو؟

الدَّائِرَةُ السَّاحِسُ (ج)

سُورَةُ التَّوْبَةِ

آيتون: ۸۱ کان ۸۹ تائين

فَرِحَ الْمُخَلَّفُونَ بِمَقْعَدِ هِمِّ خَلْفِ رَسُولِ اللَّهِ

الله جي رسول جي (جهاڏي) وڃڻ کانپوءِ پٺ تي رهندڙ پنهنجي (رهجي) ويٺڻ تي خوش ٿيا

وَكَرِهُوا أَنْ يُجَاهِدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ

۽ پنهنجن مالن ۽ پنهنجن جندن سان الله جي واٽ ۾ جهاد

فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَقَالُوا لَا تَنْفِرُوا فِي الْحَرِّ

ڪرڻ ناپسند ڪيائون ۽ (پاڻ ۾) چيائون ته گرميءَ ۾ (جهاد لاءِ) نه نڪرو.

قُلْ نَارُ جَهَنَّمَ أَشَدُّ حَرًّا لَوْ كَانُوا

(اي رسول ڪين) چو ته دوزخ جي باهه وڌيڪ گرم آهي. ڪاش (جيڪڏهن اها ڳالهه)

يَفْقَهُونَ ① فَلْيَضْحَكُوا قَلِيلًا وَلْيَبْكِوْا كَثِيرًا ۚ

سمجهن ها. پوءِ ٿورو کلڻ ڪهرجين ۽ ڪهڻو روئڻ ڪهرجين.

جَزَاءً رِبَاً كَانُوا يَكْسِبُونَ ② فَإِنْ رَجَعَكَ

انهن (اعمالن) جي بدلي ۾ جو جيڪي مڪندا آهن. پوءِ جيڪڏهن

اللَّهُ إِلَى طَائِفَةٍ مِنْهُمْ فَاسْتَأْذِنُواكَ لِلْخُرُوجِ

الله توکي منجهائن ڪنهن ٽوليءَ ڏانهن موٽائي نٿي ته نڪرڻ لاءِ توکان نه موڪلائيندا

فَقُلْ لَنْ تَخْرُجُوا مَعِيَ أَبَدًا وَلَنْ تُقَاتِلُوا مَعِيَ

پوءِ چؤ ته مون سان ڪڏهن نه نڪرندؤ ۽ مون سان گڏجي ڪنهن دشمن سان ڪڏهن نه

عُدُوًّا إِنَّا كُمْ رَضِيتُمْ بِالْقُعُودِ أَوَّلَ مَرَّةٍ

وڙهندؤ. بيشڪ اوهين پهريون ڀيرو ويهن سان راڻي ٿيو

فَاقْعُدُوا مَعَ الْخُلَفَاءِ ۝ وَلَا تَصَلُّ عَلَى أَحَدٍ

تنهنڪري (هاڻي به) پوئتي ويهندؤن سان گڏجي ويهو. ۽ منجهائن جيڪو مري تنهن تي

مِنْهُمْ مَّاتَ أَبَدًا وَلَا تَقُمْ عَلَى قَبْرِهِ إِنَّا نَهُمْ

بلڪل (جنازي جي) نماز نه پڙه ۽ نڪي سندس قبر تي بيٺو. بيشڪ انهن

كَفَرُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَمَاتُوا وَهُمْ

الله ۽ سندس رسول کي نه مڃيو ۽ اهي

فَاسِقُونَ ۝ وَلَا تَعْجَبْ أَمْوَالُهُمْ وَأَوْلَادُهُمْ

نافرمان ٿي ويا. ۽ تون سندن مال ۽ سندن اولاد تي عجب نه ڪر.

إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يُعَذِّبَهُمْ بِهَآ فِي الدُّنْيَا وَ

الله گهرندو آهي ته ان جي سڀيان دنيا ۾ ئي ڪين عذاب ڪري ۽

تَزْهَقَ أَنْفُسُهُمْ وَهُمْ كَافِرُونَ ﴿٨٥﴾ وَإِذَا أَنْزَلْتُ

سندن سامه ڪفر جي ٿي حالت ۾ نڪرن. ۽ جيڪڏهن ڪا سورت

سُورَةٌ أَنْ آمَنُوا بِاللَّهِ وَجَاهِدُوا مَعَ رَسُولِهِ

(هن لاءِ) نازل ڪئي ويندي آهي ته الله کي مڃيو ۽ سندس رسول سان گڏجي جهاد ڪريو

اُسْتَاذَنَكَ أُولَاطِطُولِ مِنْهُمْ وَقَالُوا ذَرْنَا

تن منجهانئن آسودا توڪن موڪلائيندا آهن ۽ چوندا آهن ته اسان کي ڇڏ

نَكُنْ مَعَ الْقُعْدِيِّينَ ﴿٨٦﴾ رَضُوا بِأَنْ يَكُونُوا مَعَ

ته ويٺلن سان گڏ رهون. ويٺلن هورتن سان گڏ هجڻ ۾ راضي ٿيا

الْخَوَالِفِ وَطُبِعَ عَلَى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَفْقَهُونَ ﴿٨٧﴾

۽ سندن دل تي مهر مٽي وئي پوءِ آهي ته سمجهندا آهن

لَكِنِ الرَّسُولُ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ جَاهِدُوا

پر رسول ۽ جن ساثر ايمان آندو تن پنهنجن ڄاڻن ۽ پنهنجن

بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ وَأُولَئِكَ لَهُمُ الْخَيْرُ

جنهن سان جهاد ڪيو ۽ اهي اهي آهن جن لاءِ چڱايون آهن.

وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٨٨﴾ أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ

۽ اهي ئي ڪامياب آهن. انهن لاءِ الله

جَنَّتِ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا إِلَّا نَهْرٌ خَالِدٌ

منجهس سدائين

اهڙا باغ تيار ڪيا آهن جن جي هيٺان نهرون وهن ٿيون

فِيهَا ذَٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ

مراد مائٺ آهي.

اهڙا وڏي

رهڻ وارا آهن.

الْكَلِمَاتُ وَالتَّرَاكِبُ

فَلْيَضْحَكُوا : پوءِ آهي ڪٿي وٺن وَلْيَبْكُوا : ۽ آهي روئن

أُولُوا الطَّلُولِ : طاقت وارا - مال دار - اسان کي ڇڏ

الْخَوَالِفَ : پوٽي رهڻ واريون عورتون.

الْتَّمَارَاتِ

السُّؤَالُ الْأَوَّلُ : جهاد ۾ پوٽي رهجي وڃڻ وارن (مناقضن) بابت قرآن ۾ ڇا

چيو آهي؟

السُّؤَالُ الثَّانِي : ڇا ۽ مال سان جهاد ڪرڻ وارن بابت قرآن ڪهڙي خوشخبري

ڏئي ٿو؟

الدَّائِسُ السَّاحِسُ (د)

سُورَةُ التَّوْبَةِ

آيتون: ۹۰ کان ۹۹ تائين

وَجَاءَ الْمُعَذِّرُونَ مِنَ الْأَعْرَابِ لِيُؤْذَنَ

۽ بدوين مان بهاني ڪرڻ وارا آيا ته کين موڪل ڏئي وڃي

لَهُمْ وَقَعَدَ الَّذِينَ كَذَبُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ

۽ جن الله ۽ سندس رسول کي ڪوڙو ڄاتو سي ويهي رهيا،

سَيُصِيبُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ⑨۰

منجهانئن ڪافرن کي ڏکونندڙ عذاب سگهون ٿي پهچندو.

لَيْسَ عَلَى الضُّعَفَاءِ وَلَا عَلَى الْمَرْضَى وَلَا عَلَى

لڪي عاجزن تي ۽ لڪي بيمارن تي ۽ لڪي

الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ مَا يَنْفِقُونَ حَرَجٌ إِذَا

اهي جو جيڪي خرچين سو نه ٿا لهن (سي جيڪڏهن جهاد ۾ شريڪ ٿيڻ کان رنجي وڃن ته) تن تي ڪو گناهه آهي جڏهن ته

نَصَحُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ مَا عَلَى الْمُحْسِنِينَ

الله ۽ سندس رسول جا خير خواه هجن، پيارن تي ڪو

مِنْ سَبِيلٍ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ④ وَلَا عَلَى

ڏورايو نه آهي. ۽ الله بخششهار مهربان آهي. ۽ نڪي

الَّذِينَ إِذَا مَا اتَّوَكَّلْتَ لِتَحْمِلَهُمْ قُلْتَ لَا

انهن تي (ڪو ڪنهن آهي) جي جڏهن تو وٽ اچن ته ڪين وٺ (سواري) تي چاڙهين (۽ تون) چوين ته

أَجِدُ مَا أَحْمِلُكُمْ عَلَيْهِ تَوَلَّوْا وَأَعْيُنُهُمْ

(ڪا سواري) نه ٿو لھان جنهن تي اوهان کي چاڙهيان، تڏهن آهي موٽن ۽ هن ڏک

تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ حَزَنًا أَلَّا يَجِدُوا مَا

کان سندن اکيون ڳوڙها هاريندڙ مڃن ته جيڪي (الله جي واٽ ۾) خرچين

يُنْفِقُونَ ⑤ إِنَّمَا السَّبِيلُ عَلَى الَّذِينَ

سو نه ٿا لھن. ڏوراهي جي واٽ انهن کانسواءِ ٻين تي

يَسْتَأْذِنُونَكَ وَهُمْ أَغْنِيَاءُ رِضْوَانًا يَكُونُوا

نه آهي جن توکان موڪلايو ۽ آهي شاهوڪار مٺا، رهيلن عورتن سان گڏ هجڻ

مَعَ الْخَوَالِفِ وَطَبَعَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا

پر راضي ٿيا ۽ الله سندين دلين تي مهر هنئي پوءِ آهي

يَعْلَمُونَ ⑥ يَعْتَذِرُونَ إِلَيْكُمْ إِذَا رَجَعْتُمْ

نه ڄاڻندا آهن. جڏهن (اوهين) انهن ڏانهن موٽندڙ (تڏهن) اوهان وٽ پهتو

إِلَيْهِمْ قُلْ لَا تَعْتَذِرُونَ وَالنُّوْمِنَ لَكُمْ قَدْ

ڪندا، (انهن) کي چو ته بهانو نه ڪريو اوهان (جي ڳالهه) کي ڪڏهن نه
مڃينداسون بيشڪ

نَبَأَنَا اللَّهُ مِنْ أَخْبَارِكُمْ وَسَيَرَى اللَّهُ عَمَلَكُمْ

اوهان جي حال کان الله اسان کي خبر ڏني آهي ۽ الله ۽ سندس رسول

وَرَسُولُهُ ثُمَّ تَرَدُّونَ إِلَىٰ عِلْمِ الْغَيْبِ

اوهان جو عمل سڳوئي ڏسندا وري ڳجهه ۽ ظاهر جي هاندي

وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٩٣﴾

(الله) ڏانهن موٽايا ويندو (۽) پوءِ جيڪي ئي ڪم تنهن جي اوهان کي ڪڏهن ڏيندو.

سَيَحْلِفُونَ بِاللهِ لَكُمْ إِذَا انْقَلَبْتُمْ إِلَيْهِمْ

جڏهن انهن ڏانهن موٽندو (ته) ستت ئي اوهان جي آڏو الله جو قسم هن لاءِ ڪندا

لِتَعْرِضُوا عَنْهُمْ فَأَعْرِضُوا عَنْهُمْ ط

ته (اوهين) کانئن مڙي وڃو. کانئن مڙي وڃو پوءِ کانئن مڙي وڃو

إِنَّهُمْ رَجَسٌ وَمَا وَلَهُمْ جَهَنَّمَ جَزَاءً

بيشڪ اهي پليٽ آهن، ۽ جيڪي ئي ڪمايائون تنهن جي عيوض ۾

بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٩٤﴾ يَحْلِفُونَ لَكُمْ لِتَرْضَوْا

سندن جاءِ دوزخ آهي. اوهان وٽ هن لاءِ قسم ڪندا ته (اوهين) کانئن راضي

عَنْهُمْ فَإِنْ تَرْضَوْا عَنْهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يَرْضَىٰ

٢١٠ پوء جيڪڏهن (اوهين) کائين راضي ٿيندو ته (به) الله

عَنِ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ ٩٢) الْأَعْرَابُ أَشَدُّ

٢١١ نافرمانن کان راضي نه ٿيندو. بدوي ڪفر ۽

كُفْرًا وَنِفَاقًا وَأَجْدَرُ إِلَّا يَعْلَمُوا حُدُودَ

٢١٢ منافقيءَ پر تمام سخت آهن ۽ هن (عادت) جو ڳا آهن ته الله پنهنجي رسول تي

مَا أَنْزَلَ اللَّهُ عَلَىٰ رَسُولِهِ ۖ وَاللَّهُ عَلِيمٌ

٢١٣ جيڪي حڪم لاءِ تنهن جون (شرعي) حدون نه ڄاڻن. ۽ الله ڄاڻندڙ

حَكِيمٌ ٩٤) وَمِنَ الْأَعْرَابِ مَنْ يَتَّخِذُ مَا

٢١٤ حڪمت وارو آهي. ۽ ڳولائڻ مان ڪي اهڙا آهن جو جيڪي (الله جي واٽ ۾) خرچ ڪن ٿا

يُنْفِقُ مَغْرَمًا وَيَتَرَبَّصُّ بِكُمُ الدَّوَائِرَ ۖ

٢١٥ سو چئي ڄاڻندا آهن ۽ اوهان تي زماني جي ڦير ڪهر (مصيبت اچڻ) جو انتظار ڪن ٿا.

عَلَيْهِمْ دَائِرَةُ السَّوْءِ ۖ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ٩٥)

٢١٦ زماني جو ڦيرو ڦيرو مٿن مڃي (ٿال) ۽ الله ٻڌندڙ ڄاڻندڙ آهي.

وَمِنَ الْأَعْرَابِ مَنْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ

٢١٧ ۽ بهراڙي وارن مان ڪي اهڙا آهن جي الله ۽ قيامت جي

الْآخِرِ وَيَتَّخِذُ مَا يُنْفِقُ قُرْبًا عِنْدَ اللَّهِ

ڏينهن کي مڃيندا آهن ۽ جيڪي خرچيندا آهن تنهن کي الله وٽ ويجهائي ڇو

وَصَلَّوْا عَلَى الرَّسُولِ ۖ أَلَا إِنَّهَا قُرْبَةٌ لَّهُمْ

۽ رسول جي دعا حاصل ڪرڻ جو وسيلو مڪري وٺندا آهن، ڇاڻو بيشڪ اها انهن لاءِ ويجهائي (جو سبب) آهي.

سَيِّدُ خَلْقِهِمُ اللَّهُ فِي رَحْمَتِهِ ۖ إِنَّ اللَّهَ

الله کين پنهنجي رحمت ۾ مڃي ٿو، ڇاڻو بيشڪ الله

غَفُورٌ رَحِيمٌ ۙ

بخششدار مهربان آهي.

الْكَلِمَاتُ وَالتَّرَاكِبُ

الْمَعْذِرُونَ : بهانو ڪرڻ وارا الدَّمْعُ : ڳوڙها (لڙڪ)
 يَعْتَذِرُونَ : اهي بهانو ڪن ٿا، أَجْدَرُ : مناسب
 مَغْرَمًا : جتي، تاون ۽ ڏند الدَّوَائِرُ : زماني جا قيما (و: دَائِرَةٌ)
 قُرْبَتِ : ويجهائي جا ذريعا صَلَوَاتِ : دعائون

الْتَّمَارِينُ

السُّؤَالُ الْأَوَّلُ : ڪوڙا عذر بيان ڪرڻ وارا ۽ ڪوڙا قسم ڪندڙن بابت هن سبق ۾
 قرآن ۾ بيان ڪري ٿو؟

السُّؤَالُ الثَّانِي : قرآن ڪريم مندر ۾ مخلص مسلمانن جي ڪهڙي ڪيفيت بيان
 ڪري ٿو؟

الدَّرْسُ السَّابِعُ (الف)

سُورَةُ التَّوْبَةِ

آيتون: ۱۰۰ کان ۱۱۰ تائين

وَالسَّابِقُونَ الْأَوَّلُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَ
 ۴ مهاجرن ۴ انصارن مان (ايمان پر) ۴ اڪرائي

الْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ ۖ
 ۴ ڪرن وارا ۴ جن جيڪائي سان ۴ سدين ۴ تابعداري ڪئي

رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ وَأَعَدَّ لَهُمْ
 انهن (سڀني) کان الله راضي آهي ۽ اهي کانس راضي آهن ۽ انهن لاءِ

جَنَّتِ تَجْرِي تَحْتَهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ
 باغ تيار ڪيا اٿس جن جي هيٺان نهرون وهن ٿيون ۴ مڃجھس سدائين رهڻ

فِيهَا أَبَدًا ۖ ذَٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ۝
 وارا آهن، ۴ اهائي وڏي مراد مائٺ آهي، ۴

مِمَّنْ حَوْلَكُمْ مِّنَ الْأَعْرَابِ مُنْفِقُونَ ۖ
 اوهان جي ۴ آس پاس وارن ۴ بدوين مان (پر) ۴ ڪي منافق ۴ آهن،

وَمِنْ أَهْلِ الْمَدِينَةِ ^{قَفَّ} مَرَدُّوْا عَلَى النِّفَاقِ ^{تَف}

۽ مديني وارن مان (به) کي منافقيء تي عادي ٿي ويا آهن.

لَا تَعْلَمُهُمْ نَحْنُ نَعْلَمُهُمْ سَنُعَذِّبُهُمْ

(تون) کين نه ڄاڻندو آهين. اسين انهن کي ڄاڻندا آهيون، سگهوئي اسين کين به پيرا

مَرَّتَيْنِ ثُمَّ يَرَدُّونَ إِلَىٰ عَذَابٍ عَظِيمٍ ^ج ^(۱۰)

عذاب ڪنداسون وري وڏي عذاب ڏانهن موٽايا ويندا.

وَاخْرُؤْنَ اعْتَرِفُوا بِذُنُوبِهِمْ خَلَطُوا

۽ ٻيا اهڙا آهن جن پنهنجا گناه باسيا آهن انهن چڱا ڪري ۽ ٻيڙا ڪري

عَمَلًا صَالِحًا وَآخِرَ سَيِّئًا عَسَىٰ اللَّهُ أَنْ

ڪڍي سڌي ڪيا آهن. اميد ته الله

يَتُوبَ عَلَيْهِمْ ^ط إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ^و ^(۱۱)

مٿن پاڇه سان موٽندو. بيشڪ الله بخششگر مهربان آهي.

خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ

سندن مالن مان زڪوة وصول ڪر ته ان سان کين (ظاهر ۾ به) پاڪ ڪندو رهين ۽ کين (باطن ۾) سٺو ڪندو

بِهَا وَصَلِ عَلَيْهِمْ ^ط إِنَّ صَلَاتَكَ سَكَنٌ لَهُمْ ^ط

رهين ۽ مٿن رحمت جي دعا ڪهر، ڇو ته تهجي دعا انهن لاءِ سڪون جو ڪارڻ آهي. ۽

وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١٠٣﴾ أَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ هُوَ

الله ٻڌندڙ ڄاڻندڙ آهي. نه ڄاڻندا آهن ته الله ئي

يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَاخُذُ الصَّدَقَاتِ

پنهجنن ٻانهن جي توبه قبول ڪندو آهي ۽ (سندن) خيراتون قبول ڪندو آهي

وَأَنَّ اللَّهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿١٠٤﴾ وَقُلْ اَعْمَلُوا

۽ بيشڪ الله ئي توبه قبول ڪندڙ مهربان آهي. ۽ چؤ ته ڪم ڪريو

فَسِيرَى اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَسُولُهُ وَالْمُؤْمِنُونَ

پوءِ الله ۽ سندس رسول ۽ مؤمن (سڀني) اوهان جا ڪم ڏسندا.

وَسَتُرَدُّونَ إِلَىٰ عِلْمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُمُ

۽ ڪجهه ۽ ظاهر جي ڄاڻندڙ (الله) ڏانهن سڪيو موٽايا ويندو پوءِ جيڪي ڪندا آهيو

بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٠٥﴾ وَالْآخِرُونَ مُرْجُونَ لِمَ

تنهن جي اوهان کي ڏيندو. ۽ ٻيا الله جي حڪم لاءِ رهايل آهن

اللَّهُ إِمَّا يُعَذِّبُهُمْ وَإِمَّا يَتُوبُ عَلَيْهِمْ وَاللَّهُ

ته يا ته ڪن عذاب ڪري يا ڪن معاف ڪري. ۽ الله

عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١٠٦﴾ وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مَسْجِدًا

ڄاڻندڙ حڪمت وارو آهي. (۽ انهن مان اهڙا به آهن) جن نقصان پهچائڻ

ضَرَادًا وَكُفْرًا وَتَفْرِيقًا بَيْنَ الْمُؤْمِنِينَ وَ

ڪفر ۽ ڪفر ۽ مؤمنن جي وچ ۾ ڏڦيڙ وجهڻ ۽

أَرْضَادَ الْإِيمَنِ حَارِبَ اللَّهِ وَرَسُولَهُ مِنْ قَبْلُ

جن (مائٽن) الله ۽ سندس رسول سان اڳ ويڙهه ڪئي آهي تن واسطي ڪهڻ نامن
لاءِ (مڪ) مسجد بڻائي آهي.

وَلِيَحْلِفُنَّ إِنْ أَرَدْنَا إِلَّا الْحُسْنَىٰ وَاللَّهُ يَشْهَدُ

۽ (اهي) ضرور قسم ڪندا ته چڱائيءَ کان سواءِ اسانجو (بناڻ ۾) ٻيو ڪو ارادو
نه آهي. ۽ الله شاهدي ڏئي ٿو.

إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ۝ لَا تَعْرِفِيهِ أَبَدًا

ته اهي ڪوڙا آهن. منجهس اصلي نه پيو.

لَمَسْجِدٍ أُسِّسَ عَلَى التَّقْوَىٰ مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ

جا مسجد پهرين ڏينهن پرميزگاريءَ تي اڏائي ويئي آهي

أَحَقُّ أَنْ تَعْرِفِيهِ فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ أَنْ

تنهن ۾ توکي پڪي (نماز پڙهڻ ۽ پڙهائڻ) وڌيڪ لائق آهي. جنهن ۾ اهڙا ماڻهو آهن جي

يَتَّطَهَّرُوا ۝ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُطَهِّرِينَ ۝ ۱۰۸ ۝ أَفَسَوْ

پاک رهڻ پسند ڪندا آهن. ۽ الله پاڪ رهڻ وارن کي دوست رکندو آهي. ڇا جنهن

أُسِّسَ بُنْيَانُهُ عَلَى تَقْوَىٰ مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانٍ

پنهجي اڏاوت الله جي خوف ۽ (سندس) رضامندي تي اڏي

خَيْرٌ أَم مَّنْ أَسَّسَ بُنْيَانَهُ عَلَىٰ شَفَا جُرُفٍ

سو پلو آهي يا اهو جنهن پنهنجي اڏاوت نئن جي ڪرندڙ پر تي

هَارٍ فَإِنَّهَا رِبَهِ فِي نَارِ جَهَنَّمَ ۖ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي

اڏي؟ پوءِ اها اڏيندڙ سميت دوزخ جي باهم ۾ ڪري، ۽ الله ظالمن جي

الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ۝ لَا يَزَالُ بُنْيَانُهُمُ الَّذِي

قوم کي هدايت نه ڪندو آهي. جو بنياد بڻايائون سو سدائين

بَنَوْا رِبِيَّةً فِي قُلُوبِهِمْ إِلَّا أَنْ تَقَطَّعَ قُلُوبُهُمْ ۖ

سندن دلين ۾ شڪ (جو سبب) رهندو سندن دلين جي (تڪرا تڪرائين) کان سواءِ نه ويندو،

وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ۝

۽ الله ڄاڻندڙ حڪمت وارو آهي

الْكَلِمَاتُ وَالتَّرَاكِبُ

سَكَنٌ : سڪون

مَرَدُّوا : ميهنگي ڪيائون

إِرْصَادًا : ڪهت - مورچو ٺاهڻ

مُرْجُونَ : رهائيل -

أُسِّسَ : بنياد وڌو ويو

الْتَمَارِيْنُ

السُّؤَالُ الْأَوَّلُ : مهاجرن ۽ انصار مان اڪرائي ڪرڻ وارن کي الله تعاليٰ ڪهڙي خوشخبري ڏئي آهي؟

السُّؤَالُ الثَّانِي : پنهنجي ڪنهن جي اقرار ڪرڻ وارن ۽ نوبت ڪرڻ وارن بابت الله تعاليٰ ڇا فرمائي ٿو؟

السُّؤَالُ الثَّلَاثُ : هن سبق ۾ مسجد ضرار بابت ڇا بيان ڪيو ويو آهي؟

الدَّرْسُ السَّابِعُ (ب)

سُورَةُ التَّوْبَةِ

آيتون ۱۱۱ کان ۱۱۸ تائين

إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَىٰ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ

بيشڪ الله مؤمنن کان سندن جانون ۽ سندن مال ۽ ڪري خريد ڪيا

وَأَمْوَالَهُمْ بِأَنْ لَهُمُ الْجَنَّةُ يُقَاتِلُونَ فِي

جو پڪ بهشت انهن لاءِ آهي، (آهي) اُن (انجام) تي الله جي

سَبِيلِ اللَّهِ فَيَقْتُلُونَ وَيُقْتَلُونَ وَعَدًا عَلَيْهِ

وات ۽ وڙهندا آهن پوءِ ماريوندا (به) آهن ۽ ماريوندا (به) آهن جو انجام توريت

حَقًّا فِي التَّوْرَةِ وَالْإِنْجِيلِ وَالْقُرْآنِ وَمَنْ

۽ انجيل ۽ قرآن ۾ پڪي طرح ٿيل آهي. ۽ الله کان وڌيڪ

أَوْ فِي بَعْدِهِ مِنَ اللَّهِ فَاسْتَبْشِرُوا بِبَيْعِكُمْ

پنهجي انجام کي پورو ڪندڙ ڪير آهي؟ پوءِ جنهن سودي جو اوهان پنهنجو

الَّذِي بَايَعْتُمْ بِهِ ۚ وَذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ۝

۽ اهائي وڏي مراد ۽ مائٺ آهي. ۽ اهاڻ ڪيو آهي تنهن تي خوش ٿيو،

التَّائِبُونَ الْعِبَادُونَ الْحَمِيدُونَ السَّاجِدُونَ

اهي توبہ ڪندڙ عبادت ڪندڙ ساراه ڪندڙ روزا رکندڙ

الرَّكَعُونَ السَّجِدُونَ الْأَمْرُونَ بِالْمَعْرُوفِ

رڪوع ڪندڙ سجدو ڪندڙ چڱائي جو حڪم ڪندڙ

وَالنَّاهُونَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَالْحَفِظُونَ لِحُدُودِ

۽ مدائي کان جهليندڙ ۽ الله جي حدن جي حفاظت ڪندڙ

اللَّهُ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١١٢﴾ مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ

آهن. ۽ (اهڙن) مومنن کي خوشخبري ڏي. رسول ۽ مومنن کي

أَمَنُوا أَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ وَلَوْ كَانُوا

مشرڪن لاءِ کين (هن ڪالهه جي) پڌري ٿيڻ کان پوءِ ته

أُولَىٰ قُرْبَىٰ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُمْ

اهي دوزخي آهن بخشش گهرڻ نه چڱائي جيتوڻيڪ

أَصْحَابُ الْجَحِيمِ ﴿١١٣﴾ وَمَا كَانَ اسْتِغْفَارُ إِبْرَاهِيمَ لِأَبِيهِ

مائي وار هجڻ. ۽ ابراهيم جو پنهنجي پيءُ لاءِ

إِلَّا عَنْ مَوْعِدَةٍ وَعَدَهَا إِيَّاهُ فَلَمَّا تَبَيَّنَ

بخشش گهرڻ انجام ڪانسواءِ نه هو جو ان ساڻس انجام ڪيو هو. پوءِ جنهن وقت

مٿس ظاهر ٿيو

لَهُ أَنَّهُ عَدُوٌّ لِلَّهِ تَبَرَّأْمَنَّهُ ۖ إِنَّ إِبْرَاهِيمَ لَأَوَّالٌ

ته اهو الله جو ويري آهي (ته هڪدم) کانئس بهزار ٿيو، بيشڪ ابراهيم بلڪل ترور دل

حَلِيمٌ ۝ وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُضِلَّ قَوْمًا بَعْدَ إِذْ

بردار هو، ۽ الله جو هڪدم ته آهي جو ڪنهن قوم کي سڌي رستي ڏيکارڻ کانپوءِ

هَدَاهُمْ حَتَّىٰ يُبَيِّنَ لَهُمْ مَا يَتَّقُونَ ۖ إِنَّ اللَّهَ

ڪمراه ڪري جيئن آهي (گالهيون) انهن لاءِ پڌريون (نه) ڪري جن کان انهن کي بچڻ گهرجي، بيشڪ الله

يَكُلُّ شَيْءٌ عِلْمٌ ۝ إِنَّ اللَّهَ لَهُ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ

هر شيء کي ڄاڻندڙ آهي، بيشڪ آسمانن ۽ زمين جي بادشاهي الله جي

وَالْأَرْضِ يُحْيِي وَيُمِيتُ ۖ وَمَا لَكُم مِّنْ دُونِ اللَّهِ

ئي آهي، (اهو) جياري ٿو ۽ ماري ٿو، ۽ الله کان سواءِ اوهان جو نڪو دوست

مِن دُونِي وَلَا نَصِيرٍ ۝ لَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ

۽ نڪو مدد ڏيندڙ آهي، نبي ۽ انهن مهاجرن

وَالْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ فِي

۽ انصارن تي بيشڪ الله پاڇه سان موندو جن ڏکئي وقت ۾ نبي

سَاعَةِ الْعُسْرَةِ مِن بَعْدِ مَا كَادَ يَزِيغُ قُلُوبُ

جي تابعداري ڪئي ان کان پوءِ جو منجهانئن هڪ ٽولي جون دليون لڏي وڃڻ تي

فَرِيقٌ مِّنْهُمْ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ إِنَّهُ بِهِمْ رَءُوفٌ

ويجهو ميون وري (الله) مٿن ٻاجھ سان موٽيو. چو ته اهو مٿن شفقت ڪندڙ

رَّحِيمٌ ۝۱۴ وَعَلَى الثَّلَاثَةِ الَّذِينَ خَلَفُوا حَتَّىٰ إِذَا

مهربان آهي. ۽ انهن ٽن تي (به) جن جو معاملو پوئتي ڪيو ويو هو ايتري قدر

ضَاقَتْ عَلَيْهِمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ وَضَاقَتْ

جو زمين ايتري ويڪري هوندي ته مٿن سوڙهي ٿي وئي هئي ۽ سندن سامھ

عَلَيْهِمْ أَنْفُسُهُمْ وَضُغُوا أَنْ لَا مَلْجَأَ مِنَ اللَّهِ

مٿن منجهيا هئا ۽ ڀانيائون ته (هاڻي) الله کان سواءِ ڪا جاءِ پناهه جي

إِلَّا إِلَيْهِ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ لِيَتُوبُوا إِنَّ اللَّهَ

نه آهي، وري مٿن هن لاءِ ٻاجھ سان موٽيو ته توبه ڪن. تحقيق الله

هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ۝۱۵

توبه قبول ڪندڙ مهربان آهي.

الْكَلِمَاتُ وَالْتَّرَاكِبُ

السَّائِحُونَ : روزا رڪندڙ

تَبَرَّأَ : اهو بهزار ٿيو

أَوْفَى : گهڻو پورو ڪندڙ

مَوْعِدَةٍ : واعدو

اَوَاة : وڌيڪ نرم دل
يَزِيغُ : اهو ڦري ٿو وڃي
سَاعَةُ الْعُسْرَةِ : ڏکيو وقت

الْتَمَارَيْنِ

السُّؤَالُ الْأَوَّلُ : هن سبق ۾ الله تعاليٰ ايمان وارن جون ڪهڙيون وصتون ٻڌايون آهن ۽ انهن لاءِ ڪهڙو انعام بيان فرمايو آهي؟

السُّؤَالُ الثَّانِي : مشرڪن لاءِ بخشش جي دعا گهرڻ بابت ڪهڙو حڪم ڏنو ويو آهي؟

السُّؤَالُ الثَّلَاثُ : جهاد کان پوئتي رجعي وڃڻ وارن تڻ مخلص مسلمانن بابت قرآن ۾ ڇا بيان ڪيو ويو آهي؟

السُّؤَالُ الرَّابِعُ : هيٺ ڏنل عبارت جو مفهوم بيان ڪريو،

(ا) : إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ
وَأَمْوَالَهُمْ بِأَنْ لَهُمُ الْجَنَّةُ .

(ب) : يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيَقْتُلُونَ وَيُقْتَلُونَ .

الدَّرْسُ السَّابِعُ (ج)

سُورَةُ التَّوْبَةِ

آيتون: ۱۱۹ کان ۱۲۲

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ

اي ايمان وارو . الله کان . ڊڄو . سڄن سان

الصَّدِيقِينَ ۝ مَا كَانَ لِأَهْلِ الْمَدِينَةِ وَمَنْ

گڏ هجو . مديني وارن ۽ سندن آس پاس وارن

حَوْلَهُمْ مِنَ الْأَعْرَابِ أَنْ يَتَخَلَّفُوا عَنِ

بدوين تي نڪي الله جي رسول کان (جهاد ۾) پوئتي رهڻ

رَسُولِ اللَّهِ وَلَا يَرْغَبُوا بِأَنفُسِهِمْ عَنْ نَفْسِهِ

۽ نڪي سندس وجود کان پنهنجي جانين کي بيارو رکڻ جڳائي. امور

ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ لَا يُصِيبُهُمْ ظَمَأٌ وَلَا نَصَبٌ وَلَا

من ڪري جو کين نڪي اڃ ۽ نڪي ڏک ۽ نڪي

مَخَصَصَةٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا يَطْرُقُ مَوْطِئًا

بڪ الله جي وات ۾ پهچندي آهي ۽ نڪي اهڙي هنڌ ويندا آهن

يَغِيْظُ الْكَفَّارَ وَلَا يَنَالُونَ مِنْ عَدُوٍّ يَّوْنِيًّا إِلَّا

جتي ڪافر ڪاوڙجن ۽ نڪي دستن ڪي (ڪو) اهڃ بهچائيندا آهن پر

كُتِبَ لَهُمْ بِهِ عَمَلٌ صَالِحٌ إِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ

انهن لاءِ هر هڪ (ڪالهم) بابت چڱو عمل لکيو ويندو آهي، تحقيق الله ڀلارن جو آجر نه

أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ ۱۲۰ وَلَا يُنْفِقُونَ ذَفْقَةً

وچائيندو آهي. ۽ ڪو به خرچ ٿورو يا ڪيتر

صَغِيرَةً وَلَا كَبِيرَةً وَلَا يَقْطَعُونَ وَادِيًّا إِلَّا

نه ڪندا آهن ۽ نڪو ڪو ميدان لنگهندا آهن پر

كُتِبَ لَهُمْ لِيَجْزِيَهُمُ اللَّهُ أَحْسَنَ مَا كَانُوا

انهن لاءِ (چڱو عمل) هن لاءِ لکيو ويندو آهي ته جيڪو تمار چڱو ڪم ڪندا آهن تنهن جو ڪم

يَعْمَلُونَ ۱۲۱ وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنفِرُوا

الله بدلو ڏئي. ائين ئي نه تو سگهي جو (مؤمن) سڀ جا سڀ نڪرن

كَافَّةً ۱۲۲ فَلَوْلَا نَفَرَ مِنْ كُلِّ فِرْقَةٍ مِنْهُمْ طَائِفَةٌ

پوءِ ٽوليءَ مان ڪي چٽا منجهانئن هن لاءِ چو نه نڪرندا آهن

لِّيَتَفَقَّهُوا فِي الدِّينِ وَلِيُنذِرُوا قَوْمَهُمْ إِذَا

ته دين ۾ حالر ٿين ۽ جڏهن پنهنجي قوم ڏانهن

رَجْعُوا إِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ ﴿١٢٦﴾

ان کي ڊيچارين ته مان اهي ڊڄن.

مونجي وڃن ته

الْكَلِمَاتُ وَالتَّرَاكِبُ

أَنْ يَتَخَلَّفُوا : جو اهي پوئتي رهجي وڃن ظمًا : آڃ

نَصَبٌ : ڏکي مَحْصَصَةٌ : بک

لَا يَطْعُونُ : اهي وک نه ٿا وڌائين مَوْطِئًا : ڪاه وک

نَفَرَ : اهو نڪتو

الْتَّمَارَيْنِ

السُّؤَالُ الْأَوَّلُ : مذهبي وارن کي هن سبق ۾ ڪهڙي ڳالهه جي تعليم ڏني وئي آهي ۽ انهن کي ڪهڙي خوشخبري ٻڌائي وئي آهي؟

السُّؤَالُ الثَّانِي : مٿين عبارت ۾ جو مفهوم بيان ڪريو

إِتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ : (الف)

فَلَوْ لَا نَفَرْنَا مِنْ كُلِّ فِرْقَةٍ مِنْهُمْ طَائِفَةٌ : (ب)

لِيَتَفَقَّهُوا فِي الدِّينِ -

الدُّرُسُ السَّابِعُ (د)

سُورَةُ التَّوْبَةِ

آيتون: ۱۲۳ کان ۱۲۹ تائين

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قَاتِلُوا الَّذِينَ يَلُونَكُمْ مِّنَ

اي مؤمنو ڪافرن مان جيڪي اوهان جي آس پاس آهن تن سان

الْكُفَّارِ وَلِيَجِدُوا فِيكُمْ غُلُظَةً ۚ وَاعْلَمُوا أَنَّ

وڙهو پلي ته (اهي) اوهان پر ڪا ڏاڍائي (محنت ۽ جنگ جي طاقت) ڏسن، ۽ ڄاڻو ته

اللَّهُ مَعَ الْمُتَّقِينَ ۝ وَإِذَا أُمَّا آتُورَةُ

الله پرهيزگارن سان گڏ آهي. ۽ جڏهن ڪابه سورت لاهي آهي

فَمِنْهُمْ مَّنْ يَقُولُ أَيُّكُمْ زَادَتْهُ هَذِهِ إِيْمَانًا ۚ

ته منجهانئن ڪو اهڙو (منافق) آهي جو چوندو آهي ته هن سورت اوهان مان ڪهڙي جو ايمان وڌايو آهي؟

فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا فَرَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَهُمْ

پوءِ جن ايمان آندو آهي تن جي ايمان کي وڌايو اٿس ۽ اهي

يَسْتَبْشِرُونَ ۝ وَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ

خوش ٿيندا آهن. ۽ جن جي دلين ۾ بيماري آهي

مَرَضٌ فَرَادَتْهُمْ رَجْسًا إِلَى رَجْسِهِمْ وَمَاتُوا

تن کي پليتي تن کي پليتي وڌائي اٿس ۽ آهي ڪافر

وَهُمْ كَافِرُونَ ۝۱۹۰ أُولَٰئِكَ هُمُ يُفْتَنُونَ فِي

ٿي مٿا. نه ڏسندا آهن ها نه هر مار هڪ پيرو يا به پيرا

كُلِّ عَامٍ مَّرَّةً أَوْ مَرَّتَيْنِ ثُمَّ لَا يَتُوبُونَ وَلَا

سزا ڏني ويندي اٿن؟ وري هڪي توبه ڪندا آهن ۽ هڪي

هُمْ يَذْكُرُونَ ۝۱۹۱ وَإِذَا مَا أُنزِلَتْ سُورَةٌ نَّظَرَ

آهي نصيحت وٺندا آهن. ۽ جڏهن ڪا سورت (انهن بابت) نازل ڪئي آهي (تہ)

بَعْضُهُمْ إِلَىٰ بَعْضٍ هَلْ يَرِيكُمْ مِّنْ أَحَدٍ

انهن مان هڪٻئي ٻين (ڏانهن) ڏسندڙي (ڪان ٺهاري ٿا آهن. ۽ (چوندا آهن تہ)

ڪنهن اوهان کي ڏٺو آهي ڇا؟

ثُمَّ انْصَرَفُوا ۝۱۹۲ صَرَفَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ

وري (ڪنهن ڏانهن) موٽندا آهن. الله سندن دليون هن سببان ٽهرايون آهن جو اها بي سجهه

لَا يَفْقَهُونَ ۝۱۹۳ لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنفُسِكُمْ

قوم آهي. (اي انسانو) بيڻڪ اوهان جي جنس منجهان اوهان وٽ رسول

عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ

ايو آهي اوهان جو ڏک مٿس اوکو آهي اوهان (جي) هدايت تي حريص آهي مؤمنن تي

رَعُوفٌ رَحِيمٌ ﴿١٢٨﴾ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ حَسْبِيَ

شفقت ڪندڙ مهربان آهي. پوءِ جيڪڏهن ڦرن ته ڇو ته مون کي الله ڪافي

الله ﷻ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ

آهي. ان کان سواءِ ڪو عبادت جي لائق نه آهي. منهنجي پروسو ڪير ۽ آهو

رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ ﴿١٢٩﴾

وڏي هرڻ جو مالڪ آهي.

الْكَلِمَاتُ وَالتَّرَاكِبُ

يَلُون : اهي ويجهن آهن غَلْظَةً : سختي

مَا عَنِتُّمْ : جيڪا تڪليف اوهان کي پهتي

الْتَّمَارِينَ

السُّؤَالُ الْأَوَّلُ : ڪنهن قرآني سورت جي نازل ٿيڻ تي مومن ۽ منافقن جي ڪجهه (اثرن) کي قرآن ڪهڙي طرح بيان ڪيو آهي؟

السُّؤَالُ الثَّانِي : هن سبق ۾ رسول الله صلي الله عليه وآله وسلم جو ڪهڙو شان بيان ڪيو ويو آهي؟

السُّؤَالُ الثَّالِثُ : مِمَّ ذَلِكُ عِبَارَتَيْنِ جَوْ مَفْهُومٍ بَيَانٍ كَرِيمٍ

(الف) : وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ .

(ب) : قُلْ حَسْبِيَ اللَّهُ .

(ج) : عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ

الْعَظِيمِ .

الدَّرَسُ الثَّامِنُ (الف)

سُورَةُ الْأَحْزَابِ

آيتون: ۱ کان ۸ تائين

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الله باجهاري مهربان جي نالي سان (شروع).

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ اتَّقِ اللَّهَ وَلَا تُطِعِ الْكَافِرِينَ وَالْمُنَافِقِينَ

اي نبي الله کان ڊڄ ۽ ڪافرن ۽ منافقن جو چيو نه مڃ.

إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْهَا حَكِيمًا ۝ وَاتَّبِعْ مَا يُوحَىٰ إِلَيْكَ مِنْ

بيشڪ الله ڄاڻندڙ حڪمت وارو آهي. ۽ جيڪي تنهنجي پالڻهار وٽان توڙا آهن وحي ڪجي تو تنهن جي تابعداري

رَبِّكَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ۝ وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ

ڪر. بيشڪ جيڪو ڪندا آهيو تنهن جي الله خبر رکندڙ آهي. ۽ الله تي ڀروسو ڪر.

وَكَفَىٰ بِاللَّهِ وَكِيلًا ۝ مَا جَعَلَ اللَّهُ لِرَجُلٍ مِّنْ قَلْبَيْنِ فِي

۽ الله ئي ڪافي سنڀاليندڙ آهي. الله ڪنهن ماڻهو جي اندر ۾ ٻه دليون پيدا نه ڪيون

جَوْفَةٍ ۝ وَمَا جَعَلَ أَزْوَاجَكُمُ الَّتِي تَظْهَرُونَ مِنْهُنَّ أُمَّهَاتِكُمْ

آهن ۽ نڪي اوهانجي انهن زالن کي جن کي اوهين ماءُ چئي ويٺا آهيو سي اوهان جون (حقيقي) مائٽ ڪيائين.

وَمَا جَعَلَ أَدْعِيَاءَكُمْ أَبْنَاءَكُمْ ذَٰلِكُمْ قَوْلُكُمْ بِأَفْوَاهِكُمْ وَاللَّهُ

۽ نڪي اوهانجي پٽين کي اوهان جا (حقيقي) پٽ ڪيائين، اهي اوهان جي واٽن جون ڳالهائون آهن، ۽ الله

يَقُولُ الْحَقُّ وَهُوَ يَهْدِي السَّبِيلَ ۝ اُدْعُوهُمْ لِأَبَائِهِمْ هُوَ

حق چوندو آهي ۽ اهوئي (سڌو) رستو ڏيکاريندو آهي. کين سندن پيڙن جا (پٽ ڪري) سڏيو

أَقْسَطُ عِنْدَ اللَّهِ فَإِنْ لَّمْ تَعْلَمُوا آبَاءَهُمْ فَإِخْوَانُكُمْ فِي الدِّينِ

الله وٽ اهائي صحيح ڳالهه آهي پوءِ جيڪڏهن اوهان سندن پيڙ نه ڄاڻندا هجو ته اوهان جا دين ۾ ڀائر

وَمَوَالِيكُمْ وَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ فِيمَا أَخْطَأْتُم بِهِ وَلَكِنْ

۽ اوهان جا دوست آهن، ۽ جيڪا ڳالهه توهان کان غلطيءَ سان ٿي وئي هجي ان ۾ اوهان تي ڪو گناهه نه آهي.

مَّا تَعَمَّدَتْ قُلُوبُكُمْ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ۝ النَّبِيُّ

پر اوهان جي دليين جيڪو ڄاڻي وائي ڪيو (تنهن ۾ گناهه آهي)، ۽ الله بخششگر مهربان آهي. نبي (صلي الله عليه وسلم)

أَوَّلَىٰ بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنْفُسِهِمْ وَأَزْوَاجُهُ أُمَّهَاتُهُمْ وَأُولَٰئِ

مؤمنن تي سندن ڄاڻين کان وڌيڪ حق رکندو آهي ۽ سندس زالون سندن (مؤمنن جون) ماڻهون آهن.

الْأَرْحَامَ بَعْضُهُمْ أَوْلَىٰ بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللَّهِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ

۽ رشتيدار ڀاءُ ۾ الله جي ڪتاب ۾ مسلمانن ۾ مهاجرن کان هڪٻئي جا (ورثي ۾)

وَالْمُهَاجِرِينَ إِلَّا أَنْ تَفْعَلُوا إِلَىٰ أَوْلِيَائِكُمْ مَعْرُوفًا كَانَ ذَٰلِكَ

وڌيڪ حقدار آهن پر پنهنجن دوستن سان احسان ڪريو (ته جائز آهي)، اهو (حڪم)

فِي الْكِتَابِ مَسْطُورًا ۖ وَإِذْ أَخَذْنَا مِنَ النَّبِيِّينَ مِيثَاقَهُمْ ۖ

تران یر لکيل آهي. ۽ (ياد ڪر) جڏهن نبين کان سندن انجاء ورتوسون ۽

مِنْكَ وَمِنْ نُوحٍ وَإِبْرَاهِيمَ وَمُوسَىٰ وَعِيسَىٰ ابْنِ مَرْيَمَ ۚ أَخَذْنَا

پڻ توکان ۽ نوح ۽ ابراهيم ۽ موسيٰ ۽ عيسيٰ پٽ مريم جي کان به. ۽

مِنْهُمْ مِيثَاقًا غَلِيظًا ۚ لَيْسَ لَهُ الصَّادِقِينَ عَنْ صِدْقِهِمْ

(من لاء) ڪانئن پڪو انجاء ورتوسون ته (الله) سڄن کان سندن سچائيءَ بابت پڇي.

وَأَعَدَّ لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا أَلِيمًا ۝

۽ ڪافرن لاءِ ڏکوئيندڙ عذاب تيار ڪيو اٿس.

الْكَلِمَاتُ وَالتَّرَاكِبُ

تُظَاهَرُونَ : پٽيلا

جَوْهَرٌ : حصو / پٽ / اندر

أَفْوَاهٌ : آن (مؤنث) ارادو

أَدْعِيَاءٌ : وات (جمع)

أَقْسَطُ : وڌيڪ انصاف واري

أَدْعُوهُمْ : انهن کي منڊيو

أُولَىٰ : مُتَقَدِّمٌ حق رکڻ وارو

تَعَمَّدَتْ : توهان ظاهر ڪريو ٿا

مَسْطُورًا : لکيل

أُولُوا الْأَرْحَامِ : مت مائت / رشتيدار

الْتَّارِينُ

السُّؤَالُ الْأَوَّلُ : من سبق جي شروعات ۾ رسول الله صلي الله عليه وآله وسلم کي ڪهڙين ڳالهين جو تاحيد ڪيو ويو آهي؟

السُّؤَالُ الثَّانِي : من سبق ۾ پٿين بابت ڪهڙيون هدايتون ڏنيون ويون آهن؟

السُّؤَالُ الثَّالِثُ : هيٺين عبارت ۾ جو مفهوم بيان ڪريو

(ا) النَّبِيُّ أَوْلَىٰ بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنفُسِهِمْ وَأَزْوَاجُهُ أُمَّهَاتُهُمْ -

(ب) مَا جَعَلَ اللَّهُ لِرَجُلٍ مِّنْ قُلُوبَيْنِ فِي جَوْفِهِ -

(ج) وَمَا جَعَلَ أَزْوَاجَكُمْ إِلَيَّ تُظْهِرُونَ مِنْهُنَّ أُمَّهَاتَكُمْ -

الذِّكْرِ الشَّامِنُ (ب)

سُورَةُ الْأَحْزَابِ
آيتون: ۹ کان ۲۰ تائين

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ جَاءَتْكُمْ

اي ايمان وارو پاڻ تي الله جو احسان ياد ڪريو جڏهن (ڪافرن جا) لشڪر اوهان

جُودًا قَدْ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا وَجُودًا لَّحْرًا وَهِيَ آيَةُ اللَّهِ
تي (جڙهائي ڪري) آيا پوءِ موڪلياسون انهن تي طوفان (۽ ملائڪن جا) اهڙا
لشڪر جو نه ڏٺو توهان انهن کي ۽ الله

بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرًا ۙ إِذْ جَاءَ وَكُودٌ مِّنْ فَوْقِكُمْ وَمِنْ أَسْفَلَ

توهان جي مٿان کي ڏسندڙ آهي. جڏهن اهي آيا توهان وٽ توهان جي مٿين طرف
کان ۽ هيٺين پاسي کان

مِنْكُمْ وَإِذْ زَاغَتِ الْأَبْصَارُ وَبَلَغَتِ الْقُلُوبُ الْحَنَاجِرَ وَ

۽ انهي مهل اکيون ڦري ويون ۽ دليون (دمشت کان) نرگهتن کي پهتيون ۽

تَظُنُّونَ بِاللَّهِ الضُّلُوفًا ۙ هُنَالِكَ ابْتُلِيَ الْمُؤْمِنُونَ وَزُلْزِلُوا

الله یر ڪيئي گمان ڪريو پيا. اتي مؤمنن کي پرکيو ويو ۽ کين تمام سخت لوڏيو

زُلْزِلَ الْأَشْدِيدُ ۙ ۙ وَإِذْ يَقُولُ الْمُنْفِقُونَ وَالَّذِينَ فِي

۽ اهي جر جي

انهي مهل چيو منافقن.

ويو.

قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ ۖ مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ إِلَّا غُرُورًا ۝۱۲ ۖ

دلين ۾ مرض آهي ته انجام نه ڪيو اسان سان الله ۽ ان جي رسول مڪر ڏوڪي جو. ۽ انهيءَ مهل

قَالَتْ طَآئِفَةٌ مِّنْهُمْ يَا أَهْلَ يَثْرِبَ لَا مُقَامَ لَكُمْ فَارْجِعُوا ۝۱۳

مجهانشن هڪ ٽوليءَ چيو ته اي مديني وارو اوهان لاءِ (هتي ترسن جي) ڪا جاءِ ڪانهي تنهنڪري موٽي وڃو.

وَلَيْسَ آذَنُ فَرِيقٍ مِّنْهُمْ النَّبِيَّ يَقُولُونَ إِنَّ بُيُوتَنَا عَوْرَةٌ ۝۱۴

۽ منجهانشن هڪ ٽوليءَ نبي کان موڪلايو ته ۽ چون لڳا ته اسان جا گهر ميڪلا آهن

وَمَا هِيَ بِعَوْرَةٍ ۖ إِنْ يُرِيدُونَ إِلَّا فِرَارًا ۝۱۵ ۖ وَوَدَّخَلْتُ

حالانڪ اهي ميڪلا نه هئا. ۽ پڇڻ کان سواءِ (بيو) ڪو ارادو نه هون. ۽ جيڪڏهن انهن تي ڪام

عَلَيْهِمْ مِّنْ أَقْطَارِهَا ثُمَّ سَبَّوْا الْفِتْنَةَ لَا تَوْهَاوَمَا تَلَبَّسُوا

ٿئي ها مديني جي آس پاس کان. پوءِ کين چيو وڃي ها فساد لاءِ ته ڪري ڏين ها

بِهَآءِ الْإِسِيرِ ۝۱۶ ۖ وَلَقَدْ كَانُوا عَاهِدُوا اللَّهَ مِنْ قَبْلُ لَا

۽ ان لاءِ ٿوري (دير) ڪانسواءِ ترسن ئي نه ها. ۽ (هن کان) اڳ الله سان انجام ڪيو هئائون ته

يُؤَلُّونَ الْأَدْبَارَ ۖ وَكَانَ عَهْدُ اللَّهِ مَسْئُولًا ۝۱۷ ۖ قُلْ لَّنْ

(پڇڻ لاءِ) ٻئي نه ڦيرائينداسون ۽ الله جي انجام جي (ضرور) پڇا ڪئي ويندي.

يَنْفَعَكُمْ الْفِرَارُ ۖ إِنْ فَرَرْتُمْ مِّنَ الْمَوْتِ أَوِ الْقَتْلِ وَإِذَا لَا

(کين) چئو ته جيڪڏهن اوهين مرن يا مارجڻ کان بچندؤ ته پڇڻ اوهان کي فائدو نه ڏيندو ۽ انهيءَ مهل

تُتَعَوَّنَ إِلَّا قَلِيلًا ۝ قُلْ مَنْ ذَ الَّذِي يُعْصِيكُمْ مِّنْ

(توهان کي) بالڪل ٿورو فائدو ڏنو ويندو. (اي نبي کين) چو ته اوهان کي الله (جي عذاب) کان ڪير

اللَّهِ إِنْ أَرَادَ بِكُمْ سُوءًا أَوْ أَرَادَ بِكُمْ رَحْمَةً وَلَا يَجِدُونَ

پڄاڻيندو جيڪڏهن اهو اوهان کي ڪا اوکائي پهچائڻ گهري يا اوهان تي ڪا مهرباني ڪرڻ گهري (ته اها ڪير روڪيندو)

لَهُمْ مِّنْ دُونِ اللَّهِ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ۝ قَدْ يَعْلَمُ اللَّهُ

۽ الله ڪار سواء پاڻ لاء نڪو دوست نڪو مددگار نهندو. يقيناً ڄاڻي ٿو الله

الْمَعْرِقِينَ مِنْكُمْ وَالْقَائِلِينَ لِإِخْوَانِهِمْ هَلُمَّ إِلَيْنَا وَلَا

انهن کي جيڪي توهان مان جهيڙن ٿا (جهاد کان) ۽ جيڪي چون ٿا پنهنجن ڀائرن کي ته هليا اچو اسان ڏانهن ۽ ٿورن

يَأْتُونَ الْبَاسَ إِلَّا قَلِيلًا ۝ أَشِحَّةً عَلَيْكُمْ فَإِذَا جَاءَ

ڪان سواء (هيا) لڙائي ۽ یر نه ٿا اچن. (اهو ان لاء ته) توهان ٻايت بخل ڪندڙ آهين. پوء جڏهن

الْخَوْفُ رَأَيْتُمْ يُنْظَرُونَ إِلَيْكَ تَدُورُ أَعْيُنُهُمْ كَالَّذِي

خوف (جو وقت) اچي ٿو ته تون انهن کي ڏسندين ته هو توهان ڏانهن ڏسي رهيا آهن جو سندن اکيون ان (ماڻهوءَ) وانگر

يَغْشَى عَلَيْهِ مِنَ الْمَوْتِ فَإِذَا ذَهَبَ الْخَوْفُ سَلَقُوكُمْ

ڦرنديون آهن جنهن تي موت (سڪرات) جي بيهوشي پهتي مڃي. پوء جنهن مهل (جنگ جو) ڊپ لهندو آهي تنهن مهل

بِالسِّنَةِ حَدَادٍ أَشِحَّةً عَلَى الْخَيْرِ أُولَئِكَ لَهُ يَوْمُؤُا

(غنيمت جي) مال (ولڻ) تي لالچي ٿي اوهان کي تڪين زبانن سان ايڏائيندا آهن. انهن ايمان نه آندو

فَأَحْبَطَ اللَّهُ أَعْمَالَهُمْ وَكَانَ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا ①

تنهنڪري الله سندن اعمال ناسر ڪيا، ۽ اهو ڪم الله لاءِ آسان آهي.

يَحْسِبُونَ الْأَحْزَابَ لَمْ يُذْهِبُوا وَإِن يَأْتِ الْأَحْزَابُ

(حوف جي ڪري) ٻانهنڊا آهن ته موجود نه ويون آهن، ۽ جيڪڏهن لشڪر اچي وڃن ها

يُودُوا أَلَا أَنَّهُمْ بِأَدْوَنَ فِي الْأَعْرَابِ يُسْأَلُونَ عَنْ

ته هو ان ڳالهه جي تمنا ڪن ها ته جيڪر هو پاڻ رهندڙ هجن ها ٻاهر بدوين سان

(۽) اوهان جو خبرون (سرڪنهن کان)

أَنْبِيَائِكُمْ وَلَوْ كَانُوا فِيكُمْ مَا قَتَلُوا إِلَّا قَلِيلًا ②

پڇندا رهن ها، ۽ جيڪڏهن اوهان ۾ هجن ته رڳو ٿورو (اچي) جنگ ۾ وڙهن.

الْكَلِمَاتُ وَالتَّرَاكِبُ

زَاغَتْ : ڏنگي ٿي وئي - ٽٽي وئي الْحَنَاجِرُ : نرڪهٽ

أَبْتَلَى : آزمائو ويو عَوْرَةٌ : غير محفوظ - ڪليل

أَقْصَرِ : پاسا - طرف مَا تَلَبَّثُوا : انهن دير نه ڪئي

يُؤْتُونَ الْأَذْهَارَ : پتي ڏئي پجن ٿا تَسْتَعُونَ : توهان کي فائدو ڏنو وڃي -

يَعْصِمُ : بچائي ٿو يا بچائيندو الْمُعْوِقِينَ : رنڊڪ وجهڻ وارا - جهلڻ وارا

هَلَمَّ : هليا اچو : اَشَحَّةٌ : سخت بخيل

تَدَوَّرَ اَعْيُنُهُمْ : انهن جون اکيون ڦرن ٿيون

يُخْشَى : خشي طاري ٿي ٿي : سَلَقُوكُمُ : توهان سان سخت زبان استعمال ڪن ٿا

حِدَادٍ : تيز : اَحْبَطُ : ڇٽ ڪيائين

اَلْاَحْزَابُ : وُاحِدٌ حِزْبٍ - گروهہ : يَادُوْنَ : ڏس ڪيائين

اَلْاَعْرَابُ : بدوي - بدو : اَنْبَاءٌ : واحد: نَبَأٌ خبرون

الْتَّمَارِيْنُ

السُّؤَالُ الْاَوَّلُ : هن سبق جي جي آيتن جي روشنيءَ ۾ هي ٻڌايو ته غزوه بن احزاب ۾ ايمان وارن کي الله جي تائيد ۽ نصرت ڪيئن حاصل ٿي؟

السُّؤَالُ الثَّانِي : غزوه احزاب ۾ آزمائش جي ڪهڙين ۾ مؤمنن ۽ منافقن جو ڪهڙو رويو رهيو؟

السُّؤَالُ الثَّلَاثُ : هنن آيتن ۾ جهاد لاءِ رند ڪون وجهن وارن (المحققين) بابت ڇا فرمايو ويو آهي؟

الدُّرُ الثَّامِنُ (ج)

سُورَةُ الْأَحْزَابِ :

آيتون: ۲۱ کان ۲۷ تائين

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ

بيشڪ اوھان لاءِ الله جي رسول جي طريقي ۾ عمدہ پيروي آھي. لاءِ آھي جيڪو

يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا ۝۲۱ وَلَمَّا رَأَى الْمُؤْمِنُونَ

۽ الله (جي رضا جي اميد) قيامت جي ڏينھن (جي اچڻ) جي اميد رکندو هجي ۽ الله کي گھڻو ياد ڪندو هجي. ۽ جنھن مھل

الْأَحْزَابُ ۝۲۲ قَالُوا هَذَا مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَصَدَقَ

مؤمنن (ڪافرن جي) لشڪرن کي ڏٺو، (تنھن مھل) چيائون ته هي اھو انجام آھي جيڪو الله ۽ سندس رسول اسان کي ڏنو هو ۽ الله

اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَمَا زَادَهُمْ إِلَّا إِيمَانًا وَتَسْلِيمًا ۝۲۲

۽ سندس رسول سچ فرمايو هو، ۽ انھي (حالت) انھن کي ايمان ۽ فرمانبرداري ۾ وڌيڪ وڌايو. مؤمنن مان

الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ فَمِنْهُمْ

ڪي اھڙا ماڻھو آھن جو جيڪو الله سان انجام ڪيو هئائون تنھن کي سچو ڪيائون، پوءِ منجھائين

مَنْ قَضَىٰ نَحْبَهُ وَمِنْهُمْ مَّن يَنْتَظِرُ ۖ وَمَا بَدَّلُوا تَبْدِيلًا ۝۲۳

ڪن پنھنجو ڌمڪو پورو ڪيو ۽ منجھائين ڪو انتظار ڪري رهيو آھي. ۽ (پنھنجي چوڻ کي) ڪنھن طرح نہ مٽيائون.

لِيَجْزِيَ اللَّهُ الصَّادِقِينَ بِصِدْقِهِمْ وَيُعَذِّبَ الْمُنَافِقِينَ

(امو هن ڪري آهي) ته الله سچن کي سندن سچائيءَ جو بدلو ڏي ۽ جيڪڏهن
ڪهري ته منافقن کي عذاب

إِنْ شَاءَ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ إِنْ أَنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا ٢٧

ڏي يا ڪهري ته مٿن ٻاجهه سان موٽي، بيشڪ الله بخشتار مهربان آهي.

وَرَدَّ اللَّهُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِغَيْظِهِمْ لَمَمِنًا لُؤْاخِرًا ٢٨ وَلَفَى

۽ الله ڪافرن کي سندن ڏمر سميت موتايو جو ڪا چڱائي نه لڌائون. ۽ الله

اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ الْقِتَالَ ٢٩ وَكَانَ اللَّهُ قَوِيًّا عَزِيزًا ٣٠ وَأَنْزَلَ

مؤمنن جي پاران جنگ لاءِ ڪافي ٿيو. ۽ الله سڪهارو غالب آهي. ۽ ڪتاب وارن مان

الَّذِينَ ظَاهَرُوا هُمْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مِنْ صَيَاصِيمٍ

جن الهن (مشرڪن) جي مدد ڪئي هئي تن کي (الله) سندن ڪوٽن (قلعن) مان لائو

وَقَدْ فُتِيَ قُلُوبُهُمُ الرُّعْبَ فَرِيقًا تَقْتُلُونَ وَتَأْسِرُونَ

۽ سندن دلين ۾ دهشت وڌائين (جو) هڪ ٽوليءَ کي توهان قتل پئي ڪيو ۽ ٻي
ٽوليءَ کي قيد

فَرِيقًا ٣١ وَأَوْرَثَكُمْ أَرْضَهُمْ وَدِيَارَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ وَأَرْضًا

ٻئي ڪٽيو. ۽ (نيٺ) اوهان کي سندن زمين ۽ سندن ڪهرن ۽ سندن انهيءَ زمين جو
وارث ڪيائين جنهن تي توهان پير ٿي

لَمْ تَطُوهَا ٣٢ وَكَانَ اللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرًا ٣٣

نه رکيا هئا. ۽ الله هر شيءِ تي وس وارو آهي.

الْكَلِمَاتُ وَالتَّرَاكِيِبُ

زَادَ :	وڌايو/ وڌايو	تَسْلِيماً :	پاڻ حوالي ڪرڻ
نَحَبَ :	نذر	رَدَّ :	موتايائين - ڦيري ڇڏيائين
لَمْ يَنَالُوا :	حاصل نه ڪري سگهيا	ظَاهَرُوا :	انهن ساڻ ڏٺو
صَيَّامِيَهُمْ :	انهن جا ڪوٽ / قلعا	قَذَتْ :	وڌو - اڇليو
تَأْسِرُونَ :	توهان قيدي بنايو ٿا	أُورِثَ :	وارث بنايائين
لَمْ تَطْعُوْهَا :	توهان ان کي نه لتايو/ پير نه رکيا		

الْتَّمَارِيْنُ

السُّؤَالُ الْأَوَّلُ :	هيٺين عبارتَن جو مفهوم بيان ڪريو
(ا) :	لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ
(ب) :	فَمِنْهُمْ مَنْ قَضَىٰ نَحْبَهُ وَمِنْهُمْ مَنْ يَنْتَظِرُ
(ج) :	وَكَفَى اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ الْقِتَالَ

الْأَنْسُ الْبَيْعُ ر

سُورَةُ الْأَحْزَابِ :

آيتون: ۲۸ کان ۳۴ تائين

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِأَزْوَاجِكَ إِن كُنْتُنَّ تُرِدْنَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا

اي نبي تنهن کهر ورير کي چو ته جيڪڏهن اوهين دنيا جي حياتي ۽ ان جو سينگار

وَزِينَتَهَا فَتَعَالَيْنَ أُمَتِّعْكُنَّ وَأُسَرِّحْكُنَّ سَرَاحًا جَمِيلًا ۝

کهرنديون هجو، ته اچو ته اوهان کي ڏيڻ سامان ۽ چڙي ڏيان توهان کي سٺي طرح

وَأَن كُنْتُنَّ تَرِدْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَالدَّارَ الْآخِرَةَ فَإِنَّ

به جيڪڏهن اوهين الله ۽ سندس رسول ۽ آخرت جي کهر (بهشت) کي کهرو ٿيون ته

اوهان مان

اللَّهُ أَعَدَّ لِلْمُحْسِنَاتِ مِنْكُنَّ أَجْرًا عَظِيمًا ۝ يٰنِسَاءَ

نيڪ بختن لاءِ الله وڏو اجر تيار ڪيو آهي. اي نبي جو

النَّبِيِّ مَن يَأْتِ مِنْكُنَّ بِفَاحِشَةٍ مُّبِينَةٍ يُصْعَقْ

کهر واريون اوهان مان جيڪ ٻڌري نامناسب ڳالهه ڪندي تنهن کي

لَهَا الْعَذَابُ ضِعْفَيْنِ ۖ وَكَانَ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا ۝

پئي سزا ڏني ويندي ۽ اهو الله لاءِ آسان آهي.

وَمَنْ يَقْنُتْ مِنْكُمْ لِلَّهِ وَرَسُولِهِ وَتَعْمَلْ صَالِحًا نُورُهَا

۽ اوهان مان جيڪا الله ۽ سندس رسول جي تابعداري ڪندي ۽ چڱا ڪم ڪندي تنهن کي

أَجْرَهَا مَرَّتَيْنِ ۖ وَأَعْتَدْنَا لَهُمْ رِزْقًا كَرِيمًا ۝۳۱ يٰنِسَاءَ النَّبِيِّ

سندس اجر ٻيڻو ڏينداسون، ۽ ان لاءِ عزت واري روزي تيار ڪنداسون، اي نبي جون

ڪهر واريون

لَسْتُنَّ كَأَحَدٍ مِنَ النِّسَاءِ ۖ إِنِ اتَّقَيْتُنَّ فَلَا تَخْضَعْنَ

اوهين ٻين عورتن جهڙيون نه آهيو جيڪڏهن پرهيزگاري ڪريو ٿيون ته پوءِ نرمي نه

ڪريو (ڪنهن ڌارئي ماڻهو سان)

بِالْقَوْلِ فَيَطْعَمَ الَّذِي فِي قَلْبِهِ مَرَضٌ وَقُلْنَ قَوْلًا مَعْرُوفًا ۝۳۲

ڳالهائڻ ۾، ڇو ته جنهن جي دل ۾ بيماري آهي سو (متان) طمع ڪري، ۽ چڱو

سخن ڳالهايو.

وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَىٰ

۽ پنهنجي ڪهرن ۾ رهو ۽ اڳئين جاهليت جي سينگار وانگر سينگار نه ڪريو

وَأَقِمْنَ الصَّلَاةَ وَآتِينَ الزَّكَاةَ وَأَطِعْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ ۝۳۳

۽ نماز کي قائم رکو ۽ زڪواة ڏيو ۽ الله ۽ ان جي رسول جي فرمانبرداري ڪريو

إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ

اي پيغمبر جا ڪهر وارو الله رکي ڪهرندو آهي ته اوهان کان ناپاڪي

أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا ۝۳۴ وَاذْكُرْنَ مَا يُتْلَىٰ فِي

دور ڪري ۽ اوهان کي چڱي طرح پڪ ڪري، ۽ اوهان جي ڪهرن ۾

بُيُوتِكُنَّ مِنْ آيَةِ اللَّهِ وَالْحِكْمَةُ إِنَّ اللَّهَ كَانَ لَطِيفًا خَبِيرًا ۝

جيڪي الله جي آيتن ۽ دانائين جي ڳالهين مان پڙهيو وڃي ٿو سو ياد ڪريو،
پيشڪ الله لطف ڪندڙ خبر رکندڙ آهي.

الْكَلِمَاتُ وَالتَّرَاكِبُ

تُرْدُنَ : توهان گهرو ٿيون تَعَالَيْنَ : توهان اچو (مؤنث لاءِ)
أُمْتَعَكُنَّ : مان توهان کي مال ڏيان أَسْرَحَكُنَّ : توهان کي رخصت ڪريان
سَوَاحًا : ڇڏڻ أَعَدَّ : تيار ڪيو ضَعُفَيْنَ : ٻيڻو
يَقْنُتُ : فرمانبرداري ڪري ٿو أَعْتَدْنَا : اسان تيار ڪري ڇڏيو آهي
لَسْتُنَّ : توهان نه آهيو (مؤنث لاءِ) إِنَّ اتَّقِيْتُنَّ : جيڪڏهن توهان الله کان
فَلَا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ : نرمي سان نه ڳالهايو. (مؤنث لاءِ)
قَرْن : توهان ترسيڻ رهو (مؤنث لاءِ) لَا تَبْرَجْنَ : سينگار نه ڏيکارينديون رهو
الرَّجَسَ : ناپاڪي - پلٽي نِيذُ هَبْ عَنْكُمُ : ان لاءِ ته توهان کان پري
ڪري

الْتَّمَارِينِ

السُّؤَالُ الْأَوَّلُ : هن سبق جي آيتن جي حوالي سان اهو ٻڌايو ته الله تعاليٰ
نبيءَ جي گهر وارين کي ڪهڙين ٻن ڳالهين مان هڪ ڳالهه کي
اختيار ڪرڻ لاءِ ارشاد فرمايو آهي؟
السُّؤَالُ الثَّانِي : هنن آيتن ۾ الله تعاليٰ رسول الله صلي الله عليه وآله وسلم جي
ازواج مطهرات کي ڪهڙن حڪمن ۽ آداب جي تلقين ڪئي آهي؟
السُّؤَالُ الثَّلَاثُ : هيٺين عبارتن جو مفهوم بيان ڪريو

(ا) لَيْسَاءَ النَّبِيِّ لَسْتُنَّ كَأَحْيَا مِنَ النَّسَاءِ (ب) وَقَرْنٌ فِي بُيُوتِكُنَّ
(ج) وَلَا تَبْرَجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَى -

الدَّائِرَةُ السَّامِيَّةُ (ب)

سُورَةُ الْأَحْزَابِ

آيتون: ۲۵ کان ۳۰ تائين

إِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ وَالْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَالْقَنِينَ

بيشڪ مسلمان مرد ۽ مسلمان هورتون ۽ مؤمن مرد ۽ مؤمن هورتون ۽ فرمانبردار مرد

وَالْقَنَاتِ وَالصَّرِيقِينَ وَالصَّدِيقَاتِ وَالصَّابِرِينَ وَالصَّابِرَاتِ

۽ فرمانبردار هورتون ۽ سڃا مرد ۽ سڃيون هورتون ۽ صبر وارا مرد ۽ صبر واريون هورتون

وَالْخَاشِعِينَ وَالْخَاشِعَاتِ وَالْمُتَصَدِّقِينَ وَالْمُتَصَدِّقَاتِ

۽ عاجزي ڪندڙ مرد ۽ عاجزي ڪندڙ هورتون ۽ خيرات ڪرڻ وارا مرد ۽ خيرات

ڪرڻ واريون هورتون

وَالصَّابِرِينَ وَالصَّابِرَاتِ وَالْحَفِظِينَ قُرُوجَهُمُ وَالْحَفِظَاتِ

۽ روزي رکڻ وارا مرد ۽ روزي رکڻ واريون هورتون ۽ پنهنجي اگهڙين جي حفاظت

ڪندڙ مرد ۽ هورتون

وَالذَّكِرِينَ اللَّهُ كَثِيرًا أَوِ الذَّكْرَاتِ أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ مَغْفِرَةً وَ

۽ الله کي گهڻو ياد ڪندڙ مرد ۽ هورتون انهن (سڀني) لاءِ الله بخشش ۽ وڏو اجر

أَجْرًا عَظِيمًا ۳۵ وَمَا كَانَ لِلْمُؤْمِنِينَ وَلَا الْمُؤْمِنَاتِ إِذَا اقْضَىٰ إِلَهُ وَ

تعار ڪيو آهي ۽ جڏهن الله ۽ سندس رسول ڪنهن ڪم بابت حڪم ڪري (تڏهن)

رَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخَيْرُ دُونَ أَمْرِهِمْ وَمَنْ يَعْصِ
 كنهن مؤمن مرد ۽ مؤمن صورت کي انهي پنهنجي حڪم ۾ ڪو اختيار هجڻ نه
 جڳائي، ۽ جيڪو

اللَّهُ وَرَسُولُهُ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا مُبِينًا ۝۳۷ وَإِذْ تَقُولُ لِلَّذِي أَنْعَمَ

الله ۽ سندس رسول جي نافرماني ڪندو سو گمراه ٿيو پڌري گمراهي ۾ ۽
 (آي نبي صلي الله عليه وسلم ياد ڪر) جڏهن تو ان شخص کي چيو ٿي

اللَّهُ عَلَيْهِ وَأَنْعَمْتَ عَلَيْهِ أَمْسِكْ عَلَيْكَ زَوْجَكَ وَاتَّقِ اللَّهَ

جنهن تي الله فضل ڪيو آهي ۽ تو به مٿس احسان ڪيو ته پنهنجي زال کي پاڻ وٽ
 جهل (۽ کيس طلاق نه ڏي) ۽ الله کان ڊڄ

وَتَخَفِ فِي نَفْسِكَ ۝۳۸ وَاللَّهُ مُبْدِيهِ وَتَخْشَى النَّاسَ وَاللَّهُ

۽ تون پنهنجي دل ۾ اها ڳالهه لکائين ٿو جنهن کي الله پڌرو ڪندڙ آهي ۽ ماڻهن
 کان ڊڻين ٿي حالانڪ الله

أَحَقُّ أَنْ تَخْشَاهُ فَلَمَّا قَضَىٰ زَيْدٌ مِنْهَا وَطَرًا زَوَّجْنَاكَهَا

وڌيڪ حقدار آهي جو ان کان ڊڄين، پوءِ جنهن مهل زيد ان صورت کان پنهنجي
 حاجت پوري ڪئي (يعني طلاق ڏنائين تنهن مهل) ان کي توهان پرڻايوسون

لَكَ لَا يَكُونُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ حَرَجٌ فِي أَزْوَاجِ أَدْعِيَائِهِمْ

(هن لاءِ) ته مؤمنن تي پنهنجي پٽيلن جي زالن پرڻجڻ ۾ ڪا اوکائي نه رهي

إِذَا قَضَوْا مِنْهُنَّ وَطَرًا وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ مَفْعُولًا ۝۳۹ مَا كَانَ عَلَىٰ

جڏهن (اهي) انهن کان پنهنجي حاجت پوري ڪن (يعني طلاق ڏين)، ۽ الله جو
 (جيڪو) حڪم (اهي سو) ٿيو آهي، نبي ۽ انهي

النَّبِيِّ مِنْ حَرَجٍ فِيمَا فَرَضَ اللَّهُ لَهُ سُنَّةَ اللَّهِ فِي الَّذِينَ خَلَوْا

۾ ڪا اوکائي نه آهي جيڪي الله ان (نبي) لاءِ حلال ڪيو آهي، جيڪي اڳي گذري
 ويا تن ۾ (به)

مَنْ قَبْلُ وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ قَدَرًا مَقْدُورًا ۝^{٣٨} الَّذِينَ يُبَلِّغُونَ

الله جو اهو دستور هو، ۽ الله جو حڪم نهرايل (النهن لاءِ) مقرر آهي، جيڪي الله جا پيغام

رسلِ الله ويخشونهٽ ولا يخشون احدا الا الله وكفى

پهچائيندا آهن ۽ ڪانئس ڊهندا آهن ۽ الله کان سواءِ ٻئي ڪنهن کان نه ڊهندا آهن،
۽ ڪافي آهي

بِاللَّهِ حَسِيبًا ۝^{٣٩} مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِّن رِّجَالِكُمْ

الله حساب وٺندڙ، محمد (صلي الله عليه وآله وسلم) اوهان جي مردن مان ڪنهن
هڪ جو به پيءُ نه آهي

وَلَكِن رَّسُولَ اللَّهِ وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ ۝ وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ

پر الله جو رسول ۽ خاتم النبيين آهي، ۽ الله هر شيءِ

شَيْءٍ عَلِيمًا ۝^{٤٠}

کي ڄاڻندڙ آهي.

الْكَلِمَاتُ وَالتَّرَاكِبُ

الْقَنْتَرَةُ : مطيع ۽ فرمانبردار هورتون الْمُتَصَدِّقِينَ : صدقو ڏيڻ وارا

الْخَيْرَةُ : اختيار أَمْسِكْ : تون جهل/روڪي رک

تُخَفِّي : تون لڪائين ٿو مُبْدِي : ظاهر ڪرڻ وارو

وَصْرًا : حاجت خَاتَمَ النَّبِيِّينَ : آخري نبي

التَّحَارُّنُ

السُّؤَالُ الْأَوَّلُ : من سبق یر مسلمان مردن ۽ هورتن جون ڪهڙيون وصفون بيان ڪيون ويون آهن ۽ انهن کي ڪهڙي اجر جي خوشخبري ڏني وئي آهي؟

السُّؤَالُ الثَّانِي : الله ۽ ان جي رسول جي فيصلن بابت اهل ايمان کي ڪهڙو رولو رکڻ گهرجي؟

السُّؤَالُ الثَّلَاثُ : من سبق یر حضرت زيد بابت جيڪي ڪالهيون بيان ڪيون ويون آهن انهن جي وضاحت ڪريو.

السُّؤَالُ الرَّابِعُ : هيٺين عبارتن جو مفهوم بيان ڪريو:

(أ) : وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا مُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ.

(ب) : مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِنْ رِجَالِكُمْ وَلَكِنْ رَسُولَ اللَّهِ وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ .

(ج) : الَّذِينَ يُبَلِّغُونَ رِسَالَاتِ اللَّهِ وَيَخْشَوْنَهُ وَلَا يَخْشَوْنَ أَحَدًا إِلَّا اللَّهَ.

الدَّارُ السَّابِعُ (ج)

سُورَةُ الْأَحْزَابِ

آيتون: ۳۱ کان ۵۲ تائين

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا اللَّهَ ذِكْرًا كَثِيرًا ۖ وَسَبِّحُوا

اي ايمان وارو الله کي گهڻو ياد ڪريو. ۶ صبح ۶ شام

بُكْرَةً وَأَصِيلًا ۖ هُوَ الَّذِي يُصَلِّيْ عَلَيْكُمْ وَمَلَائِكَتُهُ

کيس پاڪائيءَ سان واکاڻيو. هو اهو آهي جو اوهان تي رحمت موڪلي ٿو ۽
سندس ملائڪا به اوهان لاءِ رحمت جي دعا گهرندا آهن

لِيُخْرِجَكُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَكَانَ بِالْمُؤْمِنِينَ

ته اوهان کي اولداهين مان سو جهري ڏانهن ڪڍي. ۶ الله مؤمنن

رَحِيمًا ۖ تَحِيتُهُمْ يَوْمَ يَلْقَوْنَهُ سَلَامٌ ۚ وَأَعَدَّ لَهُمْ أَجْرًا كَرِيمًا ۖ

تي مهربان آهي. جنهن ڏينهن الله کي ملندا (تنهن ڏينهن) انهن لاءِ تحفو (الله طرفان)
سلام آهي. ۽ انهن لاءِ عزت وارو اجر تيار ڪيو آهي.

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا ۖ

اي نبي بخشگ اسان توکي شاهدي ڏيندڙ ۽ خوشخبري ڏيندڙ ۽ ڊڄاريندڙ ڪري موڪليو ۽

دَاعِيًا إِلَى اللَّهِ بِآذَنِهِ وَسِرَاجًا مُّنِيرًا ۖ

الله ڏانهن سندس حڪم سان سڏيندڙ ۽ روشن چراغ (ڏيندڙ) (ڪري موڪليو آهي).

۶ مؤمنن کي خوشخبري ڏي

بَانَ لَهُمْ مِنَ اللَّهِ فَضْلًا كَبِيرًا ۝ وَلَا تَطْعُ الْكَافِرِينَ

ته انهن لاء الله جي پار کان وڌو فضل آهي. ۽ ڪافرن ۽ منافقن جو

وَالْمُنْفِقِينَ وَدَعَا ذَهُمُ وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ وَكَفَى بِاللَّهِ

جيو نه وٺ ۽ سندن اڻڌائڻ (جي خيال) کي ڇڏ. ۽ الله تي ڀروسو ڪري ڪافي آهي الله

وَكَيْلًا ۝ يَأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نَكَحْتُمُ الْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ

ڪارساز. اي مؤمنو جڏهن توهان مؤمن عورتن سان نڪاح ڪريو (۽) وري کين

طَقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمْسُوهُنَّ فَمَا لَكُمْ عَلَيْهِنَّ

مڪ لائڻ کان اڳ طلاق ڏيو. تڏهن مٿن مڪا عدت

مِنْ عَدَّةٍ تَعْتَدُ وَنَهَا فَمَتَّعُوهُنَّ وَسِرَّحُوهُنَّ سَرَاحًا جَمِيلًا ۝

اوهان لاء ڪانهي جنهن کي (اوهين) ڳڻيو. پوءِ فائدو (يعني خرچ) ڏيو انهن کي ۽ چڱيءَ طرح سان کين ڇڏيو.

يَأَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَحْلَلْنَا لَكَ أَزْوَاجَكَ الَّتِي آتَيْتَ أَجُورَهُنَّ وَمَا

اي نبي پيشڪ اسان تو لاء آهي زالون حلال ڪيون جن کي تو سندن اجورو (مهر) ڏنو ۽

فَلَكَتَ يَمِينُكَ مِمَّا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَيْكَ وَبَنَاتِ عَمَتِكَ

تنهنجيون آهي بائيهون جيڪي الله تو کي (ڪافرن کان مال غنيمت طور) ڏياريون ۽

تنهنجي چاچي جون ڌيئرون ۽ تنهنجي پٺڻ جون ڌيئرون

وَبَنَاتِ خَالَكَ وَبَنَاتِ خَلَّتِكَ الَّتِي هَاجَرْنَ مَعَكَ وَامْرَأَةً

۽ تنهنجي مامي جون ڌيئرون ۽ تنهنجي ماسين جون ڌيئرون تو سان هجرت ڪئي حلال

ڪيوسون. ۽ اها

مُؤْمِنَةً أَنْ وَهَبَتْ نَفْسَهَا لِلنَّبِيِّ إِنْ أَرَادَ النَّبِيُّ أَنْ يَسْتَنْكِحَهَا

مؤمنائي صورت ۾ (حلال ڪئي سون) جيڪا بخشي ڪئي پنهنجو پاڻ کي (يعني مهر کان بنا نڪاح ۾ اچڻ گهري ٿي) نبيءَ صلي الله عليه وسلم لاءِ، جيڪڏهن نبي ۾ ان سان نڪاح ڪرڻ گهري.

خَالِصَةً لِّكَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ قَدْ عَلِمْنَا مَا فَرَضْنَا

(اها اجازت) خاص تو لاءِ آهي نه ٻين مؤمنن لاءِ، اسان کي معلوم آهي جيڪي اسان انهن (مؤمنن) تي مقرر

عَلَيْهِمْ فِي أَوْجَاهِهِمْ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ لِكَيْلَا يَكُونُ

ڪيو آهي سندن زالن ۽ سندن ٻانهن جي حق ۾ جيئن توتي ڪا

عَلَيْكَ حَرَجٌ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ۝ تَرْجَى مَنْ تَشَاءُ

تنگي نه رهي، ۽ الله بخششوار مهربان آهي. منجهانئن جنهن کي گهرين تنهن کي

مِنْهُمْ وَتُؤْتَى إِلَيْكَ مَنْ تَشَاءُ وَمِنْ ابْتِغَايَتِ مَسْنٍ

چڙهي ڏين ۽ جنهن کي گهرين تنهن کي پاڻ وٽ جاءِ ڏين، ۽ جن کي تو پاسي

عَزَلْتَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكَ ذَلِكَ أَدْنَىٰ أَنْ تَقَرَّ أَعْيُنُهُنَّ

(الڪ) ڪيو تن مان وري جنهن کي طلب ڪرين ته توتي ڪو ڪنا نه آهي، اهو (اختيار) هن (گالهه) کي تمام ويجهو آهي ته سندن اکيون نون

وَلَا يَحْزَنَ وَيَرْضَيْنَ بِمَا آتَيْنَهُنَّ كُلُّهُنَّ وَاللَّهُ يَعْلَمُ

۽ (اهي) ڏسڪين نه ٿين ۽ جيڪي تون کين ڏئين تنهن کان اهي سڀ راغي رهن، ۽ الله ڄاڻي ٿو

مَا فِي قُلُوبِكُمْ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَلِيمًا ۝ لَا يَحِلُّ لَكَ

جيڪي توهان جي دلين ۾ آهي، ۽ الله علم رکندڙ بردبار آهي. (اي نبي صلي الله عليه وسلم) انهن (ٻن قسمن) کان پوءِ

النِّسَاءُ مِنْ بَعْدُ وَلَا أَنْ تَبَدَّلَ بِهِنَّ مِنْ أَزْوَاجٍ وَلَوْ

تو لاء ٻيون هورتون حلال نه آهن ۽ نڪي انهن جي بدلي (ٻيون) زالون نڪاح
ڪرين جيئن ٿيڪ

أَعَجَبَكَ حُسْنُهُنَّ إِلَّا مَا مَلَكَتْ يَمِينُكَ

سندين سولهن توکي پسند اچي، مگر جيڪا ملڪ هجي تنهنجي هٿ جي (يعني اهي
ٻانهيون جيڪي تنهنجي ملڪ ۾ آهن).

وَكَانَ اللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ رَقِيبًا ۝

۽ الله سڀ ڪنهن شيء تي نظر رکندڙ آهي.

الْكَلِمَاتُ وَالتَّرَاكِبُ

بُكْرَةٌ وَأَصِيلٌ : صبح ۽ شام تَحِيَّةٌ : سلام / تحفو

يَلْقَوْنَ : هو ملندا سَرَّاجًا مُنِيرًا : روشن چراغ

تَعْتَدُونَ : توهان عدت پوري ڪرايو ٿا وَهَبْتُ : بخشي ڏنو (مؤنث)

أَنْ يَسْتَنْكِحَ : ته هو نڪاح ڪرڻ گهري ٿي تُرْجِي : تون الڳ رکين

تُؤَيِّ : تون پاڻ وٽ رکين عَزَلْتُ : تو جدا ڪيو - الڳ ڪيو

أَنْ تَقْرَأَعَيْنَهُنَّ : ان لاء ته سندن اکيون ٺرن

الْتَّمَارِنُ

السُّؤَالُ الْأَوَّلُ : ان سبق ۾ الله تعاليٰ رسول الله صلي الله عليه واله وسلم جو ڪهڙو

مقام ۽ منصب بيان ڪيو آهي؟

السُّؤَالُ الثَّانِي : هن سبق ۾ طلاق جو ڪهڙو خاص حڪم بيان ڪيو ويو آهي؟

السُّؤَالُ الثَّلَاثُ : هنن آيتن ۾ رسول صلي الله عليه وسلم لاء نڪاح بابت ڪهڙا
خصوصي ضابطا بيان ڪيا ويا آهن.

الدَّرْسُ الْعَاشِرُ (الف)

سُورَةُ الْأَحْزَابِ آيتون: ۵۳ کان ۵۸ تائين

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتَ النَّبِيِّ إِلَّا أَنْ يُؤْذَنَ

اي مؤمنو (نبیء صلي الله عليه وسلم) جي گهرن ۾ انهيءَ (وقت) کان سواءِ اندر نه وڃو (جنهن وقت) اوهان کي ڪنهن طعام (کائڻ) لاءِ

لَكُمْ إِلَى طَعَامٍ غَيْرَ نَظِيرٍ إِنَّهُ وَلَكِنْ إِذَا دُعِيتُمْ فَادْخُلُوا

اچڻ جي موڪل ڏني وڃي (۽ امري وقت وڃو جو) ان جي تيار ٿيڻ جو انتظار ڪندڙ نه هجو، پر جڏهن اوهان کي سڏيو وڃي تڏهن اندر وڃو

فَإِذَا طَعِمْتُمْ فَانْتَشِرُوا وَلَا مَسْتَأْنِسِينَ لِحَدِيثٍ إِنَّ ذَلِكُمْ

پوءِ جڏهن کائي ڇڏيو ته پوءِ تڏهن هليا وڃو ۽ ڪنهن ڳالهه ۾ رجهي ويهي نه رهو، چو ته انهيءَ (عمل)

كَانَ يُؤْذَى النَّبِيُّ فَيَسْتَحْيِي مَتَكُمْ وَاللَّهُ لَا يَسْتَحْيِي مِنَ الْحَقِّ

نبیء کي ايذايو ٿي پوءِ (هن) اوهان کان لڄ ڪئي ٿي ۽ الله حق چوڻ کان لڄ نه ڪندو آهي

وَإِذَا سَأَلْتُمُوهُنَّ مَتَاعًا فَسْأَلُوهُنَّ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ

۽ جڏهن انهن (نبیء جي گهر وارين) کان ڪا شيءِ گهرو تڏهن پردي جي پٺيان کائڻ گهرو،

ذَلِكُمْ أَطْهَرُ لِقُلُوبِكُمْ وَقُلُوبِهِنَّ وَمَا كَانَ لَكُمْ أَنْ تُؤْذُوا

اهو (ڪم) اوهان جي دلين ۽ انهن جي دلين لاءِ ڏاڍو پاڪ آهي. ۽ اوهان کي نه جهڪائيندو آهي ته الله جي

رَسُولُ اللَّهِ وَلَا أَنْ تَنْكِحُوا أَزْوَاجَهُ مِنْ بَعْدِهِ أَبَدًا إِنَّ

رسول کي ايڏاھو ۽ نڪي (جڳائيندو آھي) تہ ان کان پوء شادي ڪريو ان جي گھر وارين سان ڪڏھن بہ.

ذَلِكُمْ كَانَ عِنْدَ اللَّهِ عَظِيمًا ۝۵۳۱ إِنَّ تَبْدُلُ شَيْئًا أَوْ تُخْفُوهُ فَإِنَّ

چو تہ اھو (ڪم) اللہ وٽ وڏو (گناھ) آھي جيڪڏھن ڪنھن ڳالھ کي بدرو ڪريو يا ان کي لڪايو تہ ڪنھن

اللَّهُ كَانَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا ۝۵۳۲ لَأَجْنَحَ عَلَيْهِمْ فِي إِبَائِهِنَّ

اللہ هر شيء کي ڄاڻندڙ آھي. نامي گناھ انھن مورتن تي سندن پيڙن کان (پردي نہ ڪرڻ بہ)

وَلَا ابْنَاءَهُنَّ وَلَا إِخْوَانَهُنَّ وَلَا أَبْنَاءَ إِخْوَانِهِنَّ وَلَا أَبْنَاءَ

۽ نڪي انھن جي پٽن ۽ نڪي انھن جي ڀائرن ۽ نڪي ڀائين ۽ نڪي پنھنجي ڀائيجن

أَخَوَاتِهِنَّ وَلَا نِسَاءً لَهُنَّ وَلَا مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ وَآتَقِينَ

۽ نہ ڪي پنھنجين مورتن ۽ نہ ڪي انھن کان جن تي مالڪ ٿيا سندن ھٿ. ۽ ڊڄنديون

اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدًا ۝۵۳۳ إِنَّ اللَّهَ وَ

رھو اللہ کان. بيشڪ اللہ هر شيء کان واقف آھي. بيشڪ اللہ ۽

مَلِكُكَ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا

سندس ملائڪا نبيء تي رحمت موڪليندا آھن. اي ايمان وارو اوھين بہ سندس صلوات پڙھو

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَسْلِمًا ۝۵۳۴ إِنَّ الَّذِينَ يُؤْذُونَ اللَّهَ وَ

۽ پوريء طرح سلام ڇڻو. بيشڪ جيڪي اللہ ۽ سندس رسول

رَسُولَهُ لَعَنَهُمُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَأَعَدَّ لَهُمْ عَذَابًا

کي ايذايندا آهن تن تي الله دنيا ۽ آخرت ۾ لعنت ڪئي آهي ۽ انهن لاءِ خوريءَ وارو عذاب

مُهَيَّنَّا ۝ وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ

تيار ڪيو اٿس. ۽ جيڪي (ماڻهو) مؤمنن ۽ مؤمنائين کي اهڙي ڪم (جي تهمت) سان ايذايندا آهن

بِغَيْرِ مَا اكْتَسَبُوا فَقَدْ احْتَمَلُوا ابْهَتَانًا وَابْهَاتَانًا ۝

جو انهن نه ڪيو هجي تن بيهڪ بهتان (ڪوڙي ٺاهه) ۽ پڌري گناهه جو بار ڪيو.

الْكَلِمَاتُ وَالتَّرَاكِبُ

اِبْهَتٌ : انهي (کاڌي) پيڻ جو وقت - دُعِيْتُمْ : توهان کي سڏيو وڃي

طَعِمْتُمْ : توهان کاڌو کائي ڇڏيو - اِنْتَشَرُوا : توهان تڙي پکڙجي وڃو

مُسْتَأْنِسِينَ : دل لڳائيندي - يُؤْذِي : اهو ايڏائي ٿو

يَسْتَحِي : هو شرم ڪري ٿو - احْتَمَلُوا : پاڻ تي بوجھ وڌو

الَّتَمَارِينُ

السُّؤَالُ الْأَوَّلُ : هن آيتن ۾ مؤمنن کي رسول الله صلي الله عليه وسلم

جي گهر ڀاتين بابت ڪهڙا آداب سيکاريا ويا آهن؟

السُّؤَالُ الثَّانِي : رسول الله صلي الله عليه وسلم وٽ کاڌي جي دعوت تي

اچڻ وارن کي ڪهڙن ادبن جي تعليم ڏني وئي آهي؟

السُّؤَالُ الثَّالِثُ : رسول الله صلي الله عليه وسلم کي درود ۽ سلام

جي ڇا اهميت آهي ۽ ان بابت ڪهڙو حڪم آهي؟

الدَّارُ السُّلَّامُ لَعَا شَرُّ (ب)

سُورَةُ الْأَحْزَابِ

آيتون: ۵۹ کان ۶۸ تائين

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِّأَزْوَاجِكَ وَبَنَاتِكَ الْمُؤْمِنِينَ

اي لمبي (سلي الله عليه وسلم) پنهنجين زالن ۽ پنهنجين ڌيئرن ۽ مؤمنن جي زالن کي چو ته

يُدْنِيْنَ عَلَيْهِمْ مِّنْ جَلَابِئِهِمْ ذٰلِكَ اَدْنٰى اَنْ يُعْرِفَنَ

(جيڪڏهن ٻاهر نڪرن ته) پاڻ تي پنهنجون چادرون وجهن، اهو (من ڳالهه ڪي)

تعارف ويجهو آهي ته اهي سڃاڻيون وڃن

فَلَا يُؤْذِنَنَّ وَاكَانَ اللّٰهُ غَفُورًا رَّحِيْمًا ۝۵۹ لِّئِنْ لَّمْ يَنْتَهِ

پوءِ ڪين ايڏا نه ڏنو وڃي، ۽ الله بخششوار مهربان آهي. اڃان جيڪڏهن نه مڙيا

(پنهنجن حادثن کان)

الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَّرَضٌ وَالْمُرْجِفُونَ فِي

منافق ۽ اهي جن جي دٻين ۾ روڪ آهي ۽ مديني ۾ خلط خيرون

الْمَدِينَةِ لَنُغْرِبَنَّكَ بِهِمْ ثُمَّ لَا يُجَاوِرُونَكَ فِيهَا إِلَّا قَلِيلًا ۝۶۰

پڪيڙيندڙ ته مٿن توکي اڀارينداسون وري ٿورن (ڏينهن) کان سواءِ ان (يعني مديني)

۾ تنهنجا پاڙيسري نه رهي سگهندا.

مَلْعُونِينَ اَيْنَمَا تَقِفُوا اُخِذُوا وَاقْتُلُوا قَتِيلًا ۝۶۱ سُنَّةَ

لعنت ڪيل آهن، جتي لپندا اتي پڪڙيا ۽ چڱيءَ طرح مارجيا، جيڪي (من کان)

اللَّهُ فِي الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلُ وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللَّهِ

اڳ گذري ويا تن ۾ (به) الله جو اهو دستور هو. ۽ الله جي دستور ۾ ڪڏهن به

تَبْدِيلًا ۶۱ يَسْأَلُكَ النَّاسُ عَنِ السَّاعَةِ قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا

تبديلي نه ڏسندين. ماڻهو توکان قيامت بابت پڇن ٿا، (ڪين) چؤ ته ان جي خبر رڳو

عِنْدَ اللَّهِ وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّ السَّاعَةَ تَكُونُ قَرِيبًا ۶۲

الله وٽ آهي ۽ توکي ڇا خبر شايد اها گهڙي (قيامت) ويجهي هجي.

إِنَّ اللَّهَ لَعَنَ الْكُفْرَيْنَ وَأَعَدَّ لَهُمْ سَعِيرًا ۶۳ خَلْدَيْنِ فِيهَا

بيشڪ الله ڪافرن تي لعنت ڪئي آهي ۽ انهن لاءِ ساڙيندڙ يام تيار ڪئي آهي.

منجهس سدائين رهڻ

أَبَدًا لَا يَجْدُونَ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ۶۴ يَوْمَ تُقَلَّبُ وُجُوهُهُمْ

وارا آهن. نڪي ڪو سڃڻ ۽ نڪي ڪو مددگار لهندا. جنهن ڏينهن سندن منهن

فِي النَّارِ يَقُولُونَ يَلَيْتَنَّا أَطَعْنَا اللَّهَ وَأَطَعْنَا الرَّسُولَ ۶۵

يا ۾ اونڌا ڪيا (تنهن ڏينهن) چوندا ته اسان لاءِ هاءِ ارمان (جيڪر) الله ۽ رسول

جي فرمانبرداري ڪريون ها (ته چڱو هو) ۽

قَالُوا رَبَّنَا إِنَّا أَطَعْنَا سَادَتَنَا وَكِبَرَاءَنَا فَأَضَلُّنَا السَّبِيلَ ۶۶

چوندا ته اي اسان جا پالڻهار اسان پنهنجن سردارن ۽ پنهنجن وڏن جي فرمانبرداري

ڪئي ته انهن اسان کي وات کان پلايو.

رَبَّنَا إِنَّهُمْ ضَعُفِينَ مِنَ الْعَذَابِ وَالْعَذَابُ لَهُمْ لَعْنًا كَبِيرًا ۶۷

اي اسان جا پالڻهار ڪين ٻيڻو عذاب ڪر ۽ مٿن تمام وڏي لعنت وجهي.

الْكَلِمَاتُ وَالتَّرَاكِيِبُ

يُذْنِبِينَ : هيت ڪري ڇڏن (مؤنث)
 جَلَابِيْبُ : جادرون (واحد، جَلَبَاب)
 أَنْ يُعْرِفَنَّ : ته اهي سڃاتيون وڃن
 الْمَرْجُفُونَ : افواهون ڦهلائڻ وارا
 لَنْغَرِيَّتَكَ : اسان توکي اڀارينداسون
 لَا يُجَاوِزُونَ : تنهنجا پاڙيسري نه ٿيندا
 وَمَا يُدْرِيكَ : توکي ڪهڙي خبر

الْتَّمَارِينُ

السُّؤَالُ الْأَوَّلُ : هن سبق جي آيتن ۾ مسلمان حورتن لاءِ پردي جي سلسلي ۾
 ڪهڙيون هدايتون ڏنيون ويون آهن ۽ انجي ڪهڙي حڪمت
 بيان ڪئي وئي آهي؟
 السُّؤَالُ الثَّانِي : هن آيتن ۾ مديني جي منافقن کي ڪهڙي قسم جي تنبيهه
 ڪئي وئي آهي ۽ انهن کي ڪهڙي وعيد ٻڌائي وئي آهي؟
 السُّؤَالُ الثَّلَاثُ : قرآن مجيد جي هن آيتن ۾ قيامت بابت ڇا فرمايو ويو آهي؟

الدَّرَسُ الْعَاشِرُ (ج)

سُورَةُ الْأَحْزَابِ

آيتون: ٦٩ کان ٧٣ تائين

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ آذَوْا مُوسَى فَبَرَّاهُ

اي ايمان وارو (اومين) انهن وانگر نه ٿيو جن موسيٰ عليه السلام کي ايذايو پوءِ جيڪي چيائون

اللَّهُ مِمَّا قَالُوا وَكَانَ عِنْدَ اللَّهِ وَجِيهًا ۖ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ

تنهن کان الله کيس پاڪ ڪيو. ۽ (اهو) الله وٽ مان وارو هو. اي ايمان

آمِنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا ۚ يُصْلِحْ لَكُمْ أَعْمَالَكُمْ

ولرو الله کان ڊڄو ۽ سدي ڳالهه چئو (تم) اوهان جا عمل اوهان لاءِ سڌاري

وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ ۗ وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ

۽ اوهان جا گناهه بخشي. ۽ جيڪو الله ۽ سندس رسول جي فرمانبرداري ڪندو تنهن وڏي

فَوْزًا عَظِيمًا ۚ إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَوَاتِ

مراد مائي. بيشڪ اسان آسمانن ۽ زمين ۽ جبلن

وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا

کي امانت آچي ته ان جي کڻڻ کان انڪار ڪيائون ۽ کانئس ڊٺا ۽ ان کي

إِلَّا نَسَانُ إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا ۝ لِيُعَذِّبَ اللَّهُ

انسان کتبو، بیشڪ اهو تمام ظالم جاهل آهي. (هيءَ آج ان لاءِ آهي) ته الله منافقن

الْمُنَافِقِينَ وَالْمُنَافِقَاتِ وَالْمُشْرِكِينَ وَالْمُشْرِكَاتِ وَيَتُوبُ اللَّهُ

۽ منافقائين ۽ مشرڪن ۽ مشرڪيائين کي عذاب ڪري ۽ الله مؤمن

عَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ۝

مردن ۽ مؤمن عورتن تي باجھ سان موليٰ. ۽ الله بخشتار مهربان آهي.

الْكَلِمَاتُ وَالتَّرَاكِبُ

بَرًّا : ان جي عيب ثابت ڪيو. وَجِيهًا : وڏي عزت وارو / رهبر وارو

قَوْلًا سَدِيدًا : صحيح ڳالهه / سڌي ڳالهه / جنهن جو مفهوم واضح هجي

عَرَضْنَا : اسان پيش ڪيوئون أَشْفَقْنَا : هو ڏٺوئون (مؤنث)

ظُلُومًا جَهُولًا :- وڏو ظالم ۽ جاهل

الْتَّمَارِينَ

الْمُسْأَلُ الْأَوَّلُ : هن سبق جي آيتن ۾ اهل ايمان کي حضرت موسيٰ عليه السلام جو مثال ڏيئي ڪهڙي ڳالهه سمجھائي وئي آهي؟

الْمُسْأَلُ الثَّانِي : قُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا جو مفهوم بيان ڪريو ۽ ٻڌايو

ته ان ۾ اسان لاءِ ڪهڙي رهنمائي آهي؟

الذِّسْرُ الْحَادِي عَشَرَ (الف)

سُورَةُ الْمُتَحِجَّةِ
آيتون: ۱ کان ۶ تائين

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الله باجهاري مهريان جي نالي سان (شروع).

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمْ أَوْلِيَاءَ

اي مؤمنو منهنجي دشمن ۽ پنهنجي دشمن کي دوست (ڪري) نه وٺو

تَلْقَوْنَ إِلَيْهِم بِالْمُودَّةِ وَقَدْ كَفَرُوا بِمَا جَاءَكُمْ مِنَ الْحَقِّ

انهن ڏانهن دوستي جو پٺاڻ موڪليو ٿا، حالانڪ جيڪو اوهان وٽ سچو دين آهي

تنهنجا آهي منڪر ٿي چڪا آهن

يُخْرِجُونَ الرُّسُولَ وَأَيَّاكُمْ أَنْ تُوْمِنُوا بِاللَّهِ رَبِّكُمْ إِنْ

نبيءَ کي ۽ اوهان کي (پنهنجي وطن مان) هن ڪري ڪڍن ٿا ته توهان پنهنجي

پالڻهار تي ايمان آندو آٿو، جيڪڏهن

كُنْتُمْ خَرَجْتُمْ جِهَادًا فِي سَبِيلِي وَابْتِغَاءَ مَرْضَاتِي تُسِرُّونَ

(خاص) منهنجي واٽ ۾ جهاد ڪرڻ لاءِ ۽ منهنجي رضامندي حاصل ڪرڻ لاءِ نڪتا

آهيو، انهن ڏانهن

إِلَيْهِم بِالْمُودَّةِ وَأَنَا أَعْلَمُ بِمَا أَخْفَيْتُمْ وَمَا أَعْلَنْتُمْ

کجهه ۾ دوستيءَ جو پٺاڻ موڪليو ٿا، حالانڪ جيڪو کجهه ڪريو ٿا ۽ جيڪو

پڌرو ڪريو ٿا سو آڻ چڱي طرح ڄاڻندو آهيان.

وَمَنْ يَفْعَلْهُ مِنْكُمْ فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ ① إِنْ

۽ اوهان مان جيڪو ائين ڪندو ته بيشڪ ڀلي ويو سڌي رستي کان. جيڪڏهن

يَتَّقُوا كُمْ يَكُونُوا لَكُمْ أَعْدَاءٌ وَيَبْسُطُوا إِلَيْكُمْ أَيْدِيَهُمْ

(ڪافر) اوهان تي غلبو حاصل ڪندا ته اوهان جا پڪا ويڙهي هوندا ۽ اوهان ڏانهن پنهنجا هٿ ۽

وَالسِّنَتَهُم بِالسُّوءِ وَوَدُّوا لَوْ تَكْفُرُونَ ② لَنْ تَنْفَعَكُمْ

پنهنجون زمانون ايذا. رسائڻ لاءِ ڊگهيون ڪندا ۽ چاهيندا ته جيڪر (ڪنهن طرح) اوهين (به) ڪافر ٿيو. ڪڏهن نه اوهان

أَرْحَامُكُمْ وَلَا أَوْلَادُكُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ ③ يَفْصِلُ بَيْنَكُمْ

جا مائٽ ۽ نڪي اوهان جو اولاد قیامت جي ڏينهن ڪو فائدو ڏيندو. اوهان جي وچ ۾ (الله) فيصلو ڪندو.

وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ④ قَدْ كَانَتْ لَكُمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ

۽ جيڪو (اوهان) ڪندا آهيو سو الله ڏسندڙ آهي. بيشڪ ابراهيم ۽ جيڪي ساڻس هئا

فِي إِبْرَاهِيمَ وَالَّذِينَ مَعَهُ إِذْ قَالُوا الْقَوْمِ هُمْ إِنَّا بِرِءَاؤُا

تن جي طريقي ۾ اوهان جي لاءِ بهترين نمونو آهي. جڏهن پنهنجي قوم کي چيائون ته بيشڪ اسين

مِنْكُمْ وَمِمَّا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ كَفَرْنَا بِكُمْ وَبَدَا

اوهان کان ۽ جن کي الله کان سواءِ پوڄيندا آهيو تن کان بيزار آهيون. ۽ توهانجي (معبودن جا ڪڏهن به) ڦاٿل نه ٿينداسون ۽ اسان جي

بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ الْعَدَاوَةُ وَالْبَغْضَاءُ أَبَدًا حَتَّى تُؤْمِنُوا بِاللَّهِ

۽ اوهان جي وچ ۾ ميسه دشمني ۽ ڪاوڙ پڌري ٿي چڪي جيستائين هڪ الله تي ايمان (نه)

وَحَدَّثَ إِلَّا قَوْلَ إِبْرَاهِيمَ لِأَبِيهِ لَا اسْتَغْفِرَنَّ لَكَ وَمَا

آئيندو سواء هن (ڪالهه) جي ته ابراهيم جو پنهنجي پيءُ کي چوڻ ته تو لاءِ ضرور بخشش ڪهرندس ۽ الله کان تو

أَمْلَكَ لَكَ مِنَ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ رَبَّنَا عَلَيْكَ تَوَكَّلْنَا وَإِلَيْكَ

لاءِ ڪجهه (ڪري) نه نٿو سگهان، (ابراهيم ۽ سندس ساٿين چيو) اي اسانجا پالڻهار توتي ڀروسو ڪيوسون ۽ تو ڏانهن

أَنْبَنَّا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ ۝ رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِلَّذِينَ

موتياسون ۽ تو ڏانهن (ئي) واپسي آهي. اي اسان جا پالڻهار اسان کي ڪافرن جو زبردست

كَفَرُوا وَاعْفِرْ لَنَا رَبَّنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ۝ لَقَدْ

نه ڪيو ۽ اي اسانجا پالڻهار اسان کي بخش، بيشڪ تون ئي غالب حڪمت وارو آهين. بيشڪ

كَانَ لَكُمْ فِيهِمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُوا اللَّهَ وَالْيَوْمَ

انهيءَ (مٿئين) جماعت ۾ بهترين نمونو اوهان مان انهيءَ لاءِ آهي جيڪو الله (جي سامهون ٿيڻ) ۽ (آخرت جي اچڻ جي)

الْآخِرَةِ وَمَن يَتَوَكَّلْ فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ۝

اميد رکي ٿو. ۽ جيڪو منهن موڙيندو ته بيشڪ الله سڀ کان بي پرواهه ساراھيل آهي.

الْكَلِمَاتُ وَالْتَّرَاكِبُ

تَسْرُوتُ : توهان لڪايو ٿا

تُلْقُونَ : توهان اڇليو ٿا

إِنَّ يَتَّقُواكُمْ : جيڪڏهن هو توهان تي بُراءِ آڻي ٿا : بيزاري (جمع) واحد ٻڌي؟
غلبو حاصل ڪري وڃن

يَرْجُوا : هواميد رکي تو

الْتَّامَارِينُ

السُّؤَالُ الْأَوَّلُ : قرآن مجيد جي هنن آيتن جي روشنيءَ ۾ ايمان وارن جو اسلام دشمنن ڪافرن سان ڪهڙو رويو هئڻ ڪهرجي؟

السُّؤَالُ الثَّانِي : هن سبق ۾ حق جي دشمنن جي ڪهڙين ڳالهين جي ڪري انهن کي دوست ۽ رازدان بنائڻ کان جهليو ويو آهي؟

السُّؤَالُ الثَّالِثُ : جڏهن ڪافر مسلمانن تي ظلم حاصل ڪري وٺندا آهن ته ان صورت ۾ انهن جو ايمان وارن سان ڪهڙو سلوڪ هوندو آهي؟

السُّؤَالُ الرَّابِعُ : هنن آيتن ۾ حضرت ابراهيم عليه السلام جي ڪهڙي اسوءَ حسنه جي پيروي ڪرڻ جو حڪم ڏنو ويو آهي؟

الدَّرَجَاتِ عَشْرَ (ب)

سُورَةُ الْمُتَحَنِّنَةِ

آيتون: ۷ کان ۱۳

عَسَى اللَّهُ أَنْ يَجْعَلَ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ الَّذِينَ عَادَيْتُمْ مِنْهُمْ

اميد آهي ته الله اوهان جي ۽ انهن جي وچ ۾ دوستي پيدا ڪري جن سان انهن منجهان دشمني

سَوَدَّةٌ وَاللَّهُ قَدِيرٌ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ۝ لَا يَنْفِكُ اللَّهُ

رڪي اٿو ۽ الله سگهارو آهي. ۽ الله بخششگر مهربان آهي. الله اوهان کي

عَنِ الَّذِينَ لَمْ يُقَاتِلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَلَمْ يُخْرِجُوكُمْ

انهن (سان دوستيءَ) کان نٿو جهلي جن اوهان سان دين (جي ڳالهه) ۾ جنگ نه ڪئي آهي ۽ نڪي اوهان جي ڪهرن

مِنْ دِيَارِكُمْ أَنْ تَبَرُّوهُمْ وَتُقْسِطُوا إِلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ

مان اوهان کي ٻاهر ڪڍيو آهي (۽ هن ڳالهه کان به نٿو جهلي) ته سائن احسان ڪريو ۽ سندن حق ۾ انصاف ڪريو. بيشڪ الله انصاف ڪرڻ وارن کي

الْمُقْسِطِينَ ۝ إِنَّمَا يَنْفِكُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ قَاتَلُوكُمْ فِي

دوست رکندو آهي. الله اوهان کي رڳو انهن (سان دوستيءَ) کان جهلي ٿو جن اوهان سان دين ٻابت

الدِّينِ وَأَخْرَجُوكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ وَظَهَرُوا عَلَىٰ إِخْرَاجِكُمْ

ويڙهه ڪئي ۽ اوهان کي اوهان جي ڪهرن مان ڪڍيو آهي ۽ اوهان جي ڪڍڻ ۾ (پڻ جي) مدد ڪئي آهي

أَنْ تَوَلَّوْهُمُ وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ⑥

(هن کان منع تو ڪري) ته سائن دوستي رکيو ۽ جيڪي سائن دوستي رکندا سي ئي ظالم آهن.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا جَاءَكُمْ الْمُؤْمِنَاتُ مِنْهُنَّ جَرَّتْ

اي ايمان وارو جڏهن اوهان وٽ مومنيائون وطن ڇڏي اچن

فَامْتَحِنُوهُنَّ ۖ اللَّهُ أَعْلَمُ بِإِيمَانِهِنَّ فَإِنْ عَلِمْتُمُوهُنَّ

تڏهن ڪين پرڪيو، ۽ الله انهن جي ايمان کي چڱو ڄاڻندڙ آهي، پوءِ جيڪڏهن ڪين ايمان واريون

مُؤْمِنَاتٍ فَلَا تَرْجِعُوهُنَّ إِلَى الْكُفَّارِ لَأَهُنَّ حِلٌّ لَّهُمْ

ڄاڻو ته انهن کي ڪافرن ڏانهن موٽائي نه موڪليو، نڪي اهي (مسلمان عورتون) انهن (ڪافرن) لاءِ حلال آهن

وَلَا هُمْ يَحِلُّونَ لَهُنَّ وَآتُوهُنَّ مَا أَنْفَقُوا وَلَا جُنَاحَ

۽ نڪي اهي (ڪافر مرد) انهن (مسلمان عورتن) لاءِ حلال آهن، ۽ جو ڪجهه انهن (انهن تي) خرچ ڪيو اهو انهن کي ڏئي ڇڏيو، ۽ ٺاهي ڪناه

عَلَيْكُمْ أَنْ تَنْكِحُوهُنَّ إِذَا آتَيْتُمُوهُنَّ أَجُورَهُنَّ وَلَا

توهان تي جو نڪاح ڪريو انهن سان جڏهن ڏيو انهن کي سندن مهر، ۽ پاڻ وٽ

تُمْسِكُوا بِعَصَمِكُمْ إِن كُنتُمْ أَفْرَادًا ۖ وَمَا أَنْفَقْتُمْ وَلَيْسَ لَكُمْ

نه جهليو (نڪاح پر) ڪافر عورتن کي ۽ ڪهري وٺو جيڪو توهان خرچ ڪيو ۽ ڀل اهي به ڪهرن

مَا أَنْفَقُوا ذَلِكَ حُكْمُ اللَّهِ يُحْكُمُ بَيْنَكُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ

جيڪي انهن (پنهنيجن زالن تي) خرچ ڪيو، اهو الله جو حڪم آهي، جو اوهان جي وچ ۾ فيصلو تو ڪري، ۽ الله ڄاڻندڙ

حَكِيمٌ ⑩ وَإِنْ فَاتَكُمْ شَيْءٌ مِّنْ أَزْوَاجِكُمْ إِلَى الْكُفَّارِ

حڪمت وارو آهي. ۽ جيڪڏهن توهان جي مورتن مان ڪا مورت (مردن تي) توهان جي هٿن مان نڪري ڪافرن وٽ هلي وڃي

فَعَاقِبْتُمْ فَاتُوا الَّذِينَ ذَهَبَتْ أَزْوَاجُهُمْ مِّثْلَ مَا أَنْفَقُوا

پوءِ توهان انهن سان جنگ ڪيو پوءِ جن جون زالون هليون ويون هجن انهن کي ايترو ڏئي ڇڏيو جيترو انهن خرچ ڪيو هو (مهر).

وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي أَنْتُمْ بِهِ مُؤْمِنُونَ ⑪ يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ

۽ الهي الله کان ڊڄو جنهن تي توهان ايمان آڻيندڙ آهيو. اي نبي

إِذَا جَاءَكَ الْمُؤْمِنَاتُ يُبَايِعُنَكَ عَلَى أَنْ لَا يَشْرِكْنَ

(ملي الله عليه وسلم) جڏهن تو وٽ مؤمن مورتون اچن هن (شرط) تي ته توهان بيعت ڪن ته ڪنهن کي

بِاللَّهِ شَيْعًا وَلَا يَسْرِقْنَ وَلَا يَزْنِينَ وَلَا يَقْتُلْنَ أَوْلَادَهُنَّ

الله سان شريڪ نه ڪنديون، ۽ لڪي چورليون ڪنديون ۽ نه ڪي بدڪاري ڪنديون ۽ لڪي پنهنجي اولاد کي قتل ڪنديون

وَلَا يَأْتِينَ بِيْهْتَانٍ يُقَرِّبَتُهُ بَيْنَ يَدَيْهِتَ وَأَرْجُلَيْهِنَّ

۽ نه ڪي اهڙي ڪوڙي تهمت جنهن کي پنهنجن هٿن ۽ پنهنجن پيرن سان گڏيو هجيئن آڻينديون

وَلَا يَعْصِيَنَّ فِي مَعْرُوفٍ فَبَايَعَهُنَّ وَاسْتَغْفِرَ لَهُنَّ

۽ لڪي ڪنهن چڱي ڪم ۾ تنهنجي نافرماني ڪنديون تڏهن سندن بيعت قبول ڪر ۽ انهن لاءِ الله کان

اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ⑫ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا

بخشش ڪهر، بيشڪ الله بخشهار مهربان آهي. اي ايمان وارو اوهين ان

تَوَلَّوْا قَوْمًا غَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ قَدْ يَئِسُوا مِنَ الْآخِرَةِ

قوم سان دوستي نه رکو جنهن تي الله غضب آهي بيشڪ اهي آخرت (جي نواب) کان (اهڙو) نااميد ٿيا آهن

كَمَا يَيْسُ الْكُفَّارُ مِنَ أَصْحَابِ الْقُبُورِ ۝

جهڙوڪ ڪافر قبرن وارن کان نااميد ٿيا آهن.

الْكَلِمَاتُ وَالتَّرَاكِبُ

عَادَيْتُمْ : توهان دشمني ڪئي ورتي اَنْ تَبَرُّوْا : ته توهان نمڪي (پلائي) ڪريو

ظَهَرُوا : انهن ڪهڙي جي مدد ۽ اَمْتَحِنُوْهُنَّ : پوءِ توهان انهن (هورتن) کي آزمايو

جَلَّ : ڪڍي حلال عَصِمَ : عزت / ناموس

اَلْكَوْافِرَ : ڪافر هورتون فَعَاقَبْتُمْ : پوءِ توهان سزا ڏني

يُبَايِعُنَ : اهي بيعت ڪن ٿيون قَدْ يَئِسُوا : هو نااميد ٿي ويا

الَّتَمَارِينُ

السُّؤَالُ الْأَوَّلُ : ايمان آڻڻ جي روشني ۾ ٻڌايو ته الله تعاليٰ ڪهڙي قسم جي ڪافرن مان عدل ۽ احسان جي اجازت ڏني آهي؟

السُّؤَالُ الْمَثَانِ : الله تعاليٰ هجرت ڪري ايندڙ مؤمن هورتن جي باري ۾ اهل ايمان کي ڪهڙي تلقين ڪئي آهي؟

السُّؤَالُ الثَّالِثُ : (هن سبق جي آيتن ۾) نبي اڪرم صلي الله عليه وسلم جن کي مؤمن هورتن سان ڪهڙين ڳالهين تي بيعت وٺڻ لاءِ چيو ويو آهي؟

حصر بيرو: اللغة العربية وقواعدها

الدَّرْسُ الْأَوَّلُ أَدَمُ عَلَيْهِ السَّلَامُ

عِنْدَمَا أَرَادَ اللَّهُ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى أَنْ يَخْلُقَ آدَمَ
قَالَ لِلْمَلَائِكَةِ : إِنِّي أَخْلُقُ بَشَرًا مِنْ طِينٍ وَأَجْعَلُهُ
خَلِيفَةً لِي فِي الْأَرْضِ . فَسَأَلَتِ الْمَلَائِكَةُ عَنْ حِكْمَةِ
إِرَادَتِهِ وَقَالَتْ :

إِنَّ آدَمَ وَأَوْلَادَهُ سَيُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ وَ
يَسْفِكُونَ دِمَاءَهُمْ فِيهَا وَنَحْنُ نُسَبِّحُكَ وَنُعْبُدُكَ
فَمَا هِيَ الْحِكْمَةُ فِي خَلْقِ آدَمَ وَخِلَافَتِهِ ؟
فَأَجَابَ اللَّهُ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى وَقَالَ لَهُمْ : إِنِّي
أَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ .

فَخَلَقَ اللَّهُ آدَمَ وَمَنْعَهُ مِنْ عِلْمِهِ حَتَّى فَاقَ
 عَلَى الْمَلَائِكَةِ فَأَعْتَرَفُوا بِفَضْلِهِ كَمَا صَرَّحَ بِهِ الْقُرْآنُ:
 "وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلَى الْمَلَائِكَةِ
 فَقَالَ أَنْبِئُونِي بِأَسْمَاءِ هَؤُلَاءِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ۝
 قَالُوا سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ
 الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ ۝"

ثُمَّ أَمَرَ اللَّهُ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى الْمَلَائِكَةُ بِمَا فِيهِمْ
 إِبْلِيسَ أَنْ يَسْجُدَ لِآدَمَ تَعْظِيمًا لَهُ فَسَجَدَ لَهُ
 الْمَلَائِكَةُ كُلُّهُمْ أَجْمَعُونَ وَلَكِنَّ إِبْلِيسَ لَمْ يَسْجُدْ
 لَهُ وَرَفَضَ أَمْرَ اللَّهِ تَكَبُّرًا وَقَالَ : كَيْفَ أَسْجُدُ لَهُ
 وَأَنَا خَيْرُهُنَّهْ حَيْثُ خُلِقْتُ مِنْ نَارٍ وَخُلِقَ آدَمُ
 مِنْ طِينٍ ، فَطَرَدَهُ اللَّهُ مِنَ الْجَنَّةِ وَلَعَنَهُ إِلَى
 يَوْمِ الدِّينِ حَيْثُ قَالَ اللَّهُ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى :

"فَاخْرُجْ مِنْهَا فَإِنَّكَ رَجِيمٌ" وَإِنَّ عَلَيْكَ اللَّعْنَةَ إِلَى يَوْمِ
 الدِّينِ. طَلَبَ إِبْلِيسُ مِنْ اللَّهِ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى
 الْمُهْلَةَ وَاسْتَجَابَ لَهُ طَلَبُهُ ثُمَّ قَالَ إِبْلِيسُ إِنِّي
 لَأُغْوِيَنَّ آدَمَ وَأَوْلَادَهُ فِي الْأَرْضِ أَنْتَقَامًا مِنْهُ إِلَّا
 عِبَادَكَ الصَّالِحِينَ قَالَ اللَّهُ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى رَدُّهُ
 إِذْ هَبْ، إِنَّ عِبَادِي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ فَمَنْ
 تَبِعَكَ مِنْهُمْ فَإِنَّ جَهَنَّمَ جَزَاءُ هُمْ أَجْمَعِينَ.
 ثُمَّ خَلَقَ اللَّهُ مِنْ آدَمَ زَوْجَتَهُ وَسَكَّنَهُمَا فِي
 الْجَنَّةِ لِيَاكُلَا مِنْهَا رَغَدًا حَيْثُ شَاءَا وَنَهَا هُمَا عَنِ
 أَكْلِ الشَّجَرَةِ الْخَاصَّةِ فَانْتَقَمَ إِبْلِيسُ مِنْ آدَمَ وَ
 وَسَّوسَ لَهُمَا قَائِلًا: "مَا نَهَاكُمْ رَبُّكُمَا عَنْ هَذِهِ
 الشَّجَرَةِ إِلَّا أَنْ تَكُونَا مَلَكَيْنِ أَوْ تَكُونَا مِنَ الْخَالِدِينَ"
 فَوَقَعَ آدَمُ وَزَوْجَتُهُ فِي كَيْدِهِ وَآكَلَا مِنْ تِلْكَ الشَّجَرَةِ

فَاخْرَجَهُمَا مِنَ الْجَنَّةِ وَقَالَ لَهُمَا: اَنْزِلَا إِلَى الْأَرْضِ
لَكُمْ وَلَكُمْ فِيهَا مَسْتَقَرٌّ وَمَتَاعٌ إِلَىٰ حِينٍ وَلِيَايَتُنَا
مِثْقَىٰ هُدًى فَاتَّبِعُوا وَمَنْ لَمْ يَتَّبِعْ فَمِنْهُ مِنَ الْخَاسِرِينَ
نَزَلَ آدَمُ وَرُوحُهُ إِلَى الْأَرْضِ وَبَدَأَ اسْتِغْفِرَ إِنْ
اللَّهُ قَائِلِينَ: رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنْفُسَنَا وَإِنْ لَمْ تَغْفِرْ لَنَا وَ
تَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ فَاسْتَجَابَ اللَّهُ
اسْتِغْفَارَهُمَا وَغَفَرَ لَهُمَا:

هَكَذَا خَلَقَ اللَّهُ آدَمَ وَفَضَّلَهُ عَلَى الْمَلَائِكَةِ وَ
جَعَلَهُ خَلِيفَةً لَهُ فِي الْأَرْضِ وَمَكَّنَهُ وَأَوْلَاهُ فِيهَا
إِلَى وَقْتٍ مَعْلُومٍ وَخَلَقَ لَهُمْ مَا فِي السَّمَوَاتِ
وَمَا فِي الْأَرْضِ وَخَلَقَهُمْ لِعِبَادَتِهِ وَجَدَهُ
فَرَزَقَهُمْ بِهَدَايَتِهِ وَأَنْذَرَهُمْ عَنْ كَيْدِ
إِبْلِيسَ وَإِغْوَائِهِ عَنْ طَرِيقِ رُسُلِهِ وَأَنْبِيَآءِهِ -

الْكَلِمَاتُ وَالتَّرَاكِيِبُ

عِنْدَمَا : جڏهن	طِينُ : گارو / آلي مٽي
تَحَيَّرْتُ : حيران ٿي ويون (مؤنث)	يَسْفِكُونَ : خونريزي ڪن ٿا يا ڪندا
أَجَابَ : جواب ڏنائين	مَنَحَ : ڏنو - عطا ڪيو
أَعْلَمُ : آڏاڻان ٿو	فَاقَ : مٿي چڙهي ويو
هَمَّرَحَ : وضاحت ڪيائين	أَبْشَرُونِي : مون کي ٻڌايو
رَفَضَ : انڪار ڪيائين	خَيْرٌ : چڱو - بهتر
نَامُ : بهام	رَجِيْمٌ : تڙيل - ملعون
صَرَدَ : ڪڍي ڇڏيائين	طَلَبَ : درخواست
كَيْدَ : سازش	سَكَنَ : ترسايائين

قواعداسم، فعل، حرف

- (۱) "کلمه" مان مراد معني وارو لفظ آهي. کلمه جا ٽي قسم آهن: اسم، فعل، حرف
 (۲) اسم اهو کلمو آهي جو ڪنهن شخصن، جڳهه يا شيء جي نالي کي ظاهر ڪري.

جيئن: أَحْمَدُ - طَالِبٌ - مَدْرَسَةٌ - بَاكِسْتَانُ - كِتَابٌ - قَلَمٌ

- (۳) فعل اهو کلمو آهي جيڪو ڪنهن ڪم کي ٽن زمانن (ماضي - حال - مستقبل) مان ڪنهن هڪ زماني ۾ ظاهر ڪري.

جيئن: فَتَحَ (ان کوليو) يَفْتَحُ (اهو کولي ٿو يا کوليندو)
 افْتَحَ (تون کول) لَاتَفْتَحُ (تون نه کول)

- (۴) حرف اهو کلمو آهي جو هو اڻستائين پنهنجي معنيٰ واضح (مڪمل) نه ٿو ڪري جيستائين ان سان ڪو اسم يا فعل ملايو نه وڃي.
 جيئن: فِي الْكِتَابِ (ڪتاب ۾) عَلَى الطَّائِلَةِ (مير تي)

اسم جا قسم

معرفه ۽ نڪره

- ۱- خاص ۽ عام جي لحاظ کان اسم ٻن قسمن جو هوندو آهي: اسم معرفه ۽ اسم نڪره.
 ب- اسم معرفه خاص اسم کي ظاهر ڪندو آهي.
 جيئن: خَالِدٌ - لَاهُورَ - الْحَدِيقَةُ (ڪو خاص باغ)
 ج- اسم نڪره عام اسم کي ظاهر ڪندو آهي.
 جيئن: وَلَدٌ (ڇوڪرو) بَيْتٌ (گهر) سَاعَةٌ (واچ)

د - عربيء ۾ اسم نڪرہ جي شروع ۾ لام تعريف - (ال) لڳايو ويندو آهي ته هو معرفہ ٿي ويندو آهي.

جيئن: بَنَتْ (چوڪري) مان اَلْبَنَتْ - نُوْرُ مان اَلنُوْرُ - دِيْن مان اَلدِيْن.

۲ - مذڪر۽ مونث

۱ - جنس جي اعتبار کان اسم ٻن قسمن جو آهي مذڪر۽ مونث .

اسم مذڪر نر کي ظاهر ڪندو آهي.

جيئن: رَجُلٌ (ماڻهو) اَبٌ (پيءُ) اَخٌ (ڀاءُ)

اسم مونث مادي کي ظاهر ڪندو آهي.

جيئن: اِمْرَأَةٌ (عورت) اُمٌّ (ماءُ) اُخْتُ (ڀيڻ)

ب - عربيءَ ۾ اسم مونث جون ٽي نشانين آهن:

(۱) گول تاءُ (ة) الف مقصوره (ي) (۲) الف ممدوده (۱)

جيئن: جَنَّةٌ - ذُرِّيَّةٌ - كُبْرَى -

صَغُرَى - خَضْرَاءُ - حَمْرَاءُ

ج - جنهن اسم ۾ ٻئي ذڪر ڪيل نشانين مان ڪا نشاني نه هجي ته اهو مذڪر آهي.

جيئن: كِتَابٌ - قَلَمٌ - مِرْسَرٌ -

وَرَقٌ - عَلَمٌ - عَدُوٌّ

د - ڪجهه مخصوص اسم امڙا به آهن جن ۾ مونث جي ڪابه نشاني نه هوندي آهي ته به اهي مونث شمار ڪيا ويندا آهن.

جيئن: اَرْضٌ - نَفْسٌ - عَيْنٌ - نَارٌ

رُوحٌ - رِيحٌ - يَدٌ - رَجُلٌ

۲ - مفرد - تشنيه - جمع

۱ - تعداد جي لحاظ کان اسم تن قسمن جو آهي: مفرد - تشنيه - جمع

ب - مفرد - جيڪو هڪ اسم کي ظاهر ڪري.

جيئن: مَسْجِدٌ - مُعَلِّمٌ - كُرَاسَةٌ

ج - تشنيه - جيڪو ٻن اسمن کي ظاهر ڪري.

جيئن: كِتَابٌ (ڪتاب) مان كِتَابَانِ (ٻه ڪتاب)

د - جمع - جيڪو ٻن کان وڌيڪ اسمن کي ظاهر ڪري.

جيئن: مُسَلِمٌ مان مُسْلِمُونَ

جمع جا هيٺيان قسم آهن:

(i) جمع مذڪر سالر: جنهن جي مفرد جي حرفن جي ترتيب ساڳي رهي ٿي ۽ ان

جي آخر ۾ "وُنَ" جو واڌارو هوندو آهي.

جيئن مُسَلِمٌ مان مُسْلِمُونَ

(ii) جمع مونث سالر: واحد مونث جي (ة) کي هٽائي "ات" جي واڌاري سان جمع

مونث سالر لهندو آهي.

جيئن: مُسْلِمَةٌ مان مُسْلِمَاتٌ (مسلمان عورتون)

(iii) جمع مڪسر: جنهن جي مفرد جي حرفن جي ترتيب ٽٽي ويندي آهي. يعني

برقرار نه رهندي آهي. ان جا مختلف وزن آهن جن مان ڪجهه هيٺ ڏنا وڃن ٿا:

معني	مثال	وزن
تارا	فُعُولٌ نَجُومٌ	(i)
ڪم	أَفْعَالٌ أَعْمَالٌ (واحد عَمَلٌ)	(ii)
عالم - پڙهيل - ڄاڻو	فُعَلَاءُ عُلَمَاءُ (واحد عَالِمٌ)	(iii)
آهسون	مَفَاعِلٌ مَكَاتِبُ (واحد مَكْتَبٌ)	(iv)
ڇاپيون - ڪنجيون	مَفَاعِيلُ مَفَاتِيحُ (واحد مِفْتَاحٌ)	(v)
ڪتاب	فُعُلٌ كُتُبٌ (واحد كِتَابٌ)	(vi)

فعل جا قسم

۱. فعل جا چار قسم آهن - ماضي ، مضارع ، امر ، نهي
۲. فعل ماضي گذريل زماني کي ظاهر ڪندو آهي.
جيئن ، دَرَسَ (هن پڙهيو) سَمِعَ (هن ٻڌو) قَرُبَ (هو ويجهو ٿيو)
۳. فعل مضارع زماني حال ۽ مستقبل کي ظاهر ڪندو آهي.
جيئن ، يَشْرَبُ (هو پيئي ٿو / پيئندو) يَجْلِسُ (هو ويهي ٿو / ويهندو)
يَكْتُبُ (هو لکي ٿو / لکندو)
۴. فعل امر ڪنهن ڪم ڪرڻ جي حڪم ڏيڻ لاءِ استعمال ٿيندو آهي.
جيئن ، اُكْتُبْ (تون لک) اَدْخُلْ (تون داخل ٿي) اِرْحَمْ (تون رحم ڪر)
۵. فعل نهي ڪنهن ڪم کان منع ڪرڻ لاءِ استعمال ٿيندو آهي.
جيئن ، لَا تَذْهَبْ (تون نه وڃ) لَا تُشْرِكْ (تون شرڪ نه ڪر)
لَا تَكْذِبْ (تون ڪوڙ نه ٻڌائ)

حرف جا قسم

- ۱۔ حرف جا ڪيترا ئي قسم آهن انهن مان حرف جر ۽ حرف استفهام به آهن۔
 ب۔ حرف جر پاڻ کان بعد ۾ اچڻ واري اسر کي جر (رير) ڏيندو آهي. انهن جو
 تعداد ۱۷ آهي جن مان ڪجهه هي آهن:

حروف استعمال معني

- ۱۔ في (۾) خَالِدٌ فِي الْمَسْجِدِ - (خالد مسجد ۾ آهي)
 ۲۔ مِنْ (کان / کي) الْمَسْجِدُ قَرِيبٌ مِّنَ الْبَيْتِ - (مسجد گهر کي ويجهي آهي)
 ۳۔ إِلَى (تائين / ڏانهن) ذَهَبَ إِلَى الْمَدِينَةِ (هو شهر ڏانهن ويو)
 ۴۔ بِ (سان / سان) كَتَبَ بِالْقَلَمِ (هن قلم سان لکيو)
 ۵۔ لِ (لاءِ) الْحَمْدُ لِلَّهِ (سڀ تعريفون الله لاءِ آهن)
 ۶۔ عَنْ (سان / بابت) سَأَلَ عَنِ الدَّرْسِ (هن سبق بابت پڇيو)

ج۔ حروف استفهام۔ اهي حرف سوال ڪرڻ لاءِ استعمال ٿيندا آهن۔

جيئن : هَلْ (ڇا) أَمْ (ڇا)

استعمال هَلْ هُوَ طَالِبٌ ؟ (ڇا هو شاگرد آهي ؟)

أَفَلَا قَلَمٌ ؟ (ڇا هي قلم آهي ؟)

التدريبات

- سؤال نمبر ۱ - سو مان سمر بي فعل ء مي حرف بگوليو.
سؤال نمبر ۲ - (ا) هيلين اسمن مان معروف ء نكره الڳ ڪري لکيو.

الله - ملائڪه - آدم - ايليس - الشجرة - زوجة -
الجنة - سموات - الارض

- (ب) هيٺ ڏنل اسمن مان مذڪر ۽ مؤنث الڳ الڳ ڪريو
الشجرة - الوقت - ارض - القيامة - كتاب - نفس - ايليس - يوم

(ج) مقرر مان تشنيه ۾ جمع ٺاهيو.

جاعل - صادق - ملك - اسم - شيء -
جنة - نفس - خاسر

- سؤال نمبر ۳ - هيٺ ڏنل افعال مان ماضي، مضارع، امر، نهجي الڳ الڳ ڪري لکيو.

سجد - يخلق - اخرج - تعبد -
خلق - يجعل - يسئك - قال

الدَّرْسُ الثَّانِي

إِغْوَاءُ إِبْلِيسَ بَنِي آدَمَ

كَانَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً. وَهُمْ عَلَى دِينِ
 آبَائِهِمْ آدَمَ، يَعْبُدُونَ اللَّهَ وَلَا يُشْرِكُونَ بِهِ شَيْئًا
 لَمْ يَرْضَ إِبْلِيسُ وَذُرِّيَّتُهُ بِهَذَا أَوْ كَانَ إِبْلِيسُ
 لَا يُحِبُّ أَنْ يَرَى النَّاسَ أُمَّةً وَاحِدَةً وَيَعْبُدُونَ
 اللَّهَ وَحْدَهُ فَأَرَادَ أَنْ يَدْعُوهُمْ إِلَى الشِّرْكِ
 فَاخْتَارَ لَهُمْ عِبَادَةَ الْأَصْنَامِ.

فَكَرَّ الشَّيْطَانُ فِي حِيلَةٍ لِإِغْوَاءِ النَّاسِ لِأَنَّهُ
 لَوْ ذَهَبَ إِلَى النَّاسِ بِدَعْوَةِ الشِّرْكِ لَخَالَفُوهُ
 فَاقْتَرَحَ لِلنَّاسِ أَنْ يَعْمَلُوا صُورًا لِلرِّجَالِ
 وَالنِّسَاءِ. فَأَعْجَبَ النَّاسُ بِرَأْيِهِ وَصَوَّرُوا لَهُمْ

وَبَدَءُوا يَنْظُرُونَ إِلَيْهَا نَظْرَةً قَدَاسَةً -

بَعْدَ مُدَّةٍ مِّنَ الزَّمَنِ تَحَوَّلَ النَّاسُ مِنَ
الصُّوَرِ إِلَى التَّمَاثِيلِ وَرَغِمَ اعْتِقَادِهِمْ أَنَّهَا
حِجَارَةٌ لَا تَنْفَعُ وَلَا تَضُرُّ أَخَذُوا وَيَتَبَرَّكُونَ
بِالتَّمَاثِيلِ وَيُعْظِمُونَهَا حَتَّى كَثُرَتِ التَّمَاثِيلُ -
عِنْدَ مَا وَجَدَ الْأَبْنَاءُ أَبَائَهُمْ يُعْظِمُونَ التَّمَاثِيلَ
وَيَتَبَرَّكُونَ بِهَا ، أَخَذُوا وَيَتَّبِعُونَهُمْ وَازْدَادَ الْأَبْنَاءُ
عَلَى الْأَبَاءِ فِي ذَلِكَ ، فَأَخَذُوا يَعْبُدُونَ التَّمَاثِيلَ
فِي سَائِلِهَا وَيَذْبَحُونَ لَهَا ، ثُمَّ صَارَتْ هَذِهِ التَّمَاثِيلُ
إِلَهَةً لَهُمْ وَعَكَّفُوا عَلَيْهَا دُعَاءً وَعِبَادَةً وَهَكَذَا عَمَّتِ
الْأَصْنَامُ وَانْتَشَرَ الشِّرْكُ -

الْكَلِمَاتُ وَالتَّرَاكِيِبُ الْجَدِيدَةُ

لَمْ يَرْضَ : راضي نه ٿيو
 اقترح : من تجويز / رت ڏني
 اعجب الناس برأيهم : ماڻهن کي ان جي راءِ پسند آئي
 نظرة قداسة : احترام جي نگاهه
 تحول : ڦري ويو / مستقل ٿي ويو تماثيل : مورتيون - بت
 رغم اعتقادهم : انهن جي عقيدتي جي باوجود
 اخذوا يتبركون : برڪت حاصل ڪرڻ لڳا

قواعداسم اشاره ۽ اسم ضمير

۱. اسم معرف جا گهڻائي قسم آهن. جن مان اسم اشاره ۽ اسم ضمير به آهن.
۲. اسم اناري جا به قسم آهن: اسم اشاره قريب ۽ اسم اشاره بعيد.

اسماء اشاره قريب

مفرد	تثنية	جمع
هَذَا	هَذَانِ	هَؤُلَاءِ
هَذِهِ	هَٰئَاتَانِ	هَٰؤُلَاءِ

اسماء اشاره بعيد

مفرد	تثنية	جمع
ذَٰلِكَ	ذَٰلِكَ	أُولَٰئِكَ
تِلْكَ	تَٰئِكَ	أُولَٰئِكَ

۳. اسم ضمير اهو معرف آهي جيڪو ڪنهن اسم جي جڳهه تي استعمال ٿئي
- متڪلم، مخاطب ۽ غائب تي دلالت ڪري.
۴. اسم ضمير جا به قسم آهن: اسم ضمير منفصل ۽ اسم ضمير متصل:

(i) اسر ضمير منفصل اهو ضمير آهي جيڪو ڪنهن ڪلمي کان جدا استعمال ٿيندو آهي.

مثال طور: هُوَ رَجُلٌ اَلْتَّائِيَةُ
هو مرد آهي تون ڇاڪر آهين

(ii) اسر ضمير متصل جيڪو ڪنهن ڪلمي سان ملي استعمال ٿئي.

مثال طور: اَرَبُّنَا جَعَلَهُ عَلَيَّكَ
اسان جو رب هن ٺاهيو توتي

ضمائر متصله

ضمائر منفصله

صيغه

هُوَ	۱.	هو / ه
واحد مذڪر غائب		
هُمَا	۲.	هما / هما
تثنيه مذڪر غائب		
هُنَّ	۳.	هن / هن
جمع مذڪر غائب		
هِيَ	۴.	ها
واحد مؤنث غائب		
هُمَا	۵.	هما / هما
تثنيه مؤنث غائب		
هُنَّ	۶.	هن / هن
جمع مؤنث غائب		

٧. أَنْتَ كَ
واحد مذکر مخاطب
٨. أَنْتُمَا كَمَا
تثنیه مذکر مخاطب
٩. أَنْتُمْ كُمْ
جمع مذکر مخاطب
١٠. أَنْتِ كِ
واحد مؤنث مخاطب
١١. أَنْتُمَا كَمَا
تثنیه مؤنث مخاطب
١٢. أَنْتِنَّ كُنَّ
جمع مؤنث مخاطب
١٣. أَنَا اِنِّ / اِنِّي
واحد متکلم
١٤. نَحْنُ نَا
جمع متکلم

التدريبات

سوال نمبر ۱. خالي جگهن ۾ مناسب اسم اشارہ (قریب یا بعید) هيٺ ڏنل مثال وانگر لکايو

مثال: هَذَا / ذَالِك رَجُلٌ. هَذِهِ / تِلْكَ امْرَأَةٌ

۱ - / رَجُلَانِ / امْرَأَتَانِ

۲ - / رَجُلٌ / نِسَاءٌ

سوال نمبر ۲. (۱) خالي جگهن ۾ مناسب اسم ضمير يا اسماء اشارہ ڏنل مثال وانگر لکايو.

مثال: هُوَ طَالِبٌ وَهَذَا كُتَابُهُ

۱ - هِيَ طَالِبَةٌ وَ سَاعَةٌ

۲ - أَنْتَ طَالِبٌ وَ مَحْفَظَةٌ

۳ - أَنْتِ طَالِبَةٌ وَ قَلَمٌ

۴ - أَنَا مُسْلِمٌ وَالْإِسْلَامُ دِينٌ

۵ - نَحْنُ مُسْلِمَاتٌ وَالْإِسْلَامُ دِينٌ

ب : خالي جگهن ۾ مناسب ضمائر متصل لکايو.

۱ - هُمَا مُؤْمِنَانِ وَاللَّهُ رَبٌّ

۲ - هُمَا مُؤْمِنَتَانِ وَاللَّهُ رَبٌّ

۳ - أَنْتُمَا طَالِبَانِ وَالْجُهْدُ مِنْ وَاجِبٍ

۴ - أَنْتُمَا طَالِبَتَانِ وَالْجُهْدُ مِنْ وَاجِبٍ

۵۔ هُمْ مُؤْمِنُونَ وَالْإِخْلَاصَ شِعَارَ.....

۶۔ هُنَّ مُؤْمِنَاتٌ وَالْإِخْلَاصَ شِعَارَ

۷۔ أَنْتُمْ مُجَاهِدُونَ وَعَدُوُّكُمْ أَمَارٌ.....

۸۔ أَنْتُمْ مُجَاهِدَاتٌ وَعَدُوَّكُمْ أَمَارٌ.....

سوال نمبر ۳۔ ہیٹ ذیل آیتن مان ضمائر متصلہ ۽ ضمائر منفصلہ کدی جدا کری لکرو:

۱۔ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ۲۔ وَأَصْلِحُوا ذَاتَ بَيْنِكُمْ

۳۔ إِنْ أَنْتَ إِلَّا نَذِيرٌ ۴۔ كَمَا أَخْرَجَكَ رَبُّكَ مِنْ بَيْتِكَ بِالْحَقِّ

۵۔ إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ

الدَّرْسُ الثَّالِثُ

دَعْوَةُ نُوحٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ

لَتَأْعَمَّ الشِّرْكَُ وَعِبَادَةُ الْأَصْنَامِ وَاحْتِاجَ النَّاسِ
إِلَى مَنْ يَهْدِيهِمْ طَرِيقَ الْحَقِّ وَيُنْقِذُهُمْ مِنَ الضَّلَالِ
أَرْسَلَ اللَّهُ نُوحًا إِلَيْهِمْ فَقَامَ يَدْعُوهُمْ إِلَى اللَّهِ
وَحَدَّةً وَيَحْذِرُهُمْ مِنْ عِبَادَةِ الْأَصْنَامِ وَالتَّمَاثِيلِ
فَأَمَّنَ بِرِ الْمُسْتَضْعِفُونَ مِنَ النَّاسِ وَكَذَّبَ بِهِ
الْمُسْتَكْبِرُونَ مِنْهُمْ وَأَذَوْهُ وَسَخِرُوا مِنْهُ كُلَّمَا
مَرَّ بِهِمْ أَوْ دَعَاهُمْ إِلَى الْحَقِّ .

وَاسْتَمَرَ سَيِّدُنَا نُوحٌ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَجْتَهِدُ
فِي الدَّعْوَةِ إِلَى اللَّهِ وَالْأَمْرِ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّهْيِ
عَنِ الْمُنْكَرِ وَالتَّحْذِيرِ مِنَ الشِّرْكِ وَسُوءِ الْعَاقِبَةِ لَكِنَّ

النَّاسَ أَزْدَادًا وَطُغْيَانًا وَكُفْرًا فَلَمْ يَتْرُكُوا عِبَادَةَ
 الْأَصْنَامِ وَلَمْ يَرْجِعُوا إِلَى اللَّهِ وَأَصْرُوا عَلَى مَا كَانُوا
 عَلَيْهِ مِنَ الضَّلَالِ وَالشِّرْكِ وَالْعِنَادِ فَدَعَا عَلَيْهِمْ
 نُوحٌ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَائِلًا رَبِّ لَا تَذَرْ عَلَى الْأَرْضِ
 مِنَ الْكَافِرِينَ دَيَّارًا فَاسْتَجَابَ اللَّهُ دَعْوَتَهُ وَ
 غَضِبَ عَلَيْهِمْ، وَآرَادَ أَنْ يُعَذِّبَهُمْ بِالْغَرَقِ، وَأَمَرَ
 نُوحًا أَنْ يَصْنَعَ السَّفِينَةَ فَصَنَعَهَا .

الكَلِمَاتُ وَالتَّرَاكِبُ الْجَدِيدَةُ

يُنْقِذُهُمْ : هو النجاة کی بجاتی تو يُحَذِّرُهُمْ : هو انہن کی ڈھاری تو
 الْمُسْتَضْعَفُونَ : (جمع) کمزور (ضعیف) أَصْرُوا : انہن اصرار کیو
 فَاسْتَجَابَ : ہوا ان قبول کیو .

قواعد

مرڪب اضافي ۽ مرڪب توصيفي

- ۱ - ٻن يا ٻن کان وڌيڪ لفظن جي مجموعي کي مرڪب چئبو آهي. مرڪب ٻن قسمن جو هوندو آهي؛ مرڪب تام ۽ مرڪب ناقص.
- ۲ - پوري جملي کي "مرڪب مفيد" يا "مرڪب تام" چئبو آهي، ۽ اڻ پوري جملي کي "مرڪب غير مفيد"، يا "مرڪب ناقص" چئبو آهي.
- ۳ - مرڪب ناقص جي قسمن مان مرڪب اضافي ۽ مرڪب توصيفي به آهن.
- ۴ - (i) مرڪب اضافي مضاف ۽ مضاف اليه سان ملي ڪري لهي ٿو.

مثال طور: بَيِّتُ الله

هن مثال ۾ بيت مضاف ۽ الله مضاف اليه آهي.

- (ب) سنڌي زبان جي برعڪس عربي ۾ مضاف پهرين ايندو آهي ۽ مضاف اليه پوءِ.
- (ج) مضاف تي "ال" نه لڳندو آهي ۽ نه ئي ڪابه تنوين (يعني ۾ زيرون، ۾ زيرون، ۾ پيش)

د- مضاف اليه هميشه مجرور هوندو آهي.

مثال: رَسُولُ اللهِ . . . (الله جو رسول)

كِتَابُ خَالِدٍ (خالد جو ڪتاب)

بَيْتُ رَجُلٍ . (ماڻهوءَ جو گهر)

مُحَقِّقَةُ الطِّفْلِ (ٻار جو ٿيلهو)

كُرَةُ الطِّفْلِ (ٻارڙيءَ جو بال)

۵- (۱) مرکب تو صيفي صفت ۽ موصوف سان ملي لهندو آهي.
مثال طور: زَهْرَةٌ جَمِيلَةٌ (سھڻو گل) هن مثال ۾ زَهْرَةٌ موصوف
۽ جَمِيلَةٌ صفت آهي.

(ب) عربي زبان ۾ -نديءَ جي برعڪس موصوف پهرين ۽ صفت پوءِ ايندي آهي.
(ج) صفت پنهنجي موصوف سان چئن ڳالهين ۾ هڪجهڙائي رکندي آهي.

(i) مذڪر ۽ مونث هئڻ ۾ مثلاً: رَجُلٌ صَالِحٌ

اِمْرَأَةٌ صَالِحَةٌ

(ii) معرف ۽ نڪره هئڻ ۾ مثلاً: اَلْوَلَدُ الصَّغِيرُ

وَلَدٌ صَغِيرٌ

(iii) اسراب (زير زير پيش) ۾ مثلاً: كَلِمَةٌ طَيِّبَةٌ

كَلِمَةٌ طَيِّبَةٌ

كَلِمَةٌ طَيِّبَةٌ

كَلِمَةٌ طَيِّبَةٌ

(iv) واحد، تشبيه ۽ جمع ۾ - مثلاً: مُسْلِمٌ صَادِقٌ مُسْلِمَانِ صَادِقَانِ

مُسْلِمُونَ صَادِقُونَ

التدريبات

سوال نمبر ۱ - هيٺين جملن مان مرکب اضافي ۽ مرکب توصفي الڳ الڳ لکو:

ثَمَنًا قَلِيلًا - الْحَجُّ الْأَكْبَرُ - طَرِيقُ الْحَقِّ - دَعْوَةُ التَّوْحِيدِ - الْمَسْجِدُ الْحَرَامُ -

عَذَابًا أَلِيمًا - عِبَادُ اللَّهِ - أَهْلُ الْكِتَابِ - الْفَوْزُ الْعَظِيمُ - نُورُ اللَّهِ

سوال نمبر ۲۔ خالی جگہں پر مناسب مضاف الیہ لکھو

(۱) الْقُرْآنُ كَلَامُ

(۲) جَاهِدُوا فِي سَبِيلِ

(۳) الشَّيْطَانُ يَدْعُوا إِلَى عِبَادَةِ

(۴) إِنِّي أَعْلَمُ غَيْبِ

سوال نمبر ۳۔ خالی جگہں پر مناسب صفت لکھو

(۱) إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمْ عَدُوٌّ

(۲) بَنُوا بُيُوتًا

(۳) كَانَ النَّاسُ أُمَّةً

(۴) الشِّرْكَ ظُلْمٌ

الدَّرْسُ الرَّابِعُ الطُّوفَانُ

وَفِي يَوْمٍ مِّنَ الْأَيَّامِ حَانَ الْوَقْتُ الْمَوْعُودُ وَتَحَقَّقَ وَعْدُ اللَّهِ لِنَبِيِّهِ نُوحٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَأَخَذَتِ السَّمَاءُ تُمْطِرُ وَاسْتَمَرَّتْ إِلَى أَيَّامٍ وَلَيَالِي. وَفَارَ الثَّنُورُ وَتَدَفَّقَ الْمَاءُ عَنْ جَوَانِبِ الْأَرْضِ حَتَّى طَغَى وَكَادَ يُغْرِقُ كُلَّ شَيْءٍ. فَأَوْحَى اللَّهُ إِلَى نَبِيِّهِ نُوحٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ لِيَأْخُذَ مَعَهُ فِي السَّفِينَةِ مَنَ امْنٍ بِهِ مِنْ أَهْلِهِ وَقَوْمِهِ. وَكَذَلِكَ أَمَرَهُ أَنْ يَأْخُذَ مَعَهُ مِنْ حَيَوَانٍ وَطَائِرٍ وَزَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ وَآخِبَرَهُ بِأَنَّ الطُّوفَانَ يَغْمُ الْأَرْضَ كُلَّهَا وَلَنْ يَنْجُو مِنْهُ إِنْسَانٌ وَلَا حَيَوَانٌ وَلَا طَائِرٌ إِلَّا مَن رَّكِبَ مَعَهُ فِي السَّفِينَةِ وَلَبَّى سَيِّدُ نَاوُحٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ بِأَمْرِهِ تَعَالَى فَجَاءَ الطُّوفَانُ وَبَدَأَ الْمَاءُ يُسِيلُ فِي أَمْوَاجٍ كَالْجِبَالِ

فَنَجَّا الْمُؤْمِنُونَ مِنَ الصُّوفَانِ وَأَمَّا الْمُسْتَكْبِرُونَ
وَالْعَصَاةُ فَنَرَقُوا وَكَانَ مِنْهُمْ ابْنُ نُوحٍ لَأَنَّ عَمَلَهُ كَانَ
غَيْرَ صَالِحٍ كَمَا صَرَّحَ اللَّهُ بِسُخَانِهِ وَتَعَالَى بِهِ فِي كِتَابِهِ
”يَنُوحُ إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ أَهْلِكَ إِنَّهُ عَمَلٌ غَيْرُ صَالِحٍ“
وَأَغْرَقَهُمُ اللَّهُ جَمِيعًا وَأَصْبَحُوا عِبْرَةً لِمَنْ خَلَفَهُمْ.

الْكَلِمَاتُ وَالتَّرَاكِيِبُ

حَانَ الْوَقْتُ الْمَوْعُودُ : جنهن وقت جو وعدو ڪيو ويو هو سو اچي پهتو

تَدَفَّقَ الْمَاءُ : پاڻي ٿئي نڪتو

يَعُجُّ : اهو ڪم ٿئي ٿو ڪَبي : من ليڪ ڇيو

يَسِيلُ : وهي ٿو (پاڻي)

مَوَاجٍ كَالْجِبَالِ : جبلن وانگر چولھون

الْمُسْتَكْبِرُونَ : ٽڪر ڪرڻ وارا الْعَصَاةُ : نا فرمان (جمع) (واحد العاصي)

أَصْبَحُوا عِبْرَةً : هو عبرت بنجي ويا

الدرس الرابع

قواعد

”جمله اسميه“ ۽ ”جمله فعليه“

۱. جمله (مركب تار) ۽ ٻن قسمن جو ٿيندو آهي؛ جمله اسميه ۽ جمله فعليه.

۲. (۱) هريءَ ۽ ۾ جمله اسميه جي سڃاڻپ هيءَ آهي ته اهو اسم سان شروع ٿيندو آهي.

جهڙيءَ طرح؛ أَحْمَدُ ذَكِيٌّ احمد ذهين آهي.
الْوَرْدَةُ جَمِيلَةٌ گلاب جو گل سهڻو آهي.

(ب) جمله اسميه جا ۾ پاڻا هوندا آهن؛ مبتدا ۽ خبر.

(ج) مبتدا هميشه معرف هوندي آهي ۽ جملي جي منڍ ۾ ايندي آهي ۽ خبر گهڻو ڪري نڪره هوندي آهي.

جهڙيءَ طرح؛ أَلْبَابٌ كَثِيرٌ - دروازو وڏو آهي.

هتي ”أَلْبَابٌ“ مبتدا آهي ۽ ”كَثِيرٌ“ خبر آهي.

النَّافِذَةُ صَغِيرَةٌ دري ننڍي آهي.
النَّافِذَةُ مبتدا ۽ صَغِيرَةٌ خبر آهي.

(د) خبر هيئن صورتن ۾ پنهنجي مبتدا جي مطابق هوندي آهي؛

(i) مذڪر ۽ مؤنث هنڻ (تذڪير ۽ - نيٺ) ۾

مثلاً الْكِتَابُ جَدِيدٌ - ڪتاب نئون آهي.

السَّاعَةُ ثَمِينَةٌ - وڃ ڇهين آهي.

(ii) واحد، تشبيه ۽ جمع هنڻ ۾ مثلاً؛

التَّلْمِيزُ مُجْتَهِدٌ - هڪ شاگرد محنتي آهي.

التَّلْمِيزَانِ مُجْتَهِدَانِ - ٻه شاگرد محنتي آهن.

التَّلَامِيزُ مُجْتَهِدُونَ - گهڻا شاگرد محنتي آهن.

التَّلْمِيزَةُ مُجْتَهِدَةٌ - شاگرديائي محنتي آهي.

(ه) جملہ اسمیہ پر "کان" "وَإِنْ" جو استعمال

(۱) جملہ اسمیہ پر مبتدئ پر خبر مرفوع (پیش وارا) ہوندا آھن۔ پر جیکڏھن
 "جملہ اسمیہ" جي شروع پر "کان" لڳي ته ان جي خبر منصوب (زیر لڳل)
 ٿي ويندي آهي.

مثلاً، اَللّٰهُ عَلِيْمٌ (الله علم وارو آهي) مان کان اَللّٰهُ عَزِيْزٌ (الله علم وارو آهي/ هو)
 الْمُعَلِّمُ فَاضِلٌ (استاد عزت وارو آهي) مان
 كَانَ الْمُعَلِّمُ فَاضِلًا (استاد عزت وارو هو)

(ii) جیکڏھن جملہ اسمیہ جي شروع پر "إِنْ" لڳايو وڃي ته مبتدا منصوب ٿي
 ويندي آهي. مثلاً،

الرَّسُولُ أَمِينٌ	(رسول امانت وارو آهي)
إِنَّ الرَّسُولَ أَمِينٌ	(بیشڪ رسول امانت وارو آهي)
الْقَلَمُ جَدِيدٌ	(قلم سنو آهي)
إِنَّ الْقَلَمَ جَدِيدٌ	(بیشڪ قلم سنو آهي)

۲. (۱) جملہ فعلیہ جي سڃاڻپ هيءَ آهي ته اهو جملو فعل سان شروع ٿيندو آهي.

مثال طور: خَرَجَ الطَّالِبُ (شاگرد نڪتو)

خَرَجَتِ الطَّالِبَةُ (شاگردياڻي نڪتي)

(ب) جملہ فعلیہ "فعل" ۽ "فاعل" سان گڏجي ٺهندو آهي

۽ فاعل هميشه مرفوع هوندو آهي. مثلاً،

فعل	فاعل
-----	------

جاءِ الآبَ	(پيءُ آيو)
------------	------------

جاءِ تِ الْأُمِّ	(ماءُ آئي)
------------------	------------

(ج) ڪجهه صورتن ۾ جملہ فعلو ۾ فعل ۾ فاعل سان گڏ "مفعول" به ايندو آهي. مفعول هميشه منصوب هوندو آهي. مثلاً، ڪَتَبَ الْمُعَلِّمُ الدَّرْسَ (استاد سبق لکيو)

فعل	فاعل	مفعول (منصوب)	
كَتَبَ	الْمُعَلِّمُ	الدَّرْسَ	(استاد سبق لکيو)
كَتَبَتْ	الْمُعَلِّمَةُ	الدَّرْسَ	(استادياڻي سبق لکيو)

التدريبات

سوال نمبر ۱ - مشق مان ٽي "جملہ فعلیہ" ڳولي لکو.

سوال نمبر ۲ - هيٺ ڏنل جملن تي اعراب (زير - زير - پيش) لڳايو ۽ ٻڌايو ته اهي اسميه آهن يا فعليه .

(۱) الْقُرْآنُ كِتَابٌ (۲) كَانَ الْمُؤْمِنُ صَادِقًا

(۲) إِنَّ الْفَضْلَ عَظِيمٌ (۳) جَاهِدَ النَّبِيُّ الْكُفَّارَ

الدَّرْسُ الْخَامِسُ

أَيُّوبُ عَلَيْهِ السَّلَامُ

كَانَ أَيُّوبُ عَلَيْهِ السَّلَامُ نَبِيًّا مِنْ أَنْبِيَاءِ بَنِي إِسْرَءِيلَ وَكَانَ مِنْ ذُرِّيَّةِ إِبْرَاهِيمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ كَمَا قَالَ اللَّهُ سُبحَانَهُ وَتَعَالَى فِي كِتَابِهِ: "وَمِنْ ذُرِّيَّتِهِ دَاوُدَ وَسُلَيْمَنَ وَأَيُّوبَ وَيُوسُفَ وَمُوسَى وَهَارُونَ" وَأَعْطَاهُ اللَّهُ مَالًا كَثِيرًا مِنَ الْأَنْعَامِ وَالْأَرْضِ وَرِزْقَةً أَفْلَادًا كَثِيرَةً مِنَ الْبَنِينَ وَالْبَنَاتِ -

وَبَعْدَ مَدَّةٍ امْتَحَنَهُ اللَّهُ وَابْتَلَاهُ بِأَنْوَاعِ الْبَلَاءِ فَسَلِبَ مِنْهُ مَالَهُ جَمِيعًا وَابْتُلِيَ بِأَنْوَاعِ الْمَرَضِ فِي جَسَدِهِ حَتَّى لَمْ يَبْقَ مِنْهُ عَضْوٌ سَلِيمٌ سِوَى قَلْبِهِ لِيَذْكُرَ اللَّهُ سُبحَانَهُ وَتَعَالَى - فَطَالَ مَرَضُهُ

حَتَّى تَرَكَهُ النَّاسُ وَأَصْدِقَاءَهُ وَأَقَارِبَهُ -
 صَبَرَ أَيُّوبُ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَلَى هَذِهِ الْحَالَةِ
 صَبْرًا جَمِيلًا وَصَارَ نُمُودَجًا لِلنَّاسِ فِي الصَّبْرِ
 وَإِلَيْهِ أَشَارَ اللَّهُ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى "إِنَّا وَجَدْنَاهُ صَابِرًا"
 نَعْمَ الْعَبْدُ إِنَّهُ أَوَّابٌ -

كَانَتْ لَهُ زَوْجَةٌ وَفِيَهُ تَخْدِمُهُ فِي مَرَضِهِ وَ
 كَانَتْ تُؤَقِّرُ لَهُ كُلَّ حَاجَاتِهِ وَدَعَا أَيُّوبُ رَبَّهُ فَاسْتَجَابَ
 لَهُ دُعَاؤُهُ - كَمَا قَالَ اللَّهُ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى "وَأَيُّوبَ
 إِذْ نَادَى رَبَّهُ أَنِّي مَسْنِي الضُّرِّ وَأَنْتَ أَرْحَمُ الرَّحِمِينَ"
 فَاسْتَجَبْنَا لَهُ فَكَشَفْنَا مَا بِهِ مِنْ ضُرٍّ "حَتَّى فَرَجَ اللَّهُ
 عَنْهُ الْمُرَضَّ بِمَاءٍ بَارِدٍ مِنَ الْعَيْنِ وَوَهَبَ لَهُ أَهْلَهُ
 وَمِثْلَهُمْ مَعَهُمْ جَزَاءً مِنْهُ حَيْثُ قَالَ اللَّهُ سُبْحَانَهُ
 وَتَعَالَى: "أَرْكَضْ بِرَجْلِكَ هَذَا مَغْتَسلٌ بَارِدٌ وَ"

شَرَابٌ مَوْهَبًا لَهُ أَهْلُهُ وَمَثَلُهُمْ مَعَهُمْ رَحْمَةٌ
 مِنَّا وَذِكْرِي لِأُولَى الْأَلْبَابِ
 هَكَذَا يَبْتَلِي اللَّهُ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى عِبَادَهُ
 الصَّالِحِينَ بِأَنْوَاعٍ مِنَ الْمَصَائِبِ لِيَصْبِرُوا
 صَبْرًا عَظِيمًا -

الْكَلِمَاتُ وَالتَّرَاكِيِبُ

ذُرِّيَّةٌ	: اولاد / نسل	أَعْطَى	: من ڏنو
الْأَنْعَامُ	: چوپایا / ڍور ڍگا	الْأَرْضَى	: زمينون
إِمْتَحَنَ	: آزمايو	سُلْبٍ	: کسيو ويو
طَالَ	: ڊگهو ٿيو	تَرَكَ	: ڇڏي ڏنو
أَصْدِقَاءُ	: دوست (جمع)	نُمُوذَجٍ	: نمونو
أَوَابٌ	: الله ڏانهن گهڻو رجوع ڪرڻ وارو	وَفِيَّهِ	: وفادار
كَشَفْنَا	: اسان هٽايو سين	يَبْتَلِي	: ر هو آزمائي ٿو
		بَارِدٌ	: ٿڌو

قواعد

ابواب ثلاثي مجرد

۱. عربي ٻوليءَ ۾ بنيادي طور تي فعل ٽه حرفي ٿيندو آهي.

اهڙي قسم جي فعل کي ثلاثي مجرد چئبو آهي.

مثلاً، مَنَعَ - لَبَسَ - كَرُمَ

۲. ثلاثي مجرد (ٽه حرفي) تي فعل ماضي معروف ۾ ان جي پهرئين ۽ آخري حرف

تي هميشه فتحه يعني زبر هوندي آهي. جڏهن ته ان جي وچ واري حرف تي ڪن

فعلن ۾ زير ڪن ۾ زير ۽ ڪن ۾ پيش ايندو آهي.

مثلاً، كَتَبَ عَلِمَ حَسَنَ

۳. فعل ماضي مان مضارع ٺاهڻ وقت شروع ۾ علامت مضارع (ي) وغيره جو

اضافو ڪيو ويندو آهي. ان کان پوءِ ماضي جي ٽن حرفن مان پهرئين حرف کي

ساڪن ڪيو ويندو آهي ۽ آخري حرف تي پيش لڳايو ويندو آهي.

ماضيءَ وانگر مضارع جي وچ واري حرف جون حرڪات (زير - پيش) به

مختلف هونديون آهن. ڪجهه فعلن تي زير ڪن تي زير ۽ ڪن تي پيش لڳايو

ويندو آهي.

مثال طور، يَفْعَلُ - يَنْزِلُ - يَخْرُجُ

۴. وچ واري حرف جي حرڪت جي لحاظ کان فعل ثلاثي مجرد ٻه ڇهه ابواب

هوندا آهن، جيڪي هيٺ ڏجن ٿا مثال،

مثال

باب جو نالو

۱ - فَتَحَ يَفْتَحُ جَعَلَ يَجْعَلُ - ذَهَبَ يَذْهَبُ

۲ - ضَرَبَ يَضْرِبُ جَلَسَ يَجْلِسُ - نَزَلَ يَنْزِلُ

۳ - نَصَرَ يَنْصُرُ سَجَدَ يَسْجُدُ - دَخَلَ يَدْخُلُ

- ۴- سَمِعَ يَسْمَعُ عَلِمَ يَعْلَمُ - شَرِبَ يَشْرَبُ
 ۵- حَسِبَ يَحْسِبُ نَعِمَ يَنْعَمُ - وَرِثَ يَرِثُ
 ۶- كَرَّمَ يَكْرُمُ حَسَنَ يَحْسُنُ - شَرَفَ يَشْرَفُ

التدريبات

سوال نمبر ۱ - ثلاثي مجرد جا گهڻا ابواب آهن؟

نالا لکيو ۽ هر هڪ جو هڪ هڪ مثال ڏيو،

سوال نمبر ۲ - ماضي مان مضارع ٺاهيو (مثال مطابق)

(مثال) (نَمَرَ يَنْصُرُ) دَخَلَ - خَرَجَ - تَرَكَ - ذَكَرَ

سوال نمبر ۳ - (۱) هيٺ ڏنل فعلن جو ثلاثي مجرد جي ڪهڙي باب سان تعلق آهي؟

دَرَسَ يَدْرُسُ - رَزَقَ يَرْزُقُ - خَدَمَ يَخْدُمُ - رَجِمَ يَرْحِمُ - مَنَعَ يَمْنَعُ

(ب) هيٺين فعلن تي حرڪات (زبر - زير - پيش) لڳايو،

ذَهَبَ يَذْهَبُ - سَجَدَ يَسْجُدُ - شَرِبَ يَشْرَبُ

جَلَسَ يَجْلِسُ - حَسَنَ يَحْسُنُ.

من هدي الحديث

۱ - أَفْضَلُ الْأَعْمَالِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَفْضَلُ الدُّعَاءِ إِلَّا سْتِغْفَارُ

ترجمو : سڀ کان وڌيڪ فضيلت وارو عمل وارو عمل لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ آهي ۽ سڀ کان وڌيڪ فضيلت واري دعا استغفار آهي.

تشریح: نبي اکرم صلي الله عليه وسلم جي هن حديث مبارڪ جا ٻه حصا آهن. پهرئين حصي ۾ الله تعاليٰ جي توحيد جي اقرار کي سڀ کان وڌيڪ فضيلت وارو عمل قرار ڏنو ويو آهي، ۽ ٻئي حصي ۾ استغفار يعني الله تعاليٰ کان پنهنجين غلطي ۽ ڏوهن جي معافي طلب ڪرڻ واري عمل کي سڀ کان فضيلت واري دعا چئي وئي آهي.

- حديث جي پهرئين حصي ۾ ارشاد آهي ته: أَفْضَلُ الْأَعْمَالِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ

يعني الله کان سواءِ ڪنهن ٻئي کي (معبود) نه مڃڻ جو اقرار ۽ پنهنجي عمل سان ان عقيدتي جو اظهار سڀ کان وڌيڪ فضيلت ۽ عظمت وارو عمل آهي. لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ "الله" مان مراد اهڙي ذات آهي جنهن جي عبادت ڪئي وڃي ۽ جنهن سان بي انتها محبت ۽ عقيدت هئڻ گهرجي. اها الله جَلَّ جَلَالُهُ جي ذات آهي جنهن اسان کي پيدا ڪيو آهي ۽ ان اسان کي عقل ۽ سمجهه عطا ڪئي. ان اسان کي نه رڳو هي زندگي ڏني پر زندگي جون سڀ نعمتون پڻ عطا ڪيون. اسان کي گهرجي ته اسان پنهنجي قول ۽ فعل سان ان ذات کي "إِلَه" ڪري مڃيون ۽ ان جي ئي عبادت ڪريون ۽ ان سان ئي وقڻ ۽ محبت ڪريون.

حديث جي ٻئي حصي ۾ ارشاد آهي: أَفْضَلُ الدُّعَاءِ إِلَّا سْتِغْفَارُ يعني

بهترين دعا الله کان پنهنجن گناهن ۽ نافرمانين جي معافي گهرڻ آهي. هي انسان ڪڏهن دنيا جي ظاهري ڏيک وٺي، نٺ نانگر ۾ گر ٿي پنهنجي خالق ۽ مالڪ جي رضا مندي خلاف غلطيءَ يا گناهه ڪري وجهندو آهي. انهيءَ ڪري الله کي "إِلَه" مڃڻ جي تقاضا هي آهي ته انسان پنهنجين غلطي يا گناهن تي پشيمان ۽ شرمسار

تڻي ۽ الله کان معافي گهري ڇو ته ” آخروي نجات “ (آخرت ۾ چوڻڪارو) ان وقت تائين ممڪن نه آهي جيستائين الله اسان جي غلطي ۽ گناهن کي معاف نه ڪري. هاڻي جيڪڏهن ڪو شخص الله جي نظر ۾ پيارو ۽ محبوب بڻجن چاهي ته ان کي گهرجي ته هلندي ڦرندي، اٿندي ويهندي دل ۽ جان سان لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ ۽ اسْتَغْفِرُ اللَّهَ جو عملي اظهار ڪندو رهي.

۲ - طَلَبُ الْعِلْمِ قَرِيضَةٌ عَلَى كُلِّ مَسْلَمٍ

ترجمو: علم جي طلب ڪرڻ هر مسلمان (مرد ۽ عورت) تي فرض آهي. تشریح: انساني فطرت جي بنيادي گهرج هيءَ آهي ته ان کي پنهنجي ذات ۽ ڪائنات بابت هر سٺي ۽ خراب ڳالهه جو علم هجي. ان کان سواءِ انسان دنيا ۾ نه ترقي ڪري سگهي ٿو ۽ نه ئي پنهنجي خالق ۽ مالڪ جو قرب حاصل ڪري سگهي ٿو. اسان جي انهيءَ بنيادي ضرورت کي سامهون رکندي نبي اڪرم صلي الله عليه وسلم هن حديث ۾ هر مسلمان مرد ۽ عورت تي علم حاصل ڪرڻ لازمي قرار ڏنو آهي.

انسان پنهنجو مرتبو ۽ مقام ۽ الله تعاليٰ طرفان مقرر ڪيل فرضن کي ايستائين ڄاڻي نٿو سگهي جيستائين هو علم جي کوجنا واري عمل کي اختيار نه ڪري. ٻي ڳالهه هي آهي ته قيامت جي ڏينهن الله تعاليٰ جي عدالت ۾ پنهنجي فرضن ۽ ذميدارين بابت پڇاڻو ٿيندو، انڪري هر قسم جي نيڪيءَ يا گناهه، چڱائيءَ يا برائيءَ بابت علم حاصل ڪرڻ ضروري آهي ۽ پوءِ ئي اسان دنيا ۾ ڪامياب ٿي سگهنداسون ۽ آخرت ۾ به الله تعاليٰ جي عدالت ۾ سرخرو ٿي سگهنداسون.

۳ - خَيْرُكُمْ مَنْ تَعَلَّمَ الْقُرْآنَ وَعَلَّمَهُ

ترجمو: توهان مان بهتر اهو آهي جنهن قرآن سکيو ۽ ان (ٻين کي) سيکاريو. تشریح: قرآن مجيد الله تعاليٰ جو ڪلام آهي ۽ ان جو موضوع انسان آهي. هيءُ ڪتاب رڳو روزي نماز جي تعليم تي مشتمل نه آهي، بلڪه انساني زندگيءَ جي سمورن پاسن دنياوي هجن يا آخروي، معشي هجن يا معاشرتي، سياسي هجن

سائنسي سڀني بابت تائيد يعني قيامت تائين رهنمائي ڪري ٿو. اسان آخرت ۾ به ان وقت تائين ڪاميابي مائي نٿا سگهون جيستائين اسان پنهنجي دنيا واري زندگيءَ کي قرآني تعليمات جي تابع نه ڪريون. ان لاءِ ضروري آهي ته اسان قرآن مجيد پڙهون، سمجهون ۽ عملي زندگيءَ ۾ ان کي اختيار ڪريون ۽ ان سان گڏوگڏ ان جو پيغام پڻ تائين به پهچايون ۽ ان تي عمل ڪرڻ جي به ترغيب ڏيون.

۴ - مَنْ صَلَّى عَلَيَّ مَرَّةً فَتَحَ اللَّهُ لَهُ بَابًا مِنَ الْعَافِيَةِ

ترجمو: جنهن به مون تي هڪ دفعو درود پڙهيو الله تعاليٰ ان لاءِ عافيت جو دروازو کولي ڇڏيندو.

تشریح: نبي اڪرم صلي الله عليه وسلم محسن انسانيت آهن. پاڻ ڪريم جن انسانن کي دنيا ۽ آخرت جي ڪاميابيءَ جو رستو ڏيکاريو. پنهنجي زندگيءَ ۽ عمل سان اسان لاءِ اسوه حسنه پيش ڪيو. انسان تي رسول الله صلي الله عليه وسلم جي احسانن جي هي گهر آهي ته پاڻ سڳورن سان دنيا جي هر شيءِ کان وڌيڪ محبت ڪئي وڃي. ان جي عملي صورت هي آهي ته پاڻ ڪريم جي تعليمات تي عمل ڪيو وڃي. محبت ۽ عقيدت جو اظهار ڪندي پاڻ ڪريم جن تي درود ۽ سلام موڪليا وڃن. قرآن مجيد ۾ سورة الاحزاب ۾ ارشاد آهي، ”بیشڪ الله ۽ ان جا فرشتا نبي صلي الله عليه وسلم تي رحمت موڪلين ٿا. اي ايمان وارو توهان به ان تي درود ۽ سلام موڪليو.“ هن آيت مان ظاهر ٿئي ٿو ته رسول الله صلي الله عليه وسلم تي درود پڙهڻ لاءِ الله تعاليٰ تاڪيد ڪيو آهي. درود موڪلڻ جي اجر ۽ صلي بابت نبي ڪريم صلي الله عليه وسلم فرمايو آهي ته مون تي هڪ دفعو درود پڙهڻ جي بدلي ۾ الله تعاليٰ ان شخص لاءِ عافيت جو دروازو کولي ڇڏي ٿو.

۵. لَا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّىٰ يَكُونَ هَوَاهُ تَبَعًا لِّحُجَّتِ بِهِ

ترجمو: توهان مان ڪوبه شخص اڄ تائين مومن نٿو ٿي سگهي جيستائين ان جون خواهشون ان (تعليم) جي تابع نه ٿي وڃن جنهن کي مون آندو آهي.

تشریح: انسان جي فطرت ۾ نيڪيءَ يا بديءَ ۽ ٻنهي جو شعور رکيو ويو آهي. انڪري ان کي گهرجي ته هو ارادي ۽ اختيار جي هوندي به براين ۽ گناهن وارن

ڪمن کان پري رهي. ٻيو ته پنهنجن جذبن، احساسن ۽ خيالن کي الله ۽ ان جي رسول جي مرضي ۽ مطابق بڻائي. حديث ۾ آيو آهي ته جيڪڏهن ڪو به شخص ائين نٿو ڪري ته اهو ڄڻ ته ايمان جي لذت کان ناواقف آهي. ٻين لفظن ۾ هن حديث مبارڪ ۾ رسول الله صلي الله عليه وسلم جي اطاعت جو پيغام آهي. الله تعاليٰ جو فرمان آهي ته جنهن منهنجي نبي جي اطاعت ڪئي ڄڻ ته ان منهنجي اطاعت ڪئي.

۶. مَنْ أَحَبَّ لِلَّهِ وَأَبْغَضَ لِلَّهِ وَأَعْطَى لِلَّهِ وَامْتَنَعَ لِلَّهِ فَقَدْ اسْتَكْمَلَ الْإِيمَانَ

ترجمو: جنهن شخص (ڪنهن سان به) الله ڪارڻ محبت ڪئي ۽ الله ڪارڻ بغض رکيو ۽ الله جي رضا خاطر ڪنهن کي ڏنو ۽ الله ڪارڻ روڪيو ته ان ايمان مڪمل ڪري ورتو.

تشریح: هن حديث مبارڪ ۾ ايمان جي مڪمل هئڻ جا چار اصول ٻڌايا ويا آهن.

۱. مومن ڪنهن سان محبت ڪري ته الله ڪارڻ.

۲. ڪنهن سان بغض رکي ته رڳو الله ڪارڻ.

۳. انسان ڪنهن کي ڪجهه ڏئي ته الله ڪارڻ.

۴. ڪنهن کي نه ڏئي ته به الله ڪارڻ.

نبي اڪرم صلي الله عليه وسلم هن حديث ۾ انهن چئن عملن کي ايمان جو پورائو قرار ڏنو آهي. الله تعاليٰ جيئن ته انسان سان تمام گهڻي محبت رکي ٿو، الڪري انسان کي به گهرجي ته هو پنهنجن محبتن ۽ الفتن جو مرڪز الله تعاليٰ جي ذات کي ئي بڻائي. دنيا ۾ جنهن سان به محبت ڪري صرف الله جي رضا لاءِ ڪري. ان کان سواءِ ڪنهن سان به بغض نه رکي، پر جيڪڏهن ڪنهن سان بغض هجي ته به ان جو بنياد ۽ ڪارڻ هي هجي ته الله تعاليٰ ان شخص کي ناپسند ڪري ٿو. جڏهن الله تعاليٰ ڪنهن سرڪش ظالم کي پسند نٿو ڪري ته اسان ان کي ڇو پسند ڪريون؟ انکان علاوه جيڪڏهن ڪنهن کي مال يا ڌوڪڙ ڏيون ته ان جو بنياد رپاڪاري يا دنياوي غرض نه هجي، بلڪه الله جي رضا هئڻ گهرجي ۽ ڪنهن کي ڏيڻ کان هٿ روڪيون ته صرف ان لاءِ روڪيون جو الله ان کان هٿ روڪڻ جو حڪم ڏنو آهي.

۷. لَيْسَ مِنَّا مَنْ لَمْ يَرْحَمْ صَفِيرًا وَلَا كَرُمًا يَوْ قَرَّ كَيْبَرًا

ترجمو: اهو (شخص) اسان مان نه آهي جيڪو اسان جي ننڍن تي رحم نٿو ڪري
۽ اسان جي وڏن جو احترام نٿو ڪري.

تشریح: انسان. کي اشرف المخلوقات هئڻ ڪري الله جي صفتن جو مظهر هئڻ
گهرجي. انڪري انسان کان هي گهر ڪئي ويئي ته هو پنهنجي اندر پنهنجي خالق
جون صفتون پيدا ڪري ۽ هو انهن جو پنهنجي قول ۽ فعل سان اظهار به ڪري.
مثال طور الله جي صفت آهي ته هو ”عادل“ آهي، انڪري انسان به عدل ڪري.
الله تعاليٰ معاف ۽ درگذر ڪندڙ آهي انسان کي به گهرجي ته هو ٻئي جي خطائن ۽
ظلمين کان درگذر ڪري.

رحم ڪرڻ به الله جي سڀني کان غالب صفت آهي. نبي ڪرم صلي الله
عليه وسلم جي هن حديث ۾ خاص طور تي ان رحمت جي صفت تي زور ڏنو ويو
آهي. رحم جا وڏا ۽ وڏا حقدار ننڍا هوندا آهن ۽ وڏا عموماً وڏي عزت ۽ احترام
جا حقدار هوندا آهن. انڪري رسول الله صلي الله عليه وسلم ايڏي تاڪيد سان
فرمايو آهي ته جيڪو به اسان جي ننڍن تي رحم نٿو ڪري ۽ وڏن جي عزت نٿو
ڪري ته اهو اسان مان نه آهي يعني هو پنهنجي شفقت کان محروم رهندو.

۸. الرَّأْسِيُّ وَالْمُرْتَشِي كِلَا هُمَا فِي النَّارِ

ترجمو: رشوت ڏيڻ وارو ۽ رشوت وٺڻ وارو ٻئي باهه ۾ آهن.

تشریح: رشوت جو رواج ڪنهن به قوم ۾ ان وقت عام ٿي ويندو آهي جڏهن
عدل ۽ انصاف انهن مان نڪري ويندو آهي ۽ ماڻهن کي سندن حق جائز طريقي سان
نه ملي سگهندو آهي. ڪنهن قوم جي اهڙي حالت ان جي معاشرتي بگاڙ ۽ ظلم جي
هڪ تمام پڇڙي صورت آهي.

جنهن معاشرتي ۾ انسانن جي جائز حقن جي راهه ۾ ظالم ڪامورن جا
ناجائز مطالبات آڏو اچي وڃن ته اتي پلا امن ۽ سکون ڪيئن ٿو رهي سگهي. انهيءَ
ڪري رسول الله صلي الله عليه وسلم رشوت ڏيڻ واري ۽ وٺڻ واري ٻنهيءَ بابت
فرمايو آهي ته اهي ٻئي باهه جو پارڻ آهن.

هن حديث تي غور ڪريو ته رشوت ڏيڻ واري جو ذڪر پهريائين ٿيو آهي. ان مان واضح ٿئي ٿو ته رشوت ڏيڻ وارو به ان گناهه جي سزا کان بچي نه سگهندو.

۹ - مَنْ نَصَرَ قَوْمَهُ عَلَىٰ غَيْرِ الْحَقِّ فَهُوَ كَالْبَعِيرِ الَّذِي رَدِّيَ فَهُوَ يُنَزَّعُ بِذَنْبِهِ
ترجمو: جنهن شخص ڪنهن سان ناجائز معاملي ۾ پنهنجي قوم جي مدد ڪئي ته ان جو مثال ان اٺ جي حالت وانگر آهي جو ڪنهن کوهه ۾ ڪري رهيو هجي پوءِ ان جي ڀڄ ڪي ڪو پڪڙي چڪي (ته اٺو هو پاڻ به ان ۾ وڃي ڪري). يعني جيڪو شخص ڪنهن ڪوڙي ۽ ناحق معاملي ۾ پنهنجي قبيلي جي ڀروئي ٿو ته هو پنهنجي قبيلي سان گڏ پاڻ کي به تباھ ۽ برباد ڪري ٿو. انڪري اسان کي گهرجي ته ڀلائيءَ ۽ نيڪيءَ جي ڪمن ۾ قوم يا نسل، زبان يا علائقي جي ورڇ کان مٿي ٿي ڪري سچ ۽ حق جي تائيد ڪريون ۽ ناحق ۽ ناجائز ڪمن ۾ ڪنهن جو به ساٿ نه ڏيون ڀلي اهي پنهنجي خاندان يا قبيلي وارا ئي ڇو نه هجن.

۱۰ - اِنَّ اَكْمَلَ الْمُؤْمِنِينَ اِيْمَانًا اَحْسَنَهُمْ خُلُقًا

ترجمو: بيشڪ مؤمنن ۾ پوري ايمان وارو اهو آهي جيڪو انهن ۾ اخلاق جي لحاظ کان سڀ کان وڌيڪ سٺو آهي.

تشریح: انساني شخصيت جي اصل تصوير هڪ آئينو به اهڙي ڇٽيءَ طرح پيش ٿئي ڪري جيترو ان جو اخلاق. جڏهن هڪ انسان ٻين سان معاملات ۾ حسن خلق سان پيش اچي ٿو ته ان جي شخصيت جو ظاهر ۽ باطن پوريءَ طرح پٿرو ٿي وڃي ٿو.

سهڻو اخلاق ئي هڪ اهڙو عمل آهي جنهن سان پنهنجي پاڻ ۾ هڪٻئي سان نفرتن کي نه رڳو محبت ۾ بدلائي سگهجي ٿو. پر دشمنن کي به پنهنجو بنائي سگهجي ٿو. رسول الله صلي الله عليه وسلم اسلام جي تبليغ ڪرڻ وقت عام طور تي پوري عمر خاص طور تي مڪي واري زندگيءَ ۾ صرف حسن خلق واري هٿيار ئي سان وڏي کان وڏي دشمن کان به پاڻ مڃرائي ورتائون. هونئن ته حسن خلق نه رڳو مسلمانن کي بلڪه سڀني انسانن کي اختيار ڪرڻ گهرجي. پر نبي

اڪرم صلي الله عليه وسلم مسلمانن لاءِ حسن خلق کي ايمان جي مڪمل هنڌ جو معيار قرار ڏنو. اخلاق حقيقت ۾ روزمره زندگي ۾ الله، ان جي رسول، پنهنجي نفس ۽ الله جي مخلوق سان هڪ مسلمان جي طرز عمل ۽ رويي جو نالو آهي. جيڪڏهن اهو طرز عمل ۽ رويو چڱو آهي ۽ شريعت جي اصولن مطابق آهي ته ان کي حسن اخلاق چئبو. پر جيڪڏهن اهو سلوڪ يا رويو سھو نه آهي ته ان کي بيچڙو اخلاق چيو ويندو.

۱۱۔ الصَّلَاةُ عِمَادُ الدِّينِ مَنْ أَقَامَهَا فَقَدْ أَقَامَ الدِّينَ وَمَنْ هَدَمَهَا فَقَدْ هَدَمَ الدِّينَ

تشریح: نماز دين جو ستون آهي. جنهن ان کي قائم ڪيو ڄڻ ان دين کي قائم ڪيو. جنهن ان کي ڊاهي ڇڏيو ڄڻ ته ان دين کي ڊاهي ڇڏيو.

تشریح: هن حديث ۾ دين کي هڪ عمارت سان تشبيه ڏئي ويئي آهي. جنهن جو ٿنڀ نماز آهي. جنهن به ان ٿنڀ کي قائم رکيو ڄڻ ان دين جي عمارت کي قائم رکيو ۽ جنهن ان کي ڪيرايو يا ڊاهيو ته ڄڻ ان پوري دين جي عمارت کي ڊاهي ڇڏيو. هن مان نماز جي اهميت کي واضح ڪيو ويو آهي.

هر مسلمان کي روزانو پنج دفعا ايمان جي امتحان جو موقعو ملي ٿو. (موذن اذان ڏيڻ وارو) انکي نماز ۽ فلاح لاءِ سڏي ٿو. جيڪڏهن هو ان سڏ تي لبیک چئي ٿو ته ڄڻ هو پنهنجي ايمان جي صداقت جي گواهي ڏئي ٿو. ان کان سواءِ نماز ئي هڪ اهڙو عمل آهي جنهن جي ذريعي بندي جو الله تعاليٰ سان تعلق ۽ رابطو قائم رهي ٿو. ۽ اهو رابطو نماز ڇڏڻ سان ڪمزور ٿي وڃي ٿو.

۱۲۔ إِذَا قُلْتَ لِصَا حَبِيبِكَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ أَنْصِتْ وَالْأَمَامُ يَخْطُبُ فَقَدْ لَغَوْتَ

ترجمو: جڏهن توڻي جمعي جي ڏينهن امام جي خطبي ڏيڻ وقت پنهنجي ساٿي ۽ کي چيو ته ”چپ ڪر“ ته توهان لڏو (بيڪار يا فضول) ڳالهه ڪئي.

تشریح: علم جو پهريون ادب هي آهي ته علم جي ڳالهه خاموشي ۽ توجه سان ٻڌي وڃي. وعظ ۽ نصيحت مان فائدو وٺڻ لاءِ ضروري آهي ته ان کي سڀ کان پهرين ڌيان سان ٻڌو وڃي. جيڪڏهن ڪابه ڳالهه ڌيان سان نه ٻڌي ويندي ته ان جو سمجهڻ به ناممڪن ٿي ويندو ۽ پوءِ ان تي عمل به نه ڪري سگهيو. انڪري

تاكيد سان فرمايو ويو ته جمعي جو خطبو جيڪو اسلامي تعليمات جي رهنمائيءَ جو ذريعو آهي ان کي خاموشيءَ ۽ توجه سان ٻڌو وڃي. هن حديث ۾ هي به اشارو آهي ته جمعي جي خطبي دوران جيڪڏهن ڪو ماڻهو ڳالهائي رهيو آهي ان کي اهو به چوڻ جائز نه آهي ته تون چپ ڪر. يعني اهي الفاظ به چوڻ نه گهرجن، ڇو ته اهڙا الفاظ چوڻ به ماڻهن جي توجه گهٽائڻ جو ڪارڻ ٿين ٿا ۽ خطبي ٻڌڻ ۾ خلل وجهن ٿا.

۱۲ - مَنْ تَحَطَّى رِقَابَ النَّاسِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ اتَّخَذَ جَسْرًا إِلَى جَهَنَّمَ

ترجمو: جيڪو شخص جمعي جي ڏينهن ماڻهن جي ڪنڌن کان اورانگهيٺو ويو. ان ڄڻ ته جهنم ڏانهن وڃڻ لاءِ پل ٺاهي ورتي.

تشریح: هن حديث مبارڪ ۾ جمعي جي مجلس جي آداب ۽ انسانيت جي احترام، تهذيب ۽ سليقي ۽ نظم ۽ ضبط ڏانهن توجه ڇڪايو ويو آهي. معاشرتي زندگيءَ بابت مٿي ذڪر ڪيل خوين متعلق هڪ ڀرپور تعليم ڏيڻ لاءِ نماز جمع جي آداب کي موضوع بنايو ويو آهي. جڏهن جمعي جو خطبو ٿي رهيو هجي ان وقت پوءِ اچڻ وارا شخص اک ۾ ويٺل ماڻهن جي ڪنڌن مٿان اورانگهيٺا اڳتي نه وڃن، ڇو ته اهو عمل آداب مجلس جي خلاف آهي ۽ اک ۾ ويٺل ماڻهن جي احترام جي به خلاف آهي. ان کان سواءِ تهذيب ۽ سليقي جي لحاظ کان به مناسب نه آهي انڪري آرام سان جتي به جاءِ ملي اتي ويهڻ گهرجي.

۱۳ - إِذَا أَقِيَمَتِ الصَّلَاةُ فَلَا تَأْتُوَهَا تَسْعَوْنَ وَأَتُوَهَا تَمْشُونَ

عَلَيْكُمْ السَّكِينَةُ مَا أَدْرَكْتُمْ فَصَلُّوا وَمَا فَاتَكُمْ فَأَتِمُّوا

ترجمو: جڏهن نماز لاءِ جماعت بيڙجي وڃي ته توهان ڊوڙندا نه اچو بلڪه اطمينان (وقار) سان اچو ۽ (جيڪي رڪعتون) توهان کي ملن آهي امام سان گڏ پڙهو ۽ جيڪي رهجي وڃن تن کي پورو ڪريو.

تشریح: هن حديث مبارڪ ۾ جماعت سان نماز پڙهڻ جي آداب ڏانهن رهنمائي ڪئي وئي آهي. اها هي آهي ته اسين جماعت سان نماز ادا ڪرڻ لاءِ مسجد ۾ وقت تي پهچون ۽ تڪبير اوليٰ ۾ شريڪ ٿيون ۽ جيڪڏهن ڪنهن مجبوريءَ سبب ڪو شخص تڪبير اوليٰ کان رهجي وڃي يا مسجد ۾ دير سان پهچي ۽ ان وقت

نماز ٿي رهي هجي ته ڊوڙندو اچي نماز ۾ شامل ٿيڻ جي ڪوشش نه ڪري بلڪه وقار ۽ سنجيدگيءَ کان حڪم وٺي ۽ سهڻي طريقي ۽ ڍنگ سان اچي ڪري جماعت ۾ شامل ٿئي. جيتريون رڪعتون جماعت سان نصيب ٿين اهي جماعت سان پڙهي ۽ جيڪي رهجي وڃن تن کي سلام کان پوءِ پورو ڪري وٺي. ليڪن ان مقصد لاءِ ڊڪندو ڊوڙندو نه اچي ته متان ڪا رڪعت رهجي نه وڃي. اهو ان وٽندڙ عمل الله تعاليٰ کي ناپسند آهي ۽ ان جي گهرجي آداب ۽ انساني وقار جي به خلاف آهي.

۱۵. مَنْ صَامَ رَمَضَانَ وَقَامَهُ إِيمَانًا وَاحْتِسَابًا غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ
ترجمو: جنهن ماڻهو ايمان ۽ اجر جي نيت سان رمضان جا روزا رکيا ۽ ان جي (راتين) ۾ قيام ڪيو ان جا اڳيان گناهه معاف ڪيا ويا.

تشریح: روزو دين اسلام جو هڪ اهم رڪن آهي. ان مهيني ۾ انسان جي اندر ديني مزاج ۽ صبر ۽ تقويٰ پيدا ڪرڻ لاءِ مخصوص ديني فضا پيدا ٿئي ٿي. هن مهيني کي نيڪين ڪمائن جي مند بهار سڏي سگهجي ٿو. رمضان جي سڄي مهيني جا روزا فرض ڪيا ويا آهن. هاڻي جيڪو به ايمان جي گهرجن جي پورائڻي لاءِ الله جي بارگاهه ۾ ثواب جي نيت سان روزا رکي ۽ ان مبارڪ مهيني جي راتين ۾ پنهنجي رب جي سامهون بيٺي ته ان جا گذريل سڀ گناهه معاف ڪيا ويندا.

۱۶. لِلصَّائِمِ فَرْحَتَانِ فَرْحَةٌ عِنْدَ افطارِهِ وَ فَرْحَةٌ عِنْدَ لِقَاءِ رَبِّهِ

ترجمو: روزيدار لاءِ ٻه خوشيون آهن: هڪ خوشي ان جي افطار وقت ۽ ٻي خوشي پنهنجي رب سان ملاقات جي وقت.

تشریح: روزو ظاهر ۾ هر هڪ ڏکڻي عبادت آهي. پر حقيقت ۾ پنهنجي مقصد ۽ نتيجي جي لحاظ کان دنيا ۾ راحت جو سبب ۽ آخرت ۾ رحمت جو ڪارڻ آهي. روزيدار پنهنجي رب جي حڪم تي عمل ڪندي سڄو ڏينهن کائڻ، پيئڻ ۽ ڇڏي ڏيندو آهي. پر افطار وقت هن لاءِ مسرت جو وقت هوندو آهي. جڏهن هو اڃا بک کان پوءِ الله جي نعمتن مان لطف اندوز ٿيندو آهي ته ان کي هڪ عجيب فرحت ۽ خوشي حاصل ٿيندي آهي. ان کان سواءِ آخرت ۾ جڏهن هو پنهنجي رب جو ديدار ڪندو ته ان وقت به سندس خوشيءَ جي ڪا حد نه رهندي.

۱۷. مَنْ حَجَّ الْبَيْتَ فَقَضَىٰ مَنَاسِكَهُ وَسَلِمَ الْمُسْلِمُونَ مِنْ لِسَانِهِ وَدَيْهِ فُقِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ
ترجمو: جنهن بيت الله جو حج ۽ ان جا مناسڪ (پورا) ادا ڪيا ۽ مسلمان ان جي
زبان ۽ ان جي هٿ کان محفوظ رهيا ته ان جا اڳيان گناهه معاف ڪيا ويندا.
تشریح: حج به اسلام جو هڪ اهم رڪن آهي. هر مسلمان مرد ۽ هورت جيڪو
حج جي استطاعت رکي ٿو، ان تي زندگيءَ ۾ هڪ دفعو حج ڪرڻ فرض آهي. حج
جي دوران مڪي شريف ۾ دنيا جي ڪنڊ ڪڙڇ مان آيل مسلمانن جو هڪ وڏو
مبارڪ ميڙ ٿيندو آهي. انگريزي ان ڳالهه جي ضرورت آهي ته ان موقعي تي صبر ۽
تحمل، عفو ۽ درگذر ۽ ايتار کان ڪم ورتو وڃي. ڪنهن به مسلمان پاڻ جي زبان
ذريعي دل نه ڏکونڻ گهرجي ۽ نه ئي ڪنهن کي هٿ سان به تڪليف ڏيڻ گهرجي.
هن حديث ۾ اها ئي ڳالهه ٻڌائي وئي آهي ته جيڪڏهن ڪو شخص انهن ڳالهين جو
خيال رکندي حج ادا ڪندو ته ان جا سڀ گذريل گناهه معاف ڪيا ويندا.

۱۸. مَنِ اغْبَرَتْ قَدَمَاهُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ النَّارَ

ترجمو: جنهن جا ٻه پاڻي الله جي راهه ۾ ڌڙ ۾ پريا الله ان کي باهه لاءِ حرام ڪري ڇڏيو.
تشریح: جيڪو بندو پنهنجي رب جي رضا لاءِ مشقتون ۽ تڪليفون برداشت
ڪندو آهي ته ان لاءِ الله وٽ اجر آهي. هو جيڪو به قدم الله جي راهه ۾ کڻي ٿو
اهو ان لاءِ مغفرت ۽ ان جي درجات جي بلندي جو ڪارڻ ٿئي ٿو. علم جي طلب،
نماز ادا ڪرڻ، ڪنهن مسلمان پاڻ جي مدد ڪرڻ يا ان جي عيادت ڪرڻ لاءِ پنڌ
ڪري پنهنجا پير ميرا ڪرڻ ۽ اهڙا ٻيا نيڪ عمل به ان جي فلاح ۽ ڪاميابي
مائن جو ذريعو آهن. جيڪڏهن ڪو شخص الله جي دين جي دعوت ۽ تبليغ لاءِ
نڪرندو ته ان جي هر قدم ۽ وڪ تي نيڪي آهي. جيڪڏهن ڪو مسلمان الله جي
راهه ۾ جهاد ڪرڻ لاءِ نڪرندو ته اهو عمل اهڙو وڻندڙ عمل آهي جو ان رستي ۾
هلندي ان جا پير مٽيءَ ۾ ميرا هڻڻ ڪري الله تعاليٰ ان تي دوزخ جي باهه حرام
ڪري ڇڏي ٿو.

۱۹. کُلُّكُمْ رَاعٍ وَكُلُّكُمْ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ

ترجمو، توهان مان هر شخص نگران آهي ۽ توهان مان هر هڪ کان سندس رعيت بابت پڇاڻو ٿيندو.

تشریح: ذميداري ۽ نگراني هڪ اهڙو فرض آهي جنهن کان ڪوبه انسان آڇو نه آهي. حڪمران پنهنجي رعيت جي حقن جي سنڀال ۽ ان جي فلاح ۽ بهبود جا ذميوار آهن. ماءُ، پيءُ، سندن اولاد جي تعليم ۽ سنڀال بابت جوابده آهن. ايسٽائين جو هر هڪ آفيس جو ڪارندو به پنهنجن ڪمن جو ذميوار آهي ۽ ان کي الله وٽ انهن ڪمن بابت جواب ڏيڻو پوندو. انگري اسان لاءِ ضروري آهي ته اسان پنهنجي ڪمن جي ذميوارين کي ديت ۽ محنت سان ادا ڪريون.

۲۰. خَيْرَ النَّاسِ مَنْ يَنْفَعِ النَّاسَ

ترجمو، ماڻهن ۾ بهتر اهو شخص آهي جيڪو ٻين ماڻهن کي فائدو ڏي ٿو. تشریح: الله تبارڪ و تعاليٰ قرآن مجيد ۾ فرمايو آهي ته هن دنيا ۾ عزت ۽ مراد ان ماڻهو کي حاصل ٿئي ٿي جيڪو الله جي مخلوق کي فائدو رسائي ٿو ۽ هو انسان ذات جي فلاح ۽ پلائي لاءِ ڪوشش ڪندو رهي ٿو.

هن حديث مبارڪ ۾ ان ڳالهه جي وضاحت ڪئي ويئي آهي. انگري اسان کي گهرجي ته الله جي مخلوق جي خدمت ڪندا رهون ۽ انهن کي فائدي پهچائڻ جي هر ممڪن ڪوشش ڪريون. خيرالناس ٿيڻ جو اهو ئي بهترين طريقو آهي ۽ ان ۾ ئي اسان جي دنيا جي ڪاميابي ۽ آخرت جي چوٽڪاري جو راز لڪل آهي.

موضوعاتي مطالعو

قرآن مجيد

(تعارف . حفاظت ۽ فضائل)

تعارف: الله تبارڪ و تعاليٰ انسانن کي پيدا ڪيو ۽ ان جي جسماني ۽ فطري گهرجون پوريون ڪرڻ لاءِ مادي وسائل پيدا ڪيا ۽ ان سان گڏوگڏ ان جي ذهن ۽ روح جي رهنمائيءَ لاءِ به بندوبست ڪيو. خود انسان ۾ خير ۽ شر جي وچ ۾ فرق ڪرڻ جي صلاحيت ۽ ضمير جو آواز عطا فرمايو. ان کان علاوه الله تعاليٰ انسان جي ڪاميابي ۽ رهنمائيءَ لاءِ نبي موڪليا ۽ انهن تي ڪتاب نازل فرمايا. اسان جو نبي حضرت محمد صلي الله عليه وسلم الله جو آخري نبي آهي. الله تعاليٰ پاڻ ڪريم جن تي قرآن مجيد نازل ڪيو. قرآن مجيد الله جو آخري ڪتاب آهي جيڪو اڳين آسماني ڪتابن جي تصديق ڪرڻ سان گڏوگڏ سڀني انسانن لاءِ هدايت ۽ رهنمائيءَ جو دائمي ذريعو آهي.

الله تعاليٰ امتن لاءِ نبي ۽ موڪليا ۽ انهن مان ڪن تي ڪتاب به نازل ڪيا. پر انهن نبين جي تعليمات ۽ انهن تي نازل ٿيل ڪتاب پنهنجي اصلي حالت ۾ محفوظ نه رهيا آهن. الله تعاليٰ جو فرمان آهي،

وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ
الْكِتَابِ وَمُهَيْمِنًا عَلَيْهِ (المائدہ: ۴۸)

”۽ اسان توهان ڏانهن هي ڪتاب نازل ڪيو آهي. هيءُ حق ڪشي آيو آهي ۽ ان کان اڳ ۾ جيڪي به ڪتاب نازل ڪيا ويا هئا تن جي تصديق ڪرڻ وارو ۽ انهن جو محافظ ۽ نگهبان آهي.“

قرآن مجيد کي اڳين ڪتابن لاءِ مهيمن سڏڻ جو مطلب هي آهي ته انهن ڪتابن ۾ جيڪي تعليمات ۽ عقيدا پنهنجي اصلي حالت ۾ محفوظ نه رهي سگهيا انهن کي قرآن مجيد پنهنجي اندر نئين سري سان بيان ڪري محفوظ ڪري ڇڏيو آهي. انهي سبب ڪري قرآن جي تعليمات تي پوري پروسسي سان هر زماني ۾ عمل ڪري سگهجي ٿو.

قرآن مجيد انساني زندگيءَ جي سڀني معاملن متعلق رهنمائي ڪري ٿو. ان ۾ انساني زندگيءَ جي حقيقت، خير ۽ شر، حلال ۽ حرام، اخلاقي تعليمات مطلب ته زندگيءَ جي هر ڪوششي متعلق رهنمائي موجود آهي. ان ۾ انسان جي آخرت جي زندگيءَ بابت به پوري ۽ تفصيلي معلومات آهي ۽ ان زندگيءَ جي اهميت کي نهايت مؤثر انداز ۾ بيان ڪيو ويو آهي. قرآن مجيد انسان جي انفرادي زندگيءَ، ان جي اجتماعي ۽ سماجي حقن ۽ فرضن، ان جي معاشي ۽ اقتصادي معاملن بابت به بنيادي هدايتون ۽ سياسي ۽ بين الاقوامي معاملن ۽ اخلاقي روين متعلق جامع تعليمات پيش ڪري ٿو. مطلب ته قرآن مجيد انساني زندگيءَ جي سمورن گوشن بابت ضروري معلومات ۽ رهنمائي جو هڪ وڏو خزانو آهي ۽ ان ۾ اهي سڀ ڳالهون وضاحت سان ٻڌايون ويون آهن جن جو ڄاڻڻ انسان لاءِ ضروري آهي. انکان سواءِ حق معلوم ڪرڻ لاءِ انسان وٽ ڪوبه ٻيو ذريعو نه آهي.

حفاظت

قرآن مجيد الله تعاليٰ طرفان نازل ٿيل ڪتاب آهي ۽ ان جي حفاظت جو ذميو به الله تعاليٰ پاڻ ئي کنيو آهي. ارشاد آهي:

إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ (سورة الحجر، ۹)

ترجمو: بيشڪ هيءُ ذڪر اسان نازل ڪيو آهي ۽ اسان ان جي حفاظت ڪرڻ وارا آهيون.

ان حفاظت جو واعدو هن صورت ۾ به نظر اچي ٿو جو سڄي دنيا ۾ موجود قرآن جي نسخن ۾ هڪ لفظ يا زيرو يا زير جو به فرق نه آهي.

قرآن مجيد هڪ ئي وقت ۾ رسول الله صلي الله عليه وسلم تي نازل نه ٿيو بلڪه تقريباً ٽيهين سالن ۾ ٿورو ٿورو نازل ٿيندو رهيو. جيئن ئي ڪجهه آيتون نازل ٿينديون هيون ته پاڻ ڪريم جن وحي جي ڪاتبن کي سڏي لکرائي ڇڏيندا هئا ۽ گڏوگڏ پاڻ انهن کي اهو به ٻڌائيندا هئا ته انهن آيتن کي ڪهڙي سورت ۾ ڪهڙين آيتن سان گڏ لکڻو آهي. مسجد نبوي ۾ هڪ جڳهه مقرر هئي جتي اهي آيتون لکي رکيون وينديون هيون ۽ صحابي سڳورا اتان انهن کي اتاري ويندا هئا ۽

ياد ڪري وٺندا هئا. مختلف وقتن تي خاص طور تي پنجن نمازن ۾ ان جي تلاوت ڪندا هئا ۽ انهن کي سمجهڻ ۽ انهن تي عمل ڪرڻ جي پريور ڪوشش ڪندا هئا. اهڙيءَ طرح جيئن قرآن مجيد نازل ٿيندو رهيو تهئن اهو لکيو رهيو ۽ ياد ٿيندو رهيو. هن ڪم ۾ نه رڳو مرد پر عورتون به شامل رهيون. تان جو رسول الله صلي الله عليه وسلم جي زندگيءَ مبارڪ ۾ ئي ڪيترين ئي امهات المومنين، اهل بيت، صحابي سگورن، صحابياتين سگورين قرآن مجيد کي پورو ياد ڪري ڇڏيو هو ۽ ڪجهه اصحاب سگورن ان کي پوري طرح لکي به ڇڏيو هو.

رسول الله صلي الله عليه وسلم جي رحلت کان پوءِ مسلمانن جي پهرئين حامي ۽ مددگار حضرت ابو بڪر صديق رسول الله صلي الله عليه وسلم جي ٽڪريل سيني حصن کي پاڻ ڪريم جن جي ٻڌايل ترتيب مطابق سهڙي محفوظ ڪرائي ڇڏيو. آيتن جي ترتيب ۽ سورتن جا نالا اهي ئي آهن، جيڪي رسول الله صلي الله عليه وسلم الله جي حڪم مطابق مقرر ڪيا هئا.

ان کان پوءِ حضرت عثمان بن عفان رضي الله تعالى عنه پنهنجي خلافت واري دور ۾ انهن جا ٻيا ڪجهه نسخا تيار ڪرائي سيني پرڳڻن ڏانهن هڪ هڪ نسخو ڏياري موڪليو.

قرآن مجيد

قرآن مجيد پرچيڪو ڪجهه بيان ٿيل آهي اهو يقيني علم ۽ حقيقت جي بنياد تي ٻڌل آهي. ان ۾ ڪنهن به شڪ جي گنجائش نه آهي. ان ۾ هر زماني ۽ هر علائقي جي سڀني انسانن لاءِ پريور هدايت ۽ رهنمائي موجود آهي ۽ انسان جي دنيا ۽ آخرت جي حقيقي فلاح ۽ ڪاميابيءَ جو دارو مدار ان تي عمل ڪرڻ ۾ آهي. انڪري قرآن کي وڏي فضيلت حاصل آهي. جهڙيءَ طرح هي ڪلام سڀني ڪلامن کان بهتر آهي اهڙيءَ طرح اهو انسان به مڙهي انسانن کان بهتر آهي جيڪو پاڻ به ان جو علم حاصل ڪري ۽ ٻين کي به سکاري. نبي اڪرم صلي الله عليه وسلم جو فرمان آهي:

خَيْرُكُمْ مَنْ تَعَلَّمَ الْقُرْآنَ وَعَلَّمَهُ

”توهان مان بهتر اهو آهي جنهن قرآن سکيو ۽ ٻين کي سيکاريو.“ انڪري اسان کي گهرجي ته قرآن شريف جو علم حاصل ڪرڻ لاءِ وڌيڪ ڌيان ڏيون ۽ ان لاءِ هر قسم جي جاکوڙ کان نه ڪڍايون.

قرآن مجيد جي تلاوت ڪرڻ وڏي ثواب وارو عمل آهي. ان جي هر هڪ حرف جي تلاوت ڪرڻ سان ڏهه نيڪيون ملن ٿيون ۽ ان تي عمل ڪرڻ جي نتيجي ۾ الله تعاليٰ دنيا ۽ آخرت ۾ عزت ۽ ڪامراني عطا فرمائي ٿو ۽ ان کي ٻئي ڏيڻ وارا خوار ۽ خراب ٿين ٿا. تاريخ گواهه آهي ته مسلمان جيستائين قرآن مجيد جي تعليمات تي عمل ڪندا رهيا دنيا تي غالب رهيا. جڏهن به انهن انهيءَ ڪري عزت ۽ ڪٿي ته عزت ۽ شان کان محروم ٿي ويا. اها ڳالهه رسول الله صلي الله عليه وسلم جن اڳ ۾ ئي فرمائي ڇڏي هئي ته الله تعاليٰ ڪيترين ئي قومن کي هن (قرآن) جي ڪري مڙهيون ڪندو ۽ (ٻين گهڻين) قومن کي هن کي ڇڏي ڏيڻ سان هيٺ ڪيرائي ڇڏيندو. انڪري اسان کي گهرجي ته قرآن جي تلاوت ڪريون. ان کي سمجهون ۽ ان جي تعليمات تي عمل ڪرڻ جي ڪوشش ڪريون.

مشق

۱. قرآن شريف جو مختصر تعارف بيان ڪريو.
۲. قرآن ڪريم جي حفاظت بابت توهان کي ڪهڙي ڄاڻ آهي؟ بيان ڪريو.
۳. قرآن مجيد جي فضائل تي نوٽ لکو.

الله تعاليٰ ۽ ان جي رسول جي محبت ۽ اطاعت

انسان کي پنهنجي وجود ۽ ڪائنات جي بيشمار مظاهر تي غور ڪرڻ کان پوءِ ڪا به ڏکيائي محسوس نه ٿي ٿئي ته ڪا به انتها قدرت رکندڙ، پرورش ڪندڙ، حڪمت ۽ دانائي واري هستي ضرور موجود آهي. جيڪا سڀني تي حاڪم آهي ۽ انهن کي قوت عطا ڪري رهي آهي ۽ وڌڻ ويجهڻ جي صلاحيت بخشي رهي آهي. اهوئي قدير آهي. اهوئي خالق، رب، حڪيم به آهي جو هن ساري جڳ کي حڪمت سان هلائي رهيو آهي. انسان سوچي ٿو ته جڏهن دنيا جون هي معمولي شيون مثلاً ڪرسي، ميز يا لڪر جو پيالو به ڪنهن ٺاهڻ واري کان سواءِ نه لهندا آهن ته پوءِ هيءُ هيدي ساري ڌرتي، آسمان، چنڊ تارا، سج ۽ هي پاڻ انسان ۽ ان جي وجود ۾ سميل بيشمار صلاحيتون ۽ طاقتون به ڪنهن خالق جي قدرت، رحمت ۽ حڪمت سان ئي لهيون هونديون. اها قدرت ۽ حڪمت ان هستي جي وجود لاءِ دليل به آهي. ۽ ان کي ميڄڻ سان انساني زندگي ۽ ڪائنات جي وجود جي اصل مقصد جي صحيح پروڙ به حاصل ٿئي ٿي. اها الله تعاليٰ جي ذات ئي آهي، جنهن جي تخليق جون تجليون هر هنڌ ظاهر آهن. انسان جي عظمت ان ۾ ئي آهي ته هو پنهنجي خالق کي مڃي، ان سان محبت رکي ۽ ان جي حڪمن تي عمل ڪري. قرآن مجيد ۾ ان ئي ڳالهه ڏانهن اشارو ڪري فرمايو ويو آهي ته:

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ (سورة البقره: ۲۱)

ترجمو: اي انسانو توهان پنهنجي رب جي عبادت ڪريو جنهن توهان کي پيدا ڪيو آهي.

عبادت ۽ بندگيءَ جي گهر آهي ته جنهن هستي پيدا ڪيو آهي حڪم به ان جو مڃي، هر گهڙي ان جي ذات، قدرت ۽ ان جي حڪمن تي غور ڪريون. جيڪي نعمتون عطا ڪيون ويون آهن انهن کي ان جي حڪم مطابق استعمال ڪريون.

الله تعاليٰ سان محبت

دانائي واري سوچ ان ڳالهه ڏانهن ڌيان ڇڪائي ٿي ته محبت الله لاءِ ئي هئڻ گهرجي. دنيا جي معاملات ۾ ڪنهن هڪ ماڻهوءَ جي ننڍي ڇڪائي به ٻئي ماڻهو لاءِ احسان منديءَ جو سبب بڻجي ٿي، ته پوءِ جنهن هستي انسان کي زندگي ڏني ۽ پوري ڪائنات ان جي خدمت ۾ لڳائي ڇڏي ته پوءِ ڇو نه ان جا ئي ڪن ڳائجن ۽ ان سان ئي محبت ڪجي. انهيءَ ڪري ئي فرمايو ويو آهي

وَالَّذِينَ آمَنُوا أَشَدُّ حُبًّا لِلَّهِ (البقره، ۱۶۵)

ايمان وارا ئي الله سان وڌ کان وڌ محبت ڪن ٿا

محبت کان بغير ايمان نامڪمل رهي ٿو. ڇو ته جنهن به ڪم ۾ محبت نه شامل نه هوندي آهي اهو ڪم ڪوڪلو ۽ بي اثر هوندو آهي. چيو ويندو آهي ته محبت ڪرڻ وارو جنهن سان به محبت ڪندو آهي اهو ان جو ئي فرمانبردار ۽ تابعدار رهندو آهي. ايمان جي گهر هيءَ آهي ته الله سان محبت ڪئي وڃي ۽ الله سان محبت جي تقاضا هي آهي ته ان جي حڪمن کي دل سان مڃيو وڃي ۽ اخلاص ۽ دل جي حضور سان انهن تي عمل ڪيو وڃي. هي الله تعاليٰ طرفان رحمت آهي ته هن هر دور ۾ انسانن جي رهنمائيءَ لاءِ نبي سڳورا موڪليا ۽ انهن پاڪ هستين ڏانهن پنهنجا حڪم ڪتابن يا صحيفن جي صورت ۾ نازل ڪيا. اسان جو پيارو نبي حضرت محمد صلي الله عليه وسلم انهيءَ هدايت واري سلسلي جو آخري پيغمبر آهي ۽ جيڪو قرآن مجيد پاڻ ڪريم جن تي نازل ڪيو ويو اهو هميشه لاءِ هدايت جو ڪتاب آهي ۽ انسان جي ڪاميابي لاءِ عمل ورو آخري پيغام پڻ آهي. جنهن تي عمل ڪرڻ سان دنيا ۾ ڪاميابي ۽ ڪامراني ماڻي سگهجي ٿي ۽ آخرت ۾ چوٽڪارو حاصل ڪري سگهجي ٿو.

رسول الله صلي الله عليه وسلم سان محبت

رسول الله صلي الله عليه وسلم سان محبت پڻ ايمان جي تقاضا آهي.

قرآن مجيد ۾ به ان محبت جو ذڪر ڪيو ويو آهي. فرمان آهي؛

النَّبِيِّ أُولَىٰ بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنْفُسِهِمْ (الاحزاب ۶۱)

ترجمو: نبي اڪرم صلي الله عليه وسلم جي ذات مؤمنن کي پنهنجن ڄاڻين کان به وڌيڪ محبوب آهي.

جيڪڏهن مؤمنن کي پنهنجن ڄاڻين ۽ رسول الله صلي الله عليه وسلم جي محبت ۽ اطاعت مان ڪنهن هڪ شيءِ کي چونڊڻو پوي ته کين پنهنجي ڄاڻ ڏيئي به محبت جو ناتو برقرار رکڻو آهي. الله تعاليٰ جو فرمان آهي:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقَدِّمُوا بَيْنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَاتَّقُوا اللَّهَ

(الحجرات: ۱)

ترجمو: " (اي مؤمنو) الله ۽ ان جي رسول آڏو اڳرائي نه ڪريو ۽ الله کان ڊڄو. " ڳالهه ٻولهي ۾ سليقتو. عمل ۾ مطابقت ۽ سلوڪ ۾ روش ۾ اطاعت جا جذبا پيدا ٿيندا ته تقويٰ جو حق ادا ٿيندو. ان لاءِ ضروري آهي ته الله جي حڪمن ۽ رسول الله صلي الله عليه وسلم جي فرمانن کي ڄاڻڻ جي ڪوشش ڪئي وڃي. پاڻ ڪريم صلي الله عليه وسلم جو ارشاد آهي:

لَا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّىٰ أَكُونَ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِنْ وَالِدِهِ وَوَلَدِهِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ

ترجمو: توهان مان ڪوبه شخص ان وقت تائين ايمان وارو نٿو ٿي سگهي جيستائين آءٌ کيس سندس والدين ۽ سندس اولاد ۽ سڀني ماڻهن کان وڌيڪ پيارو نه هجان. وري فرمايائون:

لَا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّىٰ يَكُونَ هَؤُلَاءِ تَبَعًا لِمَا جُمْتُ بِهِ

ترجمو: " توهان مان ڪوبه شخص ان وقت تائين مؤمن نٿو ٿي سگهي جيستائين سندس خواهشون انهن حڪمن جي تابع نه ٿين جيڪي مون آندا آهن. " ان مان ظاهر ٿيو ته محبت جي تقاضا آهي ته:

- الله ۽ ان جي رسول جي محبت ۾ ٻيو ڪوبه شريڪ نه هجي.

- رسول الله صلي الله عليه وسلم جي محبت سڀني رشتن ۽ لاڳاپن کان مٿاهين هجي.

- رسول الله صلي الله عليه وسلم سان محبت جي نتيجي ۾ ان ڳالهه جو هئڻ ضروري

آهي ته پاڻ ڪريم جي فرمانن کي پنهنجن گهرجن ۽ ذاتي دلچسپين کان مٿاهون رکجي.

ان بابت قرآن مجيد ۾ الله تعالى ارشاد فرمايو آهي:

أَطِيعُوا اللَّهَ وَ أَطِيعُوا الرَّسُولَ وَلَا تُبْطِلُوا أَعْمَالَكُمْ

ترجمو: "الله ۽ ان جي رسول جي فرمانبرداري ڪريو ۽ پنهنجن عملن کي ناس نه ڪريو". يعني اطاعت کان سواءِ عمل ضايع ٿي ويندا آهن.

اطاعت

الله تعالى سان محبت جي دعويٰ ته آساني سان ڪري سگهجي، پر ان جو ثبوت ڪهڙي طرح ڏنو وڃي؟ اهو سوال هر انسان جي ذهن ۾ پيدا ٿيندو. هي الله تعالى جو وڏو حڪم آهي جو ان پاڻ ئي ان جو رستو ۽ طريقو ٻڌائي ڇڏيو آهي. فرمان الٰهي آهي:

قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ
ذُنُوبَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ - (آل عمران : ۳۱)

ترجمو: "اي نبي! تون چئي ڇڏ (مؤمنن کي) ته جيڪڏهن توهان الله سان محبت ڪريو ٿا ته منهنجي پيروي ڪريو ته الله توهان سان محبت ڪندو ۽ توهان جا گناهه بخشيندو ۽ الله تعالى بخشن وارو ۽ رحم ڪرڻ وارو آهي."

محبت الٰهي رسول الله صلي الله عليه وسلم جي اسوه جي پيروي جو ئي نالو آهي. اطاعت لاءِ ضروري آهي ته پاڻ کي پوري طرح حوالي ڪيو وڃي. ظاهري عمل لاءِ چاهه ۽ دلي لاڙو ضروري آهي، نه ته اهو عمل منافقت وارو بڻجي وڃي ٿو. انهيءَ ڪري تنبيهه ڪندي فرمايو ويو آهي:

فَلَا وَ رَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّىٰ يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا
فِي أَنْفُسِهِمْ حَرَجًا مِّمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا (النساء : ۶۵)

ترجمو: "توهان جي رب جو قسم آهي ماڻهو ان وقت تائين ايمان وارا نه آهن جيستائين اهي پنهنجن جهيڙن جهيڙن ۾ توهان جي حڪم کي نه مڃن ۽ پوءِ جيڪو اوهان فيصلو ڪريو ان تي هو ڪا تنگي محسوس نه ڪن ۽ رضا خوشي سان ان کي قبول ڪن."

اطاعت ڪرڻ پيرويءَ جي هڪ عملي شڪل آهي. انهيءَ سان ئي ايمان جون گهرجون پوريون ٿين ٿيون ۽ تسليم ۽ رضا جون برڪتون حاصل ٿين ٿيون. ختم نبوت؛ نبي اڪرم صلي الله عليه وسلم پوري انسانيت جي رهنمائي لاءِ موڪليا ويا آهن. پاڻ ڪريم جي بعثت سان سندن هدايت جو سلسلو پنهنجي تڪميل تي پهتو. قرآن مجيد ۾ ارشاد آهي؛

الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتِمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا (المائدة : ۳)

ترجمو؛ ”اڄ مون توهان لاءِ توهان جي دين کي مڪمل ڪيو ۽ اوهان تي پنهنجي نعمت پوري ڪير ۽ اوهان لاءِ اسلام کي دين طور پسند ڪيو.“

ڪامل دين ۽ مڪمل نعمت ۽ دين اسلام کي الله طرفان پسند ڪرڻ جو واضح اظهار رسول الله صلي الله عليه وسلم جي آخري نبي ۽ رسول هئڻ جو اعلان آهي. انڪري هاڻي ڪنهن به نبي ۽ رسول جي اچڻ جي حاجت نه آهي، ڇو جو الله تعاليٰ جي حڪمن جي تڪميل ٿي ويئي آهي. هينئر رسول الله صلي الله عليه وسلم جي اسوه مبارڪ کي هميشه لاءِ مشعل راهه بنائڻو آهي ۽ الله جي پيغام کي هميشه لاءِ دستور حيات سمجهڻو آهي. ان ۾ انسانيت لاءِ شرف به آهي، ڇو ته ان کي دائمي هدايت جو اهل سمجهيو ويو ۽ الله طرفان ان کي پسند ڪيو ويو. رسول الله صلي الله عليه وسلم کان اڳ ۾ جيڪي به نبي آيا اهي يا ته ڪنهن خاص علائقن لاءِ يا مخصوص قبيلن يا قومن ڏانهن موڪليا ويا هئا، انڪري مختلف سماج ڇڙندا ويا (يعني هر سماج جو نظام الڳ الڳ هو). پر رسول الله صلي الله عليه وسلم جن جي بعثت سان بين الاقواميت جو تصور اڀريو. هڪ مرڪز، هڪ اسوه ۽ هڪ ڪتاب هدايت انساني نسل کي وحدت ڏانهن سڏيو. قرآن مجيد ۾ ارشاد آهي؛

قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ جَمِيعًا

(سورة اعراف: ۱۵۸)

ترجمو؛ ”اي نبي تون چئي ڇڏ ته اي انسانو مان اوهان مڙئي ڏانهن الله جو رسول ٿي آيو آهيان.“ ٻئي هنڌ فرمايو ويو آهي؛

مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِّن رِّجَالِكُمْ وَلَكِن رَّسُولَ اللَّهِ وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ
(سورة الاحزاب: ۴۰)

ترجمو: ”محمد صلي الله عليه وسلم توهان مان ڪنهن به مرد جو پيءُ نه آهي بلڪه هو الله جو رسول ۽ خاتم النبيين آهي.“

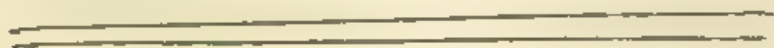
هاڻي انسانن کي هدايت هڪ ئي در تان ملندي. جستجو ۽ ڳولاجو مرحلو ختم ٿي ويو. سڀني کي الله تعاليٰ تي ايمان آڻڻو آهي. ان ايمان کي محبت جو رنگ ڏيڻو آهي ۽ رسول الله صلي الله عليه وسلم جي محبت، اطاعت ۽ مڪمل بيروي سان الله جي احڪام جو پابند رهڻو آهي. انهيءَ پر ئي دنيا جي ڀلائي آهي ۽ آخرت جو چوڻڪارو آهي.

مشق

۱ - الله تعاليٰ سان محبت مان ڇا مراد آهي؟

۲ - رسول الله صلي الله عليه وسلم جي اطاعت ۽ فرمانبرداري ڇو ضروري آهي؟

۳ - قرآن مجيد جي ڪنهن به هڪ آيت مان ختم نبوت جو مفهور واضح ڪريو.

علم جي فرضيت ۽ فضيلت

علم جي معنيٰ آهي ڄاڻڻ ۽ پرورڻ. الله تعاليٰ جا پنهنجن ڀانهن تي بيشمار احسان آهن، جن مان علم به آهي جيڪو رب پاڪ پنهنجن بندين کي عطا ڪيو. پاڻ ڪريم صلي الله عليه وسلم تي جيڪو پهريون وحي نازل ٿيو ان ۾ ارشاد آهي:

إِقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ ۝ خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ ۝ اقْرَأْ
وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ ۝ الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ ۝ عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ

ترجمو: ”پنهنجي پالڻهار جو نالو وٺي پڙه جنهن توکي پيدا ڪيو. جنهن انسان کي رت جي دڳي مان ٺاهيو. پڙه ۽ تنهنجو پالڻهار وڏو مهربان آهي. جنهن قلم ذريعي علم سيکاريو. ۽ انسان کي اهو سيکاريائين جيڪو نه ڄاڻندو هو.“

رسول الله صلي الله عليه وسلم جن جو فرمان آهي: علم جي طلب هر مسلمان (مرد ۽ عورت) تي فرض آهي. انڪري مسلمان لاءِ لازم آهي ته هو علم جي طلب ۾ مستي ۽ کوتاهي نه ڪري.

علم جي اهميت

زمين تي انسان الله تعاليٰ جو خليفو ۽ نائب آهي، ان کي علم جي ڪري ئي باقي مخلوق تي فضيلت آهي. علم جي ئي ڪري فرشتن کي حضرت آدم عليه السلام کي سجدو ڪرڻ لاءِ حڪم ڏنو ويو. ان مان ظاهر ٿئي ٿو ته علم ئي انسان جي عظمت جو بنياد ۽ ڪارڻ آهي.

نبي ڪريم صلي الله عليه وسلم پنهنجي متعلق فرمايو آهي ته (إِنَّمَا بُعِثْتُ مُعَلِّمًا) يعني مان معلم ڪري علم جي واڌاري لاءِ موڪليو ويو آهيان. پاڻ ڪريم اڪثر هيءَ دعا ڪندا رهندا هئا: (رَبِّ زِدْنِي عِلْمًا) ترجمو: اي منهنجا رب منهنجي علم ۾ واڌارو ڪر.

رسول الله صلي الله عليه وسلم جي دور ۾ علم جي اشاعت

علم جي پکيڙ بابت رسول الله صلي الله عليه وسلم جي ڪوششن جو هن واقعي مان اندازو لڳائي سگهجي ٿو ته غزوه بدر ۾ جيڪي ڪافر مسلمانن جي قيد ۾ اچي چڪا هئا اهي پاڻ کي آزاد ڪرائڻ لاءِ فديو نه ڏئي سگهيا. پاڻ ڪريم جن انهن کي حڪم ڪيو ته جيڪو به ڏهن مسلمان ڀارت کي لکڻ پڙهڻ سيکاريندو ته کيس ان جي بدلي ۾ آزاد ڪيو ويندو. پاڻ ڪريم جن نه رڳو مرد بلڪ عورتن کي به علم حاصل ڪرڻ لاءِ تاڪيد ڪيو آهي. پاڻ ڪريم جن فرمايو ته علم طلب ڪرڻ هر مسلمان تي فرض آهي (مرد هجن توڙي عورتون). اهڙيءَ طرح پاڻ ڪريم جن فرمايو آهي ته: ”علم ۽ دانائي مومن جا گم ٿيل سرمايو آهن، ان کي گهرجي ته جتان به اهو سرمايو کيس حاصل ٿئي، حاصل ڪرڻ جي ڪوشش ڪري. ڇو ته اهوئي ان جو وڏو ۽ حقदार آهي.“

علم حاصل ڪرڻ جي اهميت

هر مسلمان کي علم ڏانهن سڀ کان وڌيڪ ڌيان ڏيڻ گهرجي. قرآن مجيد دين جي بنيادي حڪمن سان گڏ و گڏ دنيا جي مختلف علمن: فلسفي، تاريخ، خوراڪ، زراعت ۽ ٻين سائنسي علمن تي به غور ۽ فڪر ڪرڻ لاءِ ڌيان ڇڪايو آهي. رزق حلال به اسلام جي تقاضا آهي؛ انڪري مومن کي معاشي علمن ۽ فنن کان به غافل نه رهڻ گهرجي. مومن جي عبادت جو مقصد تقويٰ ۽ الله جي رضامندي حاصل ڪرڻ آهي. قرآن مجيد ۾ ارشاد آهي:

إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ (الفاطر : ٢٨)

”پيشڪ الله جي بندن مان علم وارا ئي الله کان ڊڄندا آهن.“ اهو به ضروري آهي ته جو علم حاصل ڪجي ان کي ٻين تائين پهچائجي. ڏيئي مان ڏيئو ٻارجي. رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايو آهي: بَلِّغُوا عَنِّي وَلَوْ آيَةٌ يَعْنِي مَوْنَكَانَ هَكَ آيت به ٻڌو ته ان کي ٻين تائين پهچايو ۽ ان جي تبليغ ۽ پرچار ڪريو. اهڙيءَ طرح پاڻ ڪريم جن پنهنجي آخري حج جي موقعي تي فرمايو: فَلْيُبَلِّغِ الشَّاهِدُ الْغَائِبَ

يعني جيڪو موجود آهي اهو منهنجو پيغام ان شخص تائين پهچائي جيڪو موجود نه آهي. وڏي ڳالهه ته علم حاصل ڪرڻ لاءِ عمر جي به حد مقرر نه آهي. پاڻ ڪريم جن ماءُ جي هنج کان وٺي قبر تائين علم حاصل ڪرڻ واري عمل کي جاري رکڻ لاءِ هدايت فرمائي آهي. فرمايائون: **أَطْلَبُوا الْعِلْمَ مِنَ الْمَهْدِ إِلَى اللَّحْدِ** يعني: ماءُ جي هنج کان وٺي قبر تائين علم حاصل ڪريو. وڌيڪ فرمايو اٿئون ته "مؤمن علم کان ڪڏهن به نه ڊانڊو آهي ايستائين جو هو جنت ۾ پهچي وڃي."

علم جي فضيلت

علم انسان جي عظمت ۽ مٿاهين جو ذريعو آهي. علم جي زيور سان سينگاريل ماڻهو الله کي گهڻو ويجهو هوندا آهن. الله رتِ عالم ۽ جاهل هڪ جهڙا نه آهن. قرآن مجيد ۾ ارشاد آهي: "اهي ماڻهو جيڪي علم رکڻ ٿا ۽ اهي ماڻهو جيڪي علم نٿا رکڻ ٿا برابر ٿي سگهن ٿا؟" جيڪي ماڻهو ايمان جي نور سان منور ٿي علم مان ڪم وٺن ٿا انهن بابت الله تعاليٰ فرمايو آهي:

يَرْفَعُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ لَا وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ (المجادله - ١١)

يعني توهان مان جن ايمان آندو ۽ جن کي علم ڏنو ويو الله انهن جي درجن کي مٿاهون ڪندو. هڪ دفعي رسول الله صلي الله عليه وسلم مسجد ۾ تشریف فرما ٿيا. اتي صحابه جون ٻه مجلسون هيون: هڪ ذکر ڪرڻ وارن جي مجلس ۽ ٻي علم وارن جي مجلس. پاڻ ڪريم جن ٻنهي مجلسن جي واکاڻ ڪئي ۽ پوءِ علم وارن جي مجلس ۾ شريڪ ٿيا، پوءِ فرمايائون ته هي مجلس پهرين مجلس کان چڱي آهي.

هڪ دفعي پاڻ ڪريم جن فرمايو ته توهان جنت جي گلن جي ٻارين مان گذرو ته ان مان پورو فائدو وٺو. اصحاب سڳورن پڇيو ته جنت جي گلن جون ٻاريون ڪهڙيون آهن؟ فرمايائون ته علم جو مجلسون.

هيٺ ڏنل ڪجهه روايتن مان علم جي اهميت هن طرح واضح ٿئي ٿي:

علم حاصل ڪريو. الله ڪارڻ علم حاصل ڪرڻ نيڪي آهي. علم جي طلب عبادت آهي. علم ۾ رڌل رهڻ ۽ بحث ۽ مباحثو ڪرڻ جهاد آهي. علم سيکاريو ته اهو صدقو آهي. علم اڪيلاپ ۾ ساٿي، خوشحالي ۽ غربت ۾ رهڻا، ڏک سک جو دوست ۽ سٺو ساٿي آهي. علم جنت جو رستو ڏيکاري ٿو. الله تعاليٰ قومن کي علم جي ئي ذريعي سرخرو ڪري ٿو. جڏهن ماڻهو عالمن جي نقش قدم تي هلندا آهن ته دنيا جي هر شيءِ انهن جي مغفرت لاءِ دعا گهرندي آهي. ڇاڪاڻ ته علم دين جو جياپو آهي ۽ نابيين لاءِ نور آهي.

علم جسم جي سگهه ۽ طاقت آهي. علم جي ذريعي انسان فرشتن جي بلند درجن تائين پهچي ٿو. علم ۾ غور ۽ فڪر ڪرڻ روزي جي اجر برابر آهي. علم جي ذريعي ئي الله تعاليٰ جي سچي ۽ سهڻي اطاعت ۽ عبادت ڪري سگهجي ٿي.

علم سان ئي انسان معرفت الهي حاصل ڪري ٿو ۽ ان جي ڪري ئي انسان الله ۽ ان جي بندن جا حق ادا ڪري سگهي ٿو. علم هڪ اڳواڻ ۽ رهبر آهي ۽ عمل ان جو تابع آهي. ڀاڳ وارا اهي شخص آهن جيڪي علم حاصل ڪن ٿا ۽ اهي شخص جيڪي ان سعادت کان معروم رهن ٿا سي بدقسمت آهن.

اسلام پنهنجي مڃڻ وارن کي اهو سبق ڏئي ٿو ته علم جي جاڪوڙ لاءِ نڪرو ۽ حڪمت جا موتي جتان به ملن انهن کي حاصل ڪريو. علم جي فضيلت ان حقيقت مان به ثابت ٿئي ٿي ته ڌڻي پاڪ سدائين ان قوم کي حڪومت ۽ حڪمراني عطا ڪئي جيڪا علم ۽ عمل ۾ سڀ کان اڳتي هئي. ان ئي اصول مطابق حضرت آدم عليه السلام به فرشتن تي به فضيلت حاصل ڪئي. علم جي ئي ڪري مسلمان سڄي دنيا تي چانيل رهيا. مگر جڏهن انهن قرآن جي تعليمات کي ڇڏي ڏنو ۽ علم جي روشنيءَ کان پري ٿي ويا ته هو روال جو شڪار ٿي ويا. پاڻ ڪريم جن روزانو صبح شام جيڪي دعائون گهرندا هئا انهن ۾ هڪ دعا هيءَ به آهي: **اَللّٰهُمَّ اِنِّیْ اَسْئَلُکَ عِلْمًا نَافِعًا** يعني اي الله مان توکان فائدي پهچائڻ واري علم جي گهر ڪريان ٿو. اهڙيءَ طرح هيءَ به مسنون دعا آهي: يا الله جيڪو علم تو اسان کي ڏنو آهي ان کي اسان لاءِ فائدينده بڻاءِ ۽ اسان کي اهڙو علم عطا فرما جيڪو اسان کي نفعو پهچائي. اسان جي دعا آهي ته الله سائين اسان کي به علم عطا ڪري ۽ ان تي عمل ڪرڻ ۽ ان کي پکيڙڻ جي به توفيق نصيب ڪري (آمين)

مشق

۱. قرآن مجيد جي روشنيءَ ۾ علم جي اهميت بيان ڪريو.
۲. احاديث جي روشنيءَ ۾ علم حاصل ڪرڻ جي اهميت تي نوٽ لکو.
۳. قرآن ۽ حديث جي روشنيءَ ۾ علم جي فضيلت بيان ڪريو.

زڪوة

(فرضيت، اهميت ۽ ان جي خرچ جا مدّ (مصارف)

فرضيت

زڪوة جي لفظي معنيٰ آهي پاڪ ٿيڻ، وڌڻ ويجهڻ ۽ اوسر پائڻ. هيءَ هڪ مالي عبادت آهي ۽ اسلام جي رڪنن مان هڪ رڪن آهي. زڪوة صاحب نصاب مسلمان تي هڪ مقرر شرح سان فرض آهي. زڪوة ادا ڪرڻ سان مال ۾ برڪت پيدا ٿئي ٿي ۽ آخرت ۾ وڏو اجر ۽ ثواب ملي ٿو. زڪوت ادا نه ڪرڻ وڏي ڏوهه وارو ڪم آهي. قرآن مجيد ۾ ڪيترين ئي جڳهين تي غاز ۽ زڪوة جي فرضيت جو گڏ و گڏ ذڪر ڪيو ويو آهي. گهڻين ئي جڳهين تي ”غاز قائم ڪريو ۽ زڪوة ڏيندا رهو“ وارو حڪم هر هر درجايو ويو آهي.

اهميت

زڪوت جي اهميت هن واقعي مان ظاهر ٿئي ٿي ته هڪ دفعي هڪ جماعت رسول الله صلي الله عليه وسلم جي خدمت ۾ حاضر ٿي ۽ اسلام جي احڪامن بابت پڇيو ته پاڻ ڪير جن مڙني عملن مان سڀ کان پهريائين غاز ۽ پوءِ زڪوة جو ذڪر ڪيو. رسول الله صلي الله عليه وسلم جن جي وصال کان پوءِ جڏهن ڪن ماڻهن زڪوت ڏيڻ کان انڪار ڪيو ته حضرت ابوبڪر صديق رضي الله عنه انهن سان جهاد ڪيو. زڪوت ادا نه ڪرڻ وارن خلاف قرآن ۾ سخت وعيد آئي آهي، جنهن جو اندازو هن آيت مان لڳائي سگهجي ٿو:

”جيڪي ماڻهو سون ۽ چاندي سهيڙي سهيڙي جمع ڪن ٿا ۽ الله جي وات ۾ خرچ نٿا ڪن انهن کي ڏکوئيندڙ عذاب جي خبر ڏي. ان (قيامت جي) ڏينهن ان (سون ۽ چاندي) کي دوزخ جي باهه ۾ تهايو ويندو پوءِ انهن سان سندن منهن ۽ پاسن ۽ پيشاني کي ڏنڀيو ويندو ۽ (چيو ويندو) اهو آهي اهو خزانو جيڪو توهان پاڻ لاءِ گڏ ڪري آيا آهيو، هاڻي ان جو مزدو چڪو جنهن کي توهان گڏ ڪندا رهيو.“

(التوبة: ۳۴ - ۳۵)

زڪوة سماجي فلاح ۽ ڀلائي جو هڪ بهترين ذريعو آهي. زڪوة جي ذريعي معاشري جي محروم ۽ نادار ماڻهن جي ڪفالت ٿئي ٿي. اهڙيءَ طرح معاشري ۾ نفرتن ۽ انتقام جي بجاءِ همدردي، عزت، احترام ۽ محبت جو واڌارو ٿئي ٿو. زڪوة ڏيڻ واري جي دل مان ڏن دولت جي محبت گهٽجي وڃي ٿي ۽ الله جي رضامندي حاصل ڪرڻ وارو جذبو سڀني شيءِ تي غالب اچي وڃي ٿو. هيئن ۽ مسڪينن سان همدردي پيدا ٿئي ٿي ۽ دولت جي گردش ڪرڻ سان معاشري جي افراد جي مالي حالت سٺي وڃي ٿي.

مَصَارِف

(مصارف مان مراد اهي هنڌ آهن جتي زڪوة خرچ ڪئي وڃي)

قرآن مجيد ۾ زڪوة جا اٺ مصرف ذڪر ڪيا ويا آهن.

إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسْكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْغَارِمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ وَابْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةٌ مِّنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ (التوبة: ٦٠)

ترجمو: " زڪوة غريبن، مسڪينن، زڪوة جي کاتي ۾ ڪم ڪندڙن ۽ انهن ماڻهن جن جي دين کي اسلام ڏانهن موڙڻو هجي، غلامن کي آزاد ڪرائڻ، قرضدارن ۽ الله جي راه ۾ ۽ مسافرن لاءِ آهي. اهو الله طرفان حڪم ٿيل آهي ۽ الله ڄاڻڻ وارو ۽ حڪمت وارو آهي."

هن آيت جي روشنيءَ ۾ زڪوة جا اٺ مصرف آهن جيڪي هن ريت آهن:

(١) فُقَرَاء (٢) مساكين (٣) عاملين (زڪوة جي کاتي جا ملازم)

(٤) تاليف قلب (٥) رقاب (٦) غارم (قرضدار) (٧) في سبيل الله

(٨) ابن السبيل (مسافر).

زڪوة ڏيڻ وقت سڀ کان پهريائين پنهنجن ويجهن متن مانتن جو خيال

رکيو وڃي، پوءِ ٻين ماڻهن کي ڏني وڃي. اهڙيءَ طرح جيڪي ماڻهو غريب ۽ مفلس آهن ۽ غيرت ۽ خودداريءَ سبب ڳهرن نٿا انهن کي ڳولي زکوٰه ۽ صدقات ڏنا وڃن.

مشق

۱. زکوٰه جو ملهوءَ ۽ ان جي فرضيت بيان ڪريو.
۲. زکوٰه جي اهميت تي هڪ نوٽ لکو.
۳. قرآني تعليمات جي روشنيءَ ۾ زکوٰه جا مَصَارِف بيان ڪريو.
۴. زکوٰه ادا نه ڪرڻ وارن کي قرآن ڪهڙي وعيد ٻڌائي آهي؟

طهارت ۽ بدن جي صفاتي

اسلام هڪ مڪمل ضابطو حيات ۽ فطري دين آهي. الله تعاليٰ پنهنجي هن فطري دين پر انسانن، خاص طور تي مسلمانن کي سڀني ندين ۽ وڏين ڳالهين کان قرآن ۽ حديث جي ذريعي آگاهه ڪري ڇڏيو آهي ۽ نبي، ڪريم صلي الله عليه وسلم کي آخري نبي بڻائي پنهنجي دين کي عملي طور سمجھائي ڇڏيو آهي ته جيئن هر شيءِ ظاهر ٿي وڃي. ان لاءِ طهارت ۽ پاڪائي جا بنيادي اصول بيان ڪري رڳو هڪ قرآني آيت ۽ هڪ حديث تي ڪفايت ڪجي ٿي. ارشاد رباني آهي:

وَيَايَاكَ فَطَهِّرْ وَالرَّجَزَ فَأَهْجُرْ (المدثر: ۴، ۵)

”پنهنجي ڪپڙن کي پاڪ رک ۽ پليٽي کان پري ره.“

نبي صلي الله عليه وسلم جو فرمان آهي:

الطُّهُورُ شَطْرُ الْإِيمَانِ

”پاڪائي ايمان جو حصو آهي.“

طهارت جي لغوي معنيٰ پاڪ ٿيڻ آهي. اڄ جي دور ۾ صفائيءَ جو ته خيال رکيو وڃي ٿو، مگر شريعت جي اصولن جي رعايت کان سواءِ ئي، غسل ڪرڻ کي طهارت جي مفهوم ۾ آڻجي ٿو. جڏهن ته طهارت جو شرعي مفهوم ان کان بلڪل جدا آهي ۽ شريعت جي ٻڌايل اصولن ۽ ان جي شرطن مطابق صفائي نه ٿي ڪجي ته طهارت نه ٿيندي ۽ طهارت جي نه هجڻ جي ڪري ڪابه عبادت قبول نه ٿيندي.

(۲) غسل.

طهارت ۾ ٻه شيون شامل آهن (۱) وضو

نماز کان پهريائين وضو ڪرڻ ضروري آهي. اهو به ان صورت ۾ جڏهن جسم ۽ ڪپڙا پاڪ هجن، پر جيڪڏهن جسم ۽ ڪپڙا پاڪ نه آهن ته وضو کان پهرين غسل ڪرڻ ۽ ڪپڙن جو پاڪ ڪرڻ ضروري آهي.

وضو: وضو جا چار فرض آهن:

(۲) هٿ ٽوٽڻ سميت ڏوٽن

(۱) منهن ڏوٽن

(۴) پيڙين سميت پير ڏوٽن

(۳) مٿي جو مسح ڪرڻ

انهن کان سواء ٻيون شيون سنت ۽ مستحب آهن.

وضو ڪرڻ جو طريقو: وضو جو مسنون طريقو هن ريت آهي:

- (۱) هٿن کي چڱيءَ طرح ڌوئڻ (۲) ٽي ڀيرا گرڙيون ڪرڻ (۳) ٽي ڀيرا نڪ ۾ صحيح طور پاڻي وجهڻ (۴) منهن کي پيشاني جي وارن کان کاڌي جي هيٺين حصي تائين ۽ هڪ ڪن جي ڀاڙيءَ کان ٻئي ڪن جي ڀاڙي تائين پوري طرح ڌوئڻ (۵) ٿورڻين سميت ٻانهون ڌوئڻ (۶) مٿي جو مسح ڪرڻ (۷) ٻيٽي پير پيڏين سميت ڌوئڻ (۸) وضو ڪرڻ وقت هي خيال رکڻ ته پهريون بدن جو ساڄو ۽ پوءِ کاٻو پاسو ڌوتو وڃي (۹) بدن جي عضون کي ٽي ٽي ڀيرا ڌوئڻ.

غُسل: غُسل جي معنيٰ وهجڻ آهي. جيڪڏهن بدن پاڪ نه هجي ته وضو کان پهرين غُسل ڪرڻ ضروري آهي. ان کان سواءِ انسان کي صاف ستري رهڻ خاطر وهجڻ لاءِ اپاريو ويو آهي. نبي ڪريم صلي الله عليه وسلم جن جمعي جي ڏينهن غُسل ڪرڻ کي هر مسمان لاءِ سُنّت ٻڌايو آهي ۽ ان ريت عيدَين (عيدالفطر ۽ عيدالاضحيٰ) ۽ عمري ۽ حج جي لاءِ احرام پڌڻ کان پهرين وهجڻ کي به پنهنجي سنت ۾ شامل ڪيو آهي. انهن سڀني موقعن تي وهجڻ سٺو ۽ مسنون آهي. ڪجهه ٻيون اهڙيون صورتون آهن جيڪي توهان استادن کان پڇي سگهو ٿا يا تعليم الاسلام جهڙن (فقه جي) ڪتابن ۾ پڙهي سگهو ٿا. جن حالتن ۾ غُسل ڪرڻ واجب آهي جيڪڏهن انهن حالتن ۾ غُسل نه ڪيو ويو ته انسان گنهگار رهندو ۽ ان جي عبادت قبول نه ٿيندي.

غُسل جو طريقو: وهجڻ کان پهرين هي ضروري آهي ته بدن جو جيڪو گندگي لڳل حصو آهي ان کي ڌوتو وڃي ۽ ان کان پوءِ جيڪڏهن ٽي سگهي ته وضو ڪرڻ سٺو آهي. جيڪڏهن نه ته ٻيءَ صورت ۾ ٽي ڀيرا اهڙيءَ ريت گرڙيون ڪري جو پاڻي ٿڌيءَ تائيه پهچي وڃي ۽ ان کان پوءِ ٽي ڀيرا نڪ ۾ پاڻي وجهجي ۽ جيترو ٽي سگهي مٿي کڻي وڃجي. پڇاڙيءَ ۾ پوري بدن تي ٽي ڀيرا پاڻي هارجي ۽ بدن کي چڱيءَ طرح مهتي صاف ڪجي.

مرد ۽ عورت لاءِ ضروري آهي ته اهڙيءَ طرح وهجڻ جو بدن جو ڪوبه حصو ۽ ڪو به وار سُڪل نه رهي. پاڻي پورو ٿيو استعمال ڪجي ۽ هروڀرو پاڻي

سابع نه ڪجي. تڙ غسل خاني ۾ ڪيو وڃي، پر جيڪڏهن غسل خاني جي سهوليت موجود نه هجي ته ڪوڙو ٻڏي مرد کي وهنجڻ جي اجازت آهي، پر عورت لاءِ ضروري آهي ته هو پردي ۾ وهنجي. تڙ ڪرڻ وقت جهونگارڻ ۽ ڳالهائڻ کان روڪيو ويو آهي.

شريعت جيڪي طريقا مقرر ڪيا آهن، تن جو مقصد انسان کي نقصان يا تڪليف پهچائڻ نه آهي، بلڪ اهي ته سندس فائدي جون ڳالهيون آهن. هر نماز کان پهريائين وضو ڪرڻ سان ذهني ۽ جسماني سکون ملي ٿو. انسان صاف سترو رهي ٿو ۽ ان جو ٿڪ دور ٿئي ٿو. وهنجڻ سان سمورو بدن صاف ٿي وڃي ٿو ۽ اهڙيءَ طرح صفائي جي ڪري بيمارين کان انسان ڪافي حد تائين محفوظ رهي ٿو. وضو ڪرڻ ۽ وهنجڻ سان ظاهري صفائي به حاصل ٿئي ٿي ۽ روحاني به. عبادت ۽ ڪم ۾ لطف اچي ٿو ۽ ان ريت عبادت به قبول ٿئي ٿي ۽ ڪم ڪرڻ جي صلاحيت به وڌي ٿي.

مشق

۱. قرآن ۽ حديث جي روشني ۾ طهارت تي هڪ مختصر نوٽ لکو.
۲. وضو جو طريقو بيان ڪريو.
۳. غسل ڪرڻ جو مسنون طريقو ڇا آهي؟
۴. طهارت بابت هڪ آيت ۽ هڪ حديث بيان ڪريو.
۵. طهارت جا ڪهڙا فائدا آهن؟
۶. هيٺ ڏنل خال پريو:
۱. جمعي جي ڏينهن غسل آهي.
۲. عيدين جي ڏينهن غسل آهي.
۳. غسل ڪرڻ وقت پوري بدن تي پيرا پائي هاريو وڃي.
۴. پاڻي جو استعمال ڪيو وڃي.
۵. طهارت کان سواءِ نماز ٿي سگهي.

صبر ۽ شڪر ۽ اسان جي انفرادي ۽ اجتماعي زندگي

صبر ۽ شڪر مسلمان جون اهڙيون صفون آهن، جيڪي ايمان جي ڪامل هجڻ جا دليل آهن. انهن جي وسيلي انسان ڏک، سک ۽ خوشحالي ۽ سچائيءَ دوران هڪ اهڙو عمل جو نمونو اختيار ڪري ٿو جيڪو ايمان جي مطابق ۽ الله کي پسند هوندو آهي. دنيا جي حياتيءَ ۾ انسان کي جيڪي حالتون پيش اچن ٿيون اهي ڪن وقتن ۾ ان لاءِ وڻندڙ ۽ ڪن وقتن ۾ ان وڻندڙ هونديون آهن. انهن ٻنهي صورتن ۾ هڪ مومن کي جيڪو مثبت رويو اختيار ڪرڻ گهرجي، سو آهي صبر ۽ شڪر جو رويو. اهوئي سبب آهي ته اسانجي انفرادي ۽ اجتماعي زندگيءَ ۾ صبر ۽ شڪر کي وڏي اهميت حاصل آهي.

صبر جي لغوي معنيٰ آهي روڪڻ ۽ برداشت ڪرڻ. ان جو مفهوم هي آهي ته ان وڻندڙ حالت ۾ پنهنجي نفس تي ڪنٽرول ڪيو وڃي ۽ گهٻرائڻ بجاءِ ثابت قدم رهڻ يعني پريشاني، ڏک ۽ صدمي واري حالت ۾ ثابت قدمي ۽ همت سان پنهنجي رب تي ڀروسو ڪيو وڃي.

شڪر جي لغت ۾ معنيٰ آهي ڪنهن جي به احسان ۽ مهرباني جي مقابلي ۾ سندس ساراهه ڪرڻ، ان جو ثورو مڃڻ، ان جو احسان مڃڻ ۽ زبان سان انجو ڪليل اظهار ڪرڻ. انهن احسانن ۽ مهربانين جي مڃتا جي حوالي سان الله جي ذات سڀني کان وڌيڪ شڪر جي حقدار آهي. ان جو مطلب هي آهي ته الله جي تعريف ڪئي وڃي، ان جي عنايتن جو اقرار ڪيو وڃي، ان جي احسانن جي مقابلي ۾ شڪر جو سجدو بجا آندو وڃي. شڪر ڪرڻ جا ٽي طريقا ٿي سگهن ٿا:

(۱) زبان سان شڪر جا الفاظ بجا آڻڻ (۲) دل ۾ الله جي وڏائي ۽ پنهنجي اطاعت ۽ پناهپ جو احساس (۳) پنهنجي عمل سان الله جي احڪامن جي بجا آوري ڪرڻ ۽ پنهنجو پاڻ کي الله جي حوالي ڪرڻ.

قرآن مجيد ۾ شڪر بابت وڏو تاڪيد ڪيو ويو آهي ۽ جيڪي ماڻهو شڪر ادا ڪندا رهن ٿا انهن لاءِ رزق جي ڪشادگي ۽ وسعت مُقَدَّرَ ڄاڻائي وئي آهي. الله تعاليٰ فرمايو: ”لئن شڪرتم لازيدنڪم“ (ابراهيم: ۷)

ترجمو: جيڪڏهن شڪر ادا ڪندا رهندو ته توهان کي اڃا به وڌيڪ ڏنو ويندو.

ڪنهن به مسلمان کي ڪو ڏک، تڪليف ۽ مصيبت سان منهن ڏيڻو پري ته کيس هي سوچڻ گهرجي ته اها مون لاءِ آزمائش آهي، جنهن کي الله کان سواءِ ڪوبه ٻيو ڌاري نه ٿو سگهي. مونکي ان موقعي تي بي صبري سان ڪم نه وٺڻ گهرجي. ان حالت ۾ الله تعاليٰ کان مدد جي دُعا ڪرڻ گهرجي. ان موقعي تي صبر ۽ همت سان ڪم ورتو وڃي ته اطمینان ۽ اڏول رهڻ سان حالتن سان مقابلي ڪرڻ جي صلاحيت پيدا ٿيندي ۽ الله تعاليٰ هر قسم جي پریشاني ۽ تڪليف کان چوٽڪارو عطا ڪندو.

مسلمانن جي اجتماعي زندگي ۾ صبر جا فائديوارا نتيجا سامهون اچن ٿا. قومن تي جڏهن به ڪا مصيبت يا برو وقت اچي وڃي ٿو ته ان جو مقابلو رڳو همت ۽ صبر سان ئي ڪري سگهجي ٿو. جيڪڏهن اهڙين حالتن ۾ افراتفري، بدنظمي، مايوسي ۽ بدعقليءَ جو مظاهرو ڪيو وڃي ته قومن تباھ ٿي وڃن ٿيون. اهڙيون قومون اهو ثابت ڪن ٿيون ته اهي آزمائش ۾ پار پوڻ جي صلاحيت نه ٿيون رکن ۽ عالمي برادريءَ ۾ کين مائيتي مقام جو ڪم به حق حاصل نه آهي؛ انڪري ته الله تعاليٰ جي مدد ۽ نصرت انهن بندين کي ئي حاصل ٿيندي آهي، جيڪي صبر جي وات پنهنجي هٿان وڃڻ نه ڏين. قرآن مجيد ۾ ارشاد آهي:

إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ

”بيشڪ الله تعاليٰ صبر ڪرڻ وارن سان گڏ آهي.“

قرآن مجيد ۾ الله تعاليٰ حضرت ايوب عليه السلام کي صبر ڪرڻ جو حڪم ڏنو. فرمايائين: فاصبر لحکم ربک ”پوءِ پنهنجي رب جي حڪم سان صبر ڪر.“ (حضرت ايوب عليه السلام صبر جو اعليٰ مظاهرو ڪيو، انڪري الله تعاليٰ کيس صبر ۽ استقامت جي نبي ڪري نعم العبد يعني تمام سو ٻانهو قرار ڏنو. قرآن مجيد جي سورت حناف جي آيت نمبر ۳۵ ۾ صبر کي الله تعاليٰ وڏي حوصلي رکندڙ رسولن جي سنت ڄاڻيو آهي.

دنيا ۽ آخرت ۾ حقيقي ڪاميابي، جي خوشخبري جا حقدار آهي ٻا. آهي جيڪي صبر اختيار ڪن ٿا. جيئن ارشاد آهي:

وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ (البقره: ۱۵۵)

ترجمو: ۽ صبر ڪرڻ وارن کي خوشخبري ڏي

اسان کي گهرجي ته جيڪڏهن ڪا به تڪليف يا مصيبت اچي وڃي ته الله جي رضا خاطر صبر ۽ استقامت جو مظاهرو ڪريون ۽ الله تعاليٰ جي عطا ڪيل نعمت جو شڪر ادا ڪريون. ان ۾ اسانجي دين ۽ دنيا ٻنهي جي ڪاميابي آهي.

مشق

۱. اسلامي تعليمات ۾ صبر جي ترغيب ڇا لاءِ ڏني وئي آهي؟
۲. قرآن ۽ سنت ۾ شڪر جي ڪهڙي اهميت آهي.

عائلي زندگي جي اهميت

عائلي زندگي جي معنيٰ آهي خانداني زندگي. انسان پنڌائش کان وٺي مرڻ گهڙي تائين پنهنجي خاندان ۾ گذاري ٿو. خاندان جا فرد مختلف تعلقات جي بنياد تي هڪٻئي سان لاڳاپيل رهن ٿا. انساني تمدن جي ابتداء به خانداني نظام سان ٿي ۽ ان جي بقاء لاءِ به ان جو قاتل رهن ضروري آهي. ڄڻ خاندان معاشري جو بنيادي جزو آهي ۽ معاشري جا اثر خاندان تي به مرتب ٿين ٿا. جيڪڏهن معاشرو خوشحال ۽ اسلامي زندگي مطابق هلندڙ هوندو ته خاندان تي ان جا سٺا اثر پوندا. اسلام انساني معاشري ۾ هڪ سگهاري خانداني سرشتي جي قيام کي وڏي اهميت ڏني آهي. رَوَجِيَن (مڙس ۽ زال) خاندان جا ٻه اهم رتبا آهن.

زوجين جو پاڻ ۾ تعلق

الله تعاليٰ جو ارشاد آهي:

هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا لِيَسْكُنَ إِلَيْهَا

ترجمو: ”اهو ئي (الله) آهي جنهن توهان کي هڪ جان مان پيدا ڪيو ۽ ان مان ان جو جوڙو ٺاهيو ته جيئن ان مان هو سکون حاصل ڪري.“

اهڙيءَ طرح نڪاح، هڪ جوڙي جي وچ ۾ عائلي زندگي جو جائز بنياد مهيا ڪري ٿو. جنهن جي نتيجي ۾ پاڪ رشتا وجود ۾ اچن ٿا. قرآن مجيد شاديءَ جي رشتي کي ”احسان“ جو نالو ڏنو آهي، جنهن جو مطلب آهي قلعي ۾ بند ٿي محفوظ ٿي وڃڻ. شاديءَ جي رشتي ۾ لاڳاپي وڃڻ کان پوءِ زال مڙس ”محسن“ يعني قلعي ۾ بند يا محفوظ ٿي وڃڻ ٿا. غير اخلاقي حملن کان بچاءُ جي لاءِ کين هڪ مضبوط پٽ ۽ ڪوٽ ملي وڃي ٿو. هر هڪ ٻئي جي لاءِ ڏک سک جو ساٿي، قرباني ڏيندڙ ۽ همدرد ٿئي ٿو ۽ تڪليلن ۽ مصيبتن سان منهن ڏيڻ ۾ ٻيئي هڪٻئي جا مددگار ٿين ٿا. سکون نصيب ٿئي ٿو. غور ۽ فڪر ۽ ذهني صلاحيتن ۾ هڪ جذبو ۽ انهن کي ڪتب آڻڻ ۾ آسانيون پيدا ٿين ٿيون. اهڙي زندگيءَ جو لطف ان وقت پنهنجي ڪمال جي چوٽي کي پهچي ٿو، جڏهن گهرجي اڳڻ تي گلڙن جهڙا ٻارڙا اچي وڃن ٿا، جيڪي والدين جي پاڻ ۾ تعلق کي اڃان به وڌيڪ مضبوط ڪن ٿا. ٻنهي پاسن کان محبت ۽ احترام جا چشما ڦٽن ٿا ۽ گهر واقعي هڪ جنت جي صورت ۾ نظر اچي ٿو.

انساني نسل جو بقاء ۽ ان جي واڌ ويجهه الله تعاليٰ جي نزديڪ عائلي زندگيءَ جو مقصد آهي ۽ ان پاڪيزه زندگيءَ جي واٽ رڳو عقد نڪاح تي آهي. ٻئي صورت ۾ فطرت جا اهي مقصد جن کي اها پنهنجي سامهون رکي ٿي ڪڏهن به حاصل نه ٿا ٿي سگهن. لهنذا ڪنهن معاشرتي جو بنياد خانداني نظام ۽ مرد ۽ عورت جي وچ ۾ هڪ پاڪيزه عائلي زندگي آهي. جڏهن هن بنياد کي ٽٽي ڊاهي ٿئي ڪير وڃي ته معاشرتي جي تعمير ڪهڙي طرح ٿي سگهي ٿي ۽ ان کي منتشر ٿيڻ کان ڪهڙيءَ طرح بچائي سگهجي ٿو.

انڪري الله تعاليٰ عائلي زندگي جي استحڪام ۽ بقاء لاءِ صاف صاف هدايتون ڏنيون آهن. الله تعاليٰ زال ۽ مڙس جي وچ ۾ تعلق کي ”محبت ۽ رحمت جو ڳانڍاپو“ ٺهرايو آهي. ارشاد آهي:

مِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً
(سورة الروم: ۲۱)

ترجمو: ”۽ الله جي نشانين مان آهي ته ان توهان جي ٽي جانين مان توهان جا جوڙا پيدا ڪيا ته جيئن توهان ان مان سڪون حاصل ڪريو ۽ ان توهان جي وچ ۾ محبت ۽ رحمت پيدا ڪئي.“

اهڙيءَ ريت زال ۽ مڙس جو رشتو هڪ پاسي جذبي جي تڪسين جو باعث آهي ۽ ٻئي پاسي هڪٻئي ۾ محبت، اعتماد ۽ رحمت جو هڪ تعلق انهن جي وچ ۾ پيدا ڪري ٿو. ٻئي زال مڙس روحاني تعلق جي بنياد تي حياتيءَ ۾ هڪٻئي جا هر سفر تي ٿا ۽ هڪ مقدس معاهدي هيٺ هڪٻئي لاءِ ڏک سک وٺيندڙ ۽ غم خوار هوندا آهن. انڪري الله تعاليٰ مٿن هڪٻئي تي مُنصفانه حق مقرر ڪيا آهن.

وَكُلُّنْ مِثْلُ الَّذِي عَلَيْهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ (البقره: ۲۲۸)

ترجمو: ”۽ جهڙا مڙس جا حق زالن تي آهن تهڙا انهن زالن جا حق مڙسن تي چڱيءَ ريت سان آهن.“

زوجين جا حقوق ۽ فرائض

اسلامي تعليمات مطابق خاندان جي کفالت (نان نفقو) مرد جي ذميواري آهي. انکي گهرجي ته پنهنجي مالي حالت مطابق زال ۽ ٻارن جي لاءِ اتي لٽي ۽ اجهي جو بندوبست ڪري. زال کي مهر ۽ ڏنل رقم يا ڪا ٻئي پنهنجي ذاتي ملڪيت رکڻ ۽ ڪاروبار ڪرڻ جي جائز حدن اندر اختيار ڏي. زال سان سٺو برتاءُ ڪري ۽ ان تي ظلم زيادتي نه ڪري. هن معاملي ۾ الله کان ڊڄي ۽ عمل ۽ حسان جو رويو اختيار ڪري. وراثت جا حق شريعت جي مطابق ادا ڪري.

الله تعاليٰ فرمائي ٿو: **فَالصَّالِحَاتُ قَانِتَاتٌ حَافِظَاتٌ لِّلْغَيْبِ** (النساء: ۳۴)
ترجمو: "۽ نيڪ عورتون فرمانبردار ۽ مڙس جي غير موجودگيءَ ۾ (ان جي گهر جي) حفاظت ڪندڙ هونديون آهن."

زال جو فرض آهي ته هو مڙس جي غير موجودگيءَ ۾ سندس سڀني شين جي امانت وانگر حفاظت ڪري. ان جا وار ظاهر نه ڪري. گهر جون ڳالهيون ٻين کي نه ٻڌائي ۽ سندس مال ۽ شين جي حفاظت سان گڏوگڏ ان جي عزت ۽ سندس نسب ۽ نسل جي به حفاظت ڪري.

حضور صلي الله عليه وسلم جي زندگي اسان لاءِ روشنيءَ جو سارو آهي.

پاڻ سڳورن فرمايو: **خَيْرُكُمْ خَيْرُكُمْ لِأَهْلِهِ وَأَنَا خَيْرُكُمْ لِأَهْلِي**

ترجمو: "توهان مان سڀني ۾ پلو اهو آهي، جيڪو پنهنجي گهر وارن لاءِ پلو هجي ۽ آءٌ پنهنجي گهر وارن لاءِ توهان سڀني کان پلو آهيان."

نبي صلي الله عليه وسلم جو هي فرمان آهي ته پلي عورت اها آهي جو جڏهن مڙس کيس ڏسي ته ان کي خوشي حاصل ٿئي. هو کيس ڪو حڪم ڏي ته مڃي ۽ ان جي شير موجودگيءَ ۾ سندس مال جي ۽ پنهنجي حفاظت ڪري.

اولاد جا حق ۽ فرض

اسلام ۾ والدين تي اولاد جا حق مقرر آهن. الله تعاليٰ فرمائي ٿو:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا

ترجمو: "اي ايمان وارا پاڻ کي ۽ پنهنجي گهر وارن کي دوزخ جي باهه کان بچايو"

والدين جي ذميواري آهي ته هو پنهنجي اولاد جي سهڻي پرورش، بهتر تعليم ۽ سٺي تربيت جو بندوبست ڪن ۽ ان کان پوءِ ڪنهن سٺي جاءِ تي انهن جي شادي ڪن. اولاد جي وچ ۾ عدل انصاف قائم رکن. والدين جي وفات کان پوءِ به نيڪ اولاد انهن جي اعمالن ۾ نيڪين جي واڌاري جو سبب بڻجي ٿو.

اولاد جي فرضن ۾ شامل آهي ته الله تعاليٰ جي نافرمانين کان سواءِ والدين جو هر حڪم پورو ڪن، انهن سان رحم، محبت ۽ نرمي جو ورتاءُ ڪن. انهن جي راءِ کي پنهنجي راءِ تي مقدم رکن. خاص طور تي جڏهن والدين پيريءَ کي پهچن، ته سندن جدين جو خيال رکندي انهن سان نرمي ۽ محبت سان پيش اچن. پنهنجي مصروفيتن مان مناسب وقت انهن لاءِ مخصوص ڪن. انهن جي پرپور خدمت ڪن ۽ انهن جي وفات کان پوءِ انهن لاءِ بخشش جي دُعا گهرن. جيئن قرآن مجيد ۾ ارشاد آهي:

فَلَا تَقُلْ لَهُمَا آفٌ وَلَا تَنْهَرُهُمَا وَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا ۖ وَخَفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذُّلِّ مِنَ الرَّحْمَةِ وَقُلْ رَبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيْنِي صَغِيرًا

(بني اسرائيل : ۲۳)

ترجمو: ” انهن ٻنهي کي آف به نه چئو ۽ نه وري انهن کي جهشڪ ۽ انهن سان نرميءَ سان ڳالھه ٻولھ ڪر ۽ انهن لاءِ عاجزي جون ٻانهون ٻاجھ مان هيٺاهيون ڪڍ ۽ چئو ته اي رب انهن ٻنهي تي رحم ڪر جهڙي ريت انهن مون کي ننڍپڻ ۾ پاليو.“

مشق

۱. عائلي زندگي جو مطلب ڇا آهي؟
۲. خانداني نظام جي اهميت تي نوٽ لکڻ؟
۳. زال ۽ مڙس جا هڪٻئي تي ڪهڙا حق آهن؟
۴. اولاد جي حقن ۽ فرضن بابت توهان ڇا ٿا چاڻو؟

هجرت ۽ جهاد

۱. هجرت

هجرت جي معنيٰ آهي هڪ جاءِ ڇڏي ڪنهن ٻي جاءِ ڏانهن منتقل ٿي وڃڻ. پر اسلام ۾ هجرت جو مفهوم هي آهي ته ڪنهن اهڙي جاءِ کان مسلمان جو لڏي وڃڻ، جتي هو محڪوم ۽ مظلوم هجي ۽ حڪمران کين اسلام تي عمل ڪرڻ تي تڪليف رسائيندا هجن ۽ اتي اسلام مطابق زندگي گذارڻ مشڪل ٿئي، اهڙن حالتن ۾ مسلمانن کي ڏهريجي ته اهي اها سرزمين ڇڏي ڪنهن ٻي جاءِ ڏانهن منتقل ٿي وڃن. پر جيڪڏهن انهن وٽ هجرت جا وسيلو نه هجن يا ڪنهن ٻي مجبوريءَ جي ڪري هجرت نه ڪري سگهن ته ان ڳالهه جو امڪان آهي ته الله تعاليٰ کين معاف ڪري ڇڏي. جيئن ارشاد آهي:

إِنَّ الَّذِينَ تَوَفَّاهُمُ الْمَلَائِكَةُ ظَالِمِي أَنْفُسِهِمْ قَالُوا فِيمَ كُنْتُمْ قَالُوا كُنَّا مُسْتَضْعَفِينَ فِي الْأَرْضِ قَالُوا أَلَمْ تَكُنْ أَرْضُ اللَّهِ وَاسِعَةً فَتَنَّا جُورًا فِيهَا فَأُولَئِكَ مَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَسَاءَتْ مَصِيرًا إِلَّا الْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ لَا يَسْتَطِيعُونَ حِيلَةً وَلَا يَهْتَدُونَ سَبِيلًا فَأُولَئِكَ عَسَى اللَّهُ أَنْ يَغْفِرَ عَنْهُمْ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا غَفُودًا وَمَنْ يُهَاجِرْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يَجِدْ فِي الْأَرْضِ مُرَآغِمًا كَثِيرًا وَسَعَةً وَمَنْ يَخْرُجْ مِنْ بَيْتِهِ مُهَاجِرًا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ يُدْرِكْهُ الْمَوْتُ فَقَدْ وَقَعَ أَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا (نساء ۹۷-۱۰۰)

ترجمو: "جيڪي ماڻهو پاڻ تي ظلم ڪن ٿا جڏهن فرشتا انهن جا روح کڻڻ لڳندا آهن، ته کائنس پڇندا آهن ته توهان ڪهڙي حال ۾ هيو؟ اهي چوندا آهن ته اسين ملڪ ۾ عاجز ۽ بيوس هئاسون. فرشتا چون ٿا ته ڇا الله جي زمين ڪشادي نه هئي جو توهان ان ۾ هجرت ڪري وڃو. اهڙن ماڻهن جي جاءِ جهنم آهي. ۽ اها بري جاءِ آهي. ها جيڪي مرد ۽ عورتون ۽ ٻار بيوس آهن جو نه ته کين ڪا واه

آهي ۽ نه کين ڪو رستو معلوم آهي، تي سگهي ٿو ته الله اهڙن کي معاف ڪري ڇڏي ۽ الله معاف ڪرڻ وارو ۽ بخشڻ وارو آهي. ۽ جيڪو شخص الله جي وات ۾ گهر ٻار ڇڏي هجرت ڪري ٿو اهو زمين ۾ وڏي جڳهه ۽ ڪشادگي لهندو. ۽ جيڪو شخص الله ۽ ان جي رسول ڏانهن هجرت ڪري گهر کان نڪري وڃي پوءِ ان کي موت اچي پهچي، ته ان جو ثواب الله جي ذمي تي ويو ۽ الله بخشيندڙ مهربان آهي.”

انهن آيتن مان معلوم ٿيو ته هجرت جي نتيجي ۾ هڪ مسلمان کي دنيا ۾ به فائدو آهي ۽ آخرت ۾ پڻ. جيئن هڪ ٻئي جاءِ تي ارشاد آهي:

وَالَّذِينَ هَاجَرُوا فِي اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مَا ظَلَمُوا لَنَبْتَغِيَنَّهُمْ فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً ط
وَلَا جَزَاءَ لَآخِرَةٍ أَكْبَرُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ۝ الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ
(النحل: ٤١-٤٢)

ترجمو: ”جن ماڻهن ظلم سھن کان پوءِ الله خاطر وطن ڇڏيو، اسين کين دنيا ۾ سٺو هنڌ ڏينداسون ۽ آخرت جو ثواب ته تمام وڏو آهي. جيڪر اهي ان کي ڄاڻن ها. اهي ماڻهو جيڪي صبر ڪن ٿا ۽ پنهنجي پروردگار تي ڀروسو رکن ٿا.“

اهڙيءَ طرح هجرت ڪرڻ وارا الله تبارڪ و تعاليٰ جي رحمت جا حقدار به ٿين ٿا. ارشاد آهي: قُمْ إِنَّ رَبَّكَ لِلَّذِينَ هَاجَرُوا مِنْ بَعْدِ مَا فُتِنُوا ثَمَّ جَاهِدُوا وَصَبَرُوا إِنَّ رَبَّكَ مِنْ بَعْدِهَا لَغَفُورٌ رَحِيمٌ (النحل: ١١٠) ترجمو: ”پوءِ جن ماڻهن مصيبتون برداشت ڪرڻ کان پوءِ وطن ڇڏيو، پوءِ جهاد ڪيائون ۽ حميل رهيا، بيشڪ توهان جو پروردگار انهن (آرمائن) کان پوءِ بخشيندڙ (۽ انهن تي) رحم ڪرڻ وارو آهي.“

الله تعاليٰ هجرت ڪرڻ وارن لاءِ مغفرت، جنت ۽ تمام وڏي اجر جو انعام رکيو آهي ۽ کين يقين ڏياريو آهي ته انهن کي بخشييو ويندو، انهن جا عمل ضايع نه ٿيندا. جيئن ارشاد آهي:

فَاسْتَجَابَ لَهُمْ رَبُّهُمْ أَنِّي لَا أَضِيعُ عَمَلَ عَامِلٍ مِّنْكُمْ مِّمَّنْ ذُكِّرَ
أَوْ نَسِيَ بَعْضُكُمْ مِّنْ بَعْضٍ ۚ فَاذْهَبُوا وَالَّذِينَ هَاجَرُوا وَأُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ

كَأَوْ دُؤَا فِي سَبِيلِي وَقَتْلُوا وَقَتْلُوا لَا كَفَرَنَّا عَنْهُمْ سَيَفْتَبَهُمْ وَلَا دَخَلَنَّهُمْ جَنَّتِ نَجْرِي
 مِنْ تَحْتِهَا إِلَّا نَهْرٌ ثَوَابًا مِّنْ عِنْدِ اللَّهِ وَاللَّهُ عِنْدَهُ حُسْنُ الثَّوَابِ (آل عمران: ۱۹۵)
 " ته انهن جي پروردگار سندن دعا قبول ڪئي (۽ فرمايو) ته مان ڪنهن به عمل
 ڪندڙ جي عمل کي، مرد هجي يا عورت ضايع نه ٿو ڪريان. توهان هڪٻئي مان
 آهيو. ته جن ماڻهن منهنجي رضا خاطر وطن ڇڏيو (هجرت ڪيائون) ۽ کين سندن
 گهرن مان ڪڍيو ويو ۽ ستايا ويا ۽ وڙهيا ۽ قتل ڪيا ويا، آه انهن جون مڊايون
 مٽيندس ۽ کين جنتن ۾ داخل ڪندس، جن جي هيٺان نهرون وهن ٿيون (هيءُ) الله
 وٽان بدلو آهي ۽ الله وٽ سٺو بدلو آهي."

انڪري اها ڳالهه بجا طور چئي سگهجي ٿي ته جيستائين جهاد فرض نه
 ٿيو هو تيستائين سڀنيءَ کان وڏو عمل اهڙي هجرت جو عمل هو، پر ان لاءِ شرط
 هيءُ آهي ته هجرت الله خاطر ۽ الله جي دين تي قائم رهن ۽ ان جي دعوت ۽
 اشاعت خاطر هجي.

ب - جهاد

جهاد جي معنيٰ آهي محنت ۽ ڪوشش ڪرڻ. اسلام ۾ ان جي معنيٰ
 آهي حق جي سربلندي ۽ ان جي اشاعت ۽ حفاظت لاءِ هر قسم جي ڪوشش ڪرڻ
 ۽ قرباني ۽ ايثار ڪرڻ، پنهنجي سڀني مالي، جسماني ۽ دماغي قوتن کي الله جي
 راه ۾ استعمال ڪرڻ ايتري تائين جو ان لاءِ پنهنجي اهل عيال، پنهنجي من مائٽن،
 خاندان ۽ قوم جون جانيون به قربان ڪري ڇڏڻ. حق جي دشمنن جي ڪوششن کي
 ناڪام بنائڻ، انهن جي سازشن کي باطل ڪرڻ، انهن جي حملن کي روڪڻ ۽ ان
 کان سواءِ جيڪڏهن جنگ جي ميدان ۾ اچي ڪري وڙهڻو پوي ته ان کان به نه
 ڪيپائڻ. انڪري ئي جهاد کي اسلام ۾ وڏي عبادت شمار ڪيو ويو آهي.

جهاد هڪ منظم ڪوشش جو نالو آهي ۽ اسلام ۾ ان لاءِ واضح اصول
 ۽ ضابطا آهن. بنا ڪنهن نظم ۽ امير جي ڪو شخص يا ڪا جماعت پنهنجي
 مرضيءَ سان مسلح جدوجهد شروع ڪري، ته ان کي جهاد نه ٿو چئي سگهجي.

جهاد لاء ضروري آهي ته هڪ اسلامي رياست طرفان باقائده ان جو حڪم ڏنو ويو هجي. علماء پر مجتهدين جي ادارن، حالتن ۽ سببن جو پوريءَ طرح جائزو وٺي ان جي امڪان ۽ جواز ۽ ضرورت جو فيصلو ڏنو هجي ۽ ان جو مقصد مظلوم مسلمانن جي امداد ڪرڻ، اسلام جي اشاعت جي راهه پر پيش ايندڙ رڪاوٽن ۽ فتنن کي هٽائڻ ۽ الله جي رضا حاصل ڪرڻ هجي.

جهاد جو مفهوم تمام چٽو آهي. ڪن عالمن جي راءِ مطابق جهاد جو سڀ کان اوچو قسم پنهنجي نفس سان جهاد آهي ۽ اهي ان کي ”جهاد اڪبر“ شمار ڪن ٿا. ڪن صحيح حديثن ۽ قرآن مجيد مان به ان مفهوم جي تائيد ٿئي ٿي. ارشاد آهي:

وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا وَإِنَّ اللَّهَ لَعَ الْمُحْسِنِينَ
(العنكبوت: ٦٩)

ترجمو: ”جن ماڻهن اسان جي واٽ ۾ جهاد ڪيو (يعني) تڪليف ۽ مصيبت برداشت ڪئي) اسان کين پنهنجا رستا ڏيکارينداسين ۽ يقيناً الله تعاليٰ چڱي ڪم وارن سان گڏ آهي.“

جهاد جو هڪ قسم جهاد بالقلم آهي. دنيا ۾ سمورو شر ۽ فساد جهالت جو ئي نتيجو آهي ۽ ان جو دور ڪرڻ ضروري آهي. جيڪڏهن انسان عقل ۽ شعور ۽ علم ۽ جان رکي ٿو ته کيس گهرجي ته ٻين کي به ان جو فيض پهچائي. قرآن مجيد اها حقيقت هن صاف لفظن ۾ ٻڌائي آهي:

أَدْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ
(النحل: ١٢٥)

ترجمو: ”ماڻهن کي پنهنجي پروردگار ڏانهن اچڻ جي دعوت حڪمت ۽ سهڻي نصيحت سان ڏيو ۽ انهن سان مجادلو (بحث مباحثو) تمام سهڻي طريقي سان ڪريو.“ ان ريت علمي انداز ۾ دين جي دعوت ۽ تبليغ به جهاد جو هڪ قسم آهي ۽ نتيجن ۽ فائدين جي لحاظ کان ان کي وڏي اهميت حاصل آهي. سورة الفرقان ۾ ان کي ”جهاد اڪبر“ ڄاڻايو ويو آهي.

جهاد جو هڪ ٻيو قسم جهاد بالمال آهي. الله تعاليٰ انسان کي جيڪو مال ۽ دولت عطا فرمائي آهي ان جو مقصد هيءُ آهي ته ان کي الله جي رضا جي لاءِ خرچ ڪيو وڃي ۽ حق جي حمايت ۽ نصرت جي سلسلي ۾ خرچ ڪرڻ کان منهن نه موڙجي. ارشاد باري آهي: الَّذِينَ آمَنُوا وَ هَجَرُوا وَ جَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ أَكْظَمُ دَرَجَةً عِنْدَ اللَّهِ "جن ماڻهن ايمان آندو ۽ جن هجرت ڪئي ۽ الله جي راهه ۾ پنهنجي مال ۽ جانين سان جهاد ڪيو ته اهي ماڻهو الله وٽ تمام وڏو مرتبو ماڻيندڙ آهن." جيڪي ماڻهو الله جي راهه ۾ مال خرچ ڪرڻ بجاءِ ان کي بند رڪن ٿا انهن کي عذاب اليم جي "بشارت" ڏني وئي آهي. الله تعاليٰ جو ارشاد آهي:

وَالَّذِينَ يَكْتُمُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يُنفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَا نَبْشَرُهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ

ترجمو: "۽ اهي ماڻهو جيڪي سون ۽ چاندي جو ذخيرو ڪن ٿا ۽ انهن کي الله جي راهه ۾ خرچ نه ٿا ڪن، انهن کي ڏکوئيندڙ عذاب جي بشارت ڏي."

جهاد جو هڪ قسم جهاد بالنفس يعني پنهنجي جسم ۽ جان سان جهاد ڪرڻ به آهي. ايستائين جو الله جي واٽ ۾ دين جي دشمنن سان لڙندي لڙندي پنهنجي جان به قربان ڪئي وڃي. عام طور تي جڏهن جهاد جو لفظ ڳالهائجي ٿو ته ان مان اهڙي جهاد مراد هوندو آهي، جنهن کي قرآن مجيد ۾ "قتال" چيو ويو آهي. جهاد جي لاءِ جنگي قوت جي تياريءَ جو حڪم ڏنو ويو آهي ۽ جهاد ۾ شهيد ٿيڻ وارن کي مثل چوڻ کان به روڪيو ويو آهي ۽ انهن بابت ٻڌايو ويو آهي ته اهي پنهنجي پالڻهار طرفان رزق مائي رهيا آهن. ان حالت تي اهي خوشيون ملهائڻ ٿا، انهن لاءِ اجر عظيم ۽ جنتن ۾ تمام سٺي ثواب جو واعدو ڪيو ويو آهي.

جهاد جو هڪ قسم هيءُ به آهي ته هر نيڪ ڪم ۽ فرض جي ادا ڪرڻ ۾ پنهنجي جان ۽ مال ۽ دماغ جي پوري قوت لڳائي وڃي. هڪ دفعي عورتن جهاد جي اجازت گهري ته رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايو "توهان جو جهاد حج مبرور (اهڙو حج جنهن دوران گناهه نه ڪيو ويو هجي) آهي." هڪ صحابي رضه

جهاد پر شريڪ ٿيڻ لاءِ آيو ته پاڻ سڳورن کانئس پڇيو ته تنهنجا ماءُ پيءُ (زندهار) آهي؟ ان عرض ڪيو ته هائو، فرمايائون ته تون انهن جي خدمت ڪر اهوئي تو لاءِ جهاد آهي. ڪنهن ظالم حاڪم جي سامهون حق ۽ انصاف جي گفتي چوڻ کي به جهاد بلڪ قمار وڏو جهاد ڄاڻايو ويو آهي. پاڻ سڳورن هيءُ به فرمايو ته جهاد قيامت تائين جاري ٿاين رهندو.

مشق

۱. هجرت تي تفصيلي مضمون لکو.

۲. جهاد مان ڇا مراد آهي؟

۳. جهاد جا مختلف قسم، تفصيل سان بيان ڪريو.

هن ڪتاب جا سمورا حق ۽ واسطا
 سنڌ ٽيڪسٽ بڪ بورڊ، ڄام شورو سنڌ وٽ محفوظ آهن.
 وفاقي وزارت تعليم حڪومت پاڪستان اسلام آباد جو تيار ڪرايل
 ۽ وفاقي وزارت تعليم (ڪريڪيولم ونگ) حڪومت پاڪستان جي
 سرڪيولر نمبر F.2-3/99-IE-IV تاريخ 27 جنوري 2000ع موجب صوبي
 سنڌ جي اسڪولن لاءِ واحد ٽيڪسٽ بڪ طور منظور ڪيل.

قومي ترانو

پاڪ سرزمين شاد باد ڪشور حسين شاد باد
 تونشان عزمِ عالي شان ارضِ پاڪستان

مرڪزِ يقين شاد باد

پاڪ سرزمين ڪا نظام قوتِ اخوتِ عوام
 قومِ مُلڪ، سلطنت پائنده تابنده باد

شاد باد منزلِ مُراد

پرچمِ ستاره و هلال رهبرِ ترقي و ڪمال
 ترجمانِ ماضي شانِ حال جانِ استقبال

سايه خداي ذوالجلال

سلسليوار نمبر

ڪوڊ نمبر 98 STBB

چيڄڻ جو مهينو ۽ سال	ايڊيشن	تعداد	قيمت
سيپٽمبر 2000ع	پهريون	15000	26-00